

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE SOSYAL VE KÜLTÜREL

YANSIMALAR: TEMATİK BİR ANALİZ

Neval OKATALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

İSTANBUL- 2024

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEDYA VE KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK HALK MÜZİĞİNDE SOSYAL VE KÜLTÜREL
YANSIMALAR: TEMATİK BİR ANALİZ**

Neval OKATALI

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR

İSTANBUL- 2024

YEMİN METNİ

Bu çalışmanın kendi tez çalışmam olduğunu, planlanmasından yazımına kadar hiçbir aşamada etik dışı davranışımın olmadığını, tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Neval Okatalı

TEŞEKKÜR

TRT Harbiye Radyosu'nda yaptığım staj boyunca benimle değerli görüşlerini paylaşan tüm halk müziği sanatçılara ve yöneticilere, ülkemizin kültürel çeşitliliğini anlamaya ve anlatmaya çalışmakla ömür geçirmiş, buna yönelik eserler bırakarak yolumuzu aydınlatan tüm folklorcülerimize, derlenen malzemelere kaynaklık eden tüm kişilere, araştırma sürecimde beni daima destekleyen kıymetli hocalarım Cem Tutar, Arif Güzel ve danışmanım Nazife Güngör'e sonsuz teşekkür ve saygılarımla...

ÖZET

Bu çalışma insan ve toplumun duygusal dünyasının anlaşılmasında halk şarkılarının rolünü ve yaptığı katkıları araştırmayı hedeflemiştir. Çalışmanın sınırlarını belirleyen 1912- 1938 yılları, Osmanlı İmparatorluğunun dağıldığı ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu kritik bir dönem aralığıdır. *Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, Cumhuriyetin Kuruluşu* olarak dört ana başlığa ayrılarak incelenen bu dönemin her biri için dört, toplamda on altı türkü nitel araştırma yöntemlerinin bir tekniği olan *tematik analize* tabi tutulmuştur. Türkülerde *Savaş, Ölüm, Göç, Din* ve *Aşk* olarak saptanan temalar tarihsel arka planı ile incelenerek bu dönemde gerçekleşen olayların halk şarkılarına nasıl yansıdığı iletişimsel ve determinist bir yaklaşım ile tartışılmıştır. Literatür kısmında, Folklor Biliminin ve onun bir parçası olan halk şarkılarının dünya çapındaki ve ülkemizdeki gelişimi genel olarak incelenmiş ve bu konuda öne çıkan görüşlere yer verilmiştir. Sonuç olarak yapılan tematik analizde bu döneme dair seçilen on altı türküde en yoğun olarak yer alan temanın *Savaş Teması* olduğu tespit edilmiştir. Türkülerde yer alan *Aşk Teması* 'nın ayrılık ve hasret söylemlerini içerdiği, *Din Teması* 'nın ise dönemlere göre değişiklik gösterdiği görülmüştür. *Göç Teması* en çok Balkan Savaşları türkülerinde saptanmış, *Ölüm Teması* 'na yönelik söylemler ise en çok Balkan Savaşları'nda görülmekle birlikte tüm dönemlerde genel bir dağılım göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Folklor, Türk Halk Müziği, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, Cumhuriyet Dönemi

ABSTRACT

This study aims to investigate the role and contribution of folk songs in understanding the emotional world of man and society. The years between 1912 and 1938, which determine the boundaries of the study, are a critical period in which the Ottoman Empire disintegrated and the Republic of Turkey was established. The Balkan Wars, the First World War, the National Struggle and the establishment of the Republic are analysed under four main headings, and four folk songs for each of these periods, sixteen in all, were subjected to thematic analysis, a technique of qualitative research. This article analyses the themes of War, Death, Migration, Religion and Love in folk songs, exploring their historical background and how they reflect the events of their time. The literature section examines the development of Folklore Science and folk songs, both globally and in our country, including prominent views on the subject. The thematic analysis revealed that the *Theme of War* was the most prominent in the sixteen selected folk songs from this period. The *Theme of Love* was also present, featuring discourses of separation and longing. The *Theme of Religion*, on the other hand, varied across different periods. The *Theme of Migration* was predominantly present in the folk songs of the Balkan Wars, while discussions on the *Theme of Death* were prevalent during the same period, but were also observed throughout all periods.

Key Words: Folklore, Turkish Folk Music, Balkan Wars, World War I, National Struggle, Republican Period

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
1. BÖLÜM: KÜLTÜR VE FOLKLOR	2
1.1 Kültür	2
1.2 Popüler Kültür ve Halk Kültürü	5
1.3 Halk Kültürü	6
1.4 Folklorun Tanımı	8
1.5 Folklorun Amacı	9
1.6 Folklorun İnceleme Alanları ve Konuları.....	11
2. BÖLÜM: FOLKLOR VE HALK MÜZİĞİ.....	14
2.1 Folklor ve Halk Müziği.....	14
2.2 Halk Müziği Derleme Faaliyetlerinde Temel Kavramlar	14
2.2.1 Derlemecilik.....	14
2.2.2 Alan Araştırması	15
2.2.3 Kaynak Kişi	16
2.2.4 Halk Şarkıları.....	16
2.2.5 Arşivleme ve Değerlendirme	17
2.3 Türk Halk Müziği	17
2.4 Türkü Formu.....	18
2.5 Türk Halk Müziği Çalgıları	18
2.6 Anadolu'da Söylenen Halk Müziğinde Türler ve Konular	20
2.8 Türkiye'de Halk Müziği Derleme Çalışmalarına Genel Bir Bakış.....	22
3. BÖLÜM: TÜRKÜLER ÜZERİNDE TEMATİK BİR ANALİZ.....	26
3.1 Araştırmanın Metodolojisi ve Yöntemi	26
3.2 Araştırmanın Amacı	28
3.3 Araştırmanın Önemi.....	30
3.4 Araştırmanın Varsayımları.....	31
3.5 Araştırma Evreni ve Örneklem	31
3.6 Araştırmanın Sınırlılıkları	32
3.7 Araştırmanın Bulguları	33
3.7.1 Türkülerde Savaş	34
3.7.2 Türkülerde Göç	46

3.7.3 Türkülerde Din.....	51
3.7.4 Türkülerde Ölüm	57
3.7.5 Türkülerde Aşk	63
SONUÇ	67
KAYNAKLAR.....	70
EKLER	75

GİRİŞ

Hangi dönem aralığında veya hangi bölgede gerçekleşmiş olursa olsun, toplumsal süreçler tekil sebeplerle açıklanamamakta ve disiplinler arası yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle geçmişe dair süreçler, onu oluşturan aktörlerin günümüzde ulaşılabilir oluşu sebebiyle bu çoklu bakış açısını gerekli kılmaktadır. Zira günümüzde cereyan eden olayların birçok boyutu olduğu gibi, bu durum geçmişte meydana gelen olaylar için de geçerlidir. Bugünün temellerini oluşturan geçmiş dönemleri anlayabilmek için insan hayatının farklı sahalarına bakmak ve bütüncül bir yaklaşımı takip etmek gerekmektedir. Geçmiş olay ve süreçlerin değerlendirilmesinde ise o dönemin aktörlerinin içten ve samimi ifadeleri, araştırmacılar için en değerli kaynaklardan biridir.

Bu doğrultuda, bu çalışmanın temel sorusu geçmişe dair bir dönemi ve bu dönemde yaşamış olan insanların duygu ve söylemlerini anlamaya çalışırken, halk şarkılarının araştırma sürecine ne yönde katkılar yapabileceğidir. Zira folklor biliminin önemli bir parçasını oluşturan halk şarkıları, insan deneyimlerini doğal ve dolayısıyla gerçekçi bir biçimde yansıtan söylemleri içermektedir. Buna yönelik olarak çalışmada 1912- 1938 arası dönemi anlattığı düşünülen halk şarkıları bir kılavuz niteliğinde rol oynayarak işaret ettiği noktalar tarihsel arka planı ve iletişimsel çözümlemesiyle birlikte incelenmiştir. Bu araştırma sürecinde asıl amaç dönemin kronolojik bir özeti ya da olay örgüsünün açıklanması değil, resmi kaynaklarda yer almayan deneyimleri ve dönem insanının aktarımlarını, türküler aracılığıyla incelemektir.

1912- 1938 yılları Osmanlı İmparatorluğunun dağıldığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu, büyük savaşların yaşandığı oldukça zorlu ve kritik bir dönem aralığıdır. İmparatorluğun geniş topraklarında yaşayan insanları derinden etkileyen bu dönem dört ana başlığa ayrılarak incelenmiştir. Balkan Savaşları ile başlayan süreç I. Dünya Savaşı ile devam etmiş, Milli Mücadele döneminin ardından yepyeni bir Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur.

Çalışmada nitel araştırma yönteminin bir tekniği olan tematik analiz kullanılmış, ana başlıklar olarak seçilen dönemlerin her biri için dört türkü basit rastlantısal örneklem olarak alınmıştır. Söylemlerdeki ortaklık ve farklılıklar tespit edilerek sebepleri iletişimsel ve yorumsamacı bir yaklaşımla incelenmiştir.

1. BÖLÜM

KÜLTÜR VE FOLKLOR

1.1 Kültür

Kültür kavramı insanlık tarihi boyunca belki de üzerine en çok yorum yapılan, sınırları çizilmeye, tanımlanmaya çalışılan, yine de açıklamalarıyla ilgili kimsenin tümüyle ikna olmadığı ve geliştirilmeye devam edilen kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kültürü neyin oluşturduğu üzerinde bir uzlaşma olmadığı gibi, kültür tarihini neyin oluşturduğu üzerinde de bir uzlaşma yoktur” (Burke, 2022: 11). Yapılan tanımların sürekli olarak geliştirilmeye muhtaç olması sosyal bilimler alanında hem bir zorluk hem de bir dinamiklik olarak kabul edilebilir. Zira net bir tanımın yapılamıyor oluşu dahi kültür kavramının ne denli geniş bir sosyal gerçekliği işaret ettiğini anlamamız açısından önemlidir. Bu doğrultuda kavramın kapsamına ve içeriğine yönelik yapılan ve alanda önde gelen bazı kültür tanımlarına bakmak onun mahiyetini ve kapsadığı alanları anlamak bakımından faydalı olacaktır.

Eagleton’a göre kültür olağanüstü karmaşık bir kavramdır ve iddiaya göre İngilizce’nin en karmaşık iki- üç kelimesinden biridir. Yine de bu kavramın içerdiği dört anlam ön plana çıkmaktadır. Bunlar, (1) sanatsal ve düşünsel eserler toplamı, (2) ruhsal ve zihinsel gelişim süreci, (3) insanların yaşamlarına yön veren değerler, gelenekler, inançlar ve simgesel pratikler, (8) bütün bir yaşam tarzı anlamına gelmektedir (2021: 15).

Kültürün günlük hayattaki işlevinin yanı sıra anlamıyla ilgili tanımlamalar da mevcuttur; “Latince “cultura” dan gelen “kültür” (Fransız ve İngiliz dillerinde “culture”, Alman dilinde “kultur”) kavramıyla ilgili günümüze kadar onlarca tanım yapılmıştır. Bunlar betimleyici, tarihsel, normatif, psikolojik, yapısal ve genetik tanımlardır” (Aça, 2016:17).

Kültürü meydana getiren toplum, çok çeşitli gruplardan, farklı hayat biçimlerinden, anlayışlardan, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılardan oluşmaktadır ve kültürel katmanlar kendi içlerinde de farklılıklar göstermektedir.

...Günümüzde insanın bütün yapıp etmeleri (yani, her şey) kültür kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Beslenme kültürü, barınma kültürü, cinsellik kültürü, eğlence kültürü, tüketim kültürü, müzik kültürü, okuma kültürü vd. Temelde “maddi kültür” (“somut kültür”) ve “manevi kültür” “somut olmayan kültür” diye iki gruba ayrılan kültür, sosyal hiyerarşilere bağlı bir şekilde “ulusal kültür”, “halk kültürü”, “üst

kültürü”, “grup kültürü” ya da “alt kültür”, “popüler kültür”, ve “kitle kültürü” gibi çeşitlemeleri içermektedir. Bunlar, aynı zamanda kültür düzeylerini de ifade etmektedirler (Aça,2016:17).

Kültürler, insanlar arasındaki etkileşimden doğmaktadır. Bu nedenle kültürel çalışmalar ve kültürün daha iyi anlaşılmasına yönelik tüm çabalar temelde iletişim bilimiyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda kültürün işlevi, kültüre ait bilgi aracılığıyla insan davranışlarını anlamak ve bu anlayışa dayalı ilişkiler geliştirmek olarak ele alınabilir. Çünkü kültürel bilgi, insanlar arasındaki etkileşimi daha iyi anlamamıza ve daha anlamlı bağlantılar kurmamıza yardımcı olmaktadır. “Kültür, paylaşılan görüşler, değerler ve davranışların ölçütüdür, bireyin eylemlerini gruplar için anlaşılır kılan ortak belirleyicidir. İnsanlar ortak bir kültürü paylaştığı için belirli koşullarda diğerlerinin nasıl davranacaklarını ve davranışlara nasıl karşılık verebileceklerini kestirebilirler” (Haviland vd. 2008: 104 akt. Aça, 2016: 18).

Sosyal bilimciler, kültürel fenomenleri anlamak için çeşitli düzeylerde ve zaman içinde değişen bir perspektifle yaklaşmaktadırlar. Bu bakış açısı, toplumsal sınıfların, üretim süreçlerinin, sosyal alanların ve coğrafi koşulların kültür üzerindeki etkilerini anlamak ve açıklamak için çeşitli kültürel sınıflandırmaların oluşturulmasını gerektirmiştir.

Bu sınıflandırmalar, toplumun farklı kesimlerinin benimsediği çeşitli kültür formlarını ve özelliklerini tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır. *Kitle kültürü, işçi sınıfı kültürü, sokak kültürü, popüler kültür, alt kültür (subculture), aşağı kültür (low culture), dijital kültür, plaza kültürü ve halk kültürü* gibi çeşitli terimler bu kapsamda ele alınabilir. Bu terimler, toplumsal grupların, bireysel deneyimlerin ve kolektif kimliklerin kültürel birikimlerini anlamlandırmak ve yorumlamak için kullanılmaktadır.

Kültürel sınıflandırmalar, kültürün çeşitli boyutlarını ve katmanlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Her biri, farklı zaman dilimlerinde, farklı coğrafi bölgelerde ve farklı toplumsal yapılanmalara göre değişiklik göstermektedir. Bu doğrultuda kültürel yapılar, toplumsal yapıların durumlarına göre çeşitli katmanlara, yaygınlık ve paylaşılma düzeylerine, uzamsal boyutlara ve toplumsal ilişkilendirmelere göre farklı sınıflandırmalara tabi tutulabilirler.

Kültürel sınıflandırmalar, toplumsal katmanlara göre yüksek kültür, popüler kültür ve aşağı kültür olmak üzere üç ana başlık altında incelenebilirler. Yüksek kültür, genellikle iyi eğitilmiş, entelektüel ve elit kabul edilen kesimin benimsediği bir kültür türü olarak adlandırılmaktadır. Sanat, felsefe, edebiyat gibi alanlarda derinleşen ve bu alanlarda varlık gösteren bireylerin tercih ettiği bir yapıya sahiptir. Popüler kültür ise daha geniş kitlelere hitap eden, genellikle ticari kaygılar güden ve hızlı tüketilebilen unsurları içeren bir kültür türü olarak kabul adlandırılmaktadır. Moda ürünleri, pop müzik, film endüstrisi, medya içerikleri gibi öğeler popüler kültürün temel unsurları arasında yer almaktadır. Aşağı kültür ise genellikle toplumsal normlardan, kabul gören beklentilerden farklılaşan veya dışlanmış grupların oluşturduğu bir kültür türü olarak tanımlanmaktadır. Sokak kültürü, suç kültürü gibi unsurları içermesiyle de dikkat çekmektedir. “Aşağı kültür (low culture) Türkçede genellikle “alçak kültür” terimiyle karşılır. Ancak “alçak” kavramının Türkçede olumsuz bir anlam içerdiği dikkate alınarak burada alçak kültür kavramı yerine aşağı kültür kavramının kullanımı tercih edildi (Güngör, 2018: 312).

Kültürün toplumdaki yaygınlığı ve sistemle ilişkisine göre sınıflandırmalarda ise kitle kültürü önemli bir konuma sahiptir. Bu tür, geniş bir kitle tarafından benimsenir, popülerdir ve genellikle ticari kaygılarla üretilmektedir. “Kitle kültürü belirli bir endüstrileşme tekniğine dayanan, endüstrileşme ile birlikte ortaya çıkmış ve geniş halk kitlelerine yayılan davranışlar ve gösteriler bütünüdür. Kitle kültürü kavramı kitle toplumuyla da ilintili bir kavramdır” (Gönenç, 2002: 129).

Alt kültür (subculture), belirli bir grup veya toplumun benimsediği ve genellikle ana akım kültürden farklılaşan bir kültürü ifade etmektedir. “Alt kültür, bir topluma hâkim olan genel kültür veya üst kültürden farklılık gösteren ve azınlık gruplarınca benimsenen kültürdür. Alt kültür, genel kültürden veya üst kültürden tam bir kopma şeklinde değil, farklılaşma şeklinde ortaya çıkar” (Tutar, 2022: 13) Marjinal kültür ise ana akım normlardan ayrılan veya dışlanmış grupların oluşturduğu kültürel bir yapıyı temsil etmektedir. Bu tür, toplumun genellikle kabul etmediği veya tanımadığı kesimlerin öğelerini içermektedir.

Kültürün uzamsal yayılımına göre sınıflandırmalarda yerel kültür, belirli bir coğrafi alana özgü olan kültürü temsil ederken, bölgesel kültür belirli bir coğrafi bölgede benimsenen ve o bölgeye özgü olan kültürü ifade etmektedir. Ulusal kültür adından da

anlaşılabileceği üzere bir ülkenin veya ulusun tamamını kapsayan ve genellikle o ülkenin tarihine, geleneklerine ve diline dayanan kültürü ifade etmektedir. Küresel kültür ise dünya genelinde benimsenen, küresel ticaret, iletişim ve medyanın etkisiyle yayılan kültürü temsil etmektedir ve küreselleşme sonrası süreçte çok tartışılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Etnik kültür ve sınıfsal kültür şeklinde ifade edilen kavramlar ise kültürün ideolojik ve toplumsal ilişkilendirmesine yönelik adlandırmalardır. Bu doğrultuda sınıfsal kültür, belirli sosyal sınıfların ve ekonomik statülerin kültürel öğelerini ifade ederken, etnik kültür, belirli bir etnik gruba özgü tarihleri, gelenekleri ve değerleri içeren kültürü temsil etmektedir.

Bu sınıflandırmalar, kültürün çeşitli yönlerini ve toplum içindeki farklı yapılarını anlamamıza yardımcı olmaktadır ve aynı zamanda kültürel yapıların çeşitliliğini ve dinamizmini de göstermektedir. Dolayısıyla kültüre ait burada yer almayan birçok tür ve tanım ileriki yıllarda toplumsal durumlara bağlı olarak kavramlaştırılarak karşımıza çıkabilir.

1.2 Popüler Kültür ve Halk Kültürü

Bu çalışmanın odaklandığı halk kültürü, temelde halk tarafından üretilmesi, halkın yaşantısını yansıtması ve geniş bir kitlenin paylaşımına açık olması bakımından popüler kültürle sıklıkla karıştırılmaktadır. Kültürel ifadeler olan bu iki kavram benzerlikler gösterse de temelde odaklandıkları noktalar ve hedef kitlelerinin boyutu yönüyle birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Popüler kültür, özellikle seri üretime tabi olması, ticari amaç ve kaygıları içermesi, sistemsal bir şekilde üretilmesi gibi özellikleriyle halk kültüründen ayrılmaktadır. Popüler kültür geniş bir izleyici kitlesini hedefleyerek başarısını bu etkene göre belirlemede ve üretimini pazar taleplerine yönelik olarak yapmaktadır. Bu durum ise onun doğal olarak daha geniş bir alana yayılarak kitlesel olarak benimsenmesini getirmektedir. Popüler kültürün bu büyük ölçekli ve ticari zeminde üretilmeye yatkın yapısı, onu halk kültüründen farklı kılan noktalardan biridir.

Öte yandan, halk kültürü genellikle ticari amaçlara yönelik çoklu üretimi hedeflemeyip, daha çok toplulukların kendi iç dinamiklerine dayanarak organik bir şekilde gelişmektedir. Halk kültürü içerisinde yer alan sözlü gelenekler, halk dansları, el

sanatları gibi unsurlar zaman zaman üreticileri olan halka ticari kazanç sağlasa da, bu unsurlar genellikle küçük ölçekte kalmakta ve popüler kültür ürünleriyle karşılaştırıldığında seri üretime tabi olan kültür ürünlerinden önemli ölçüde farklılık göstermektedirler. Dolayısıyla popüler kültür ve halk kültürü arasındaki temel ayrımlar özellikle üretim süreçlerindeki ticari odak ve sistemsal düzenlemelerle ilgilidir. Ayrıca halk kültürü anlayışının ve ürünlerinin, popüler kültür ürünlerine ve oluşturduğu iklime göre daha uzun ömürlü olması da da belirgin farklardan biri olarak kabul edilebilir.

Halk kültürü genellikle popüler kültürle karıştırılır. Oysa halk kültürü ya da folk kültür adı verilen kültürel olgu popüler kültürden ya da eski adıyla kitle kültüründen büyük ölçüde farklıdır. Popüler kültür üreticileri halk kültüründen beslenirler. Ancak bu, halk kültürünün yerini popüler kültürün aldığı anlamına gelmez. Ya da bir başka deyişle popüler kültür modern öncesi geleneksel halk kültürünün çağdaş versiyonu olarak da görülemez. Diğer yandan halk kültürünün eskide kaldığını iddia eden görüşler de doğru değil. Halk kültürü, adından da anlaşılacağı üzere halkın kültürüdür, halk ait olan, halk tarafından üretilen, halkın yaşadığı, halkı yansıtan kültürdür. Halk da her dönemde var olduğuna göre onun kültürünün de her dönemde varlığı söz konusu olmaktadır (Güngör, 2018: 309).

Fisk'e (2021) göre endüstri toplumlarının insanları halk değildir ve halk kültürünün aksine, popüler kültür, gelişmiş, sanayileşmiş toplumlar tarafından üretilmektedir. Genellikle çelişkili ve karmaşık şekillerde deneyimlenen popüler kültür, çatışma kültürü olması dolayısıyla halk kültüründen farklıdır.

Benzer özellikleri taşımasına karşın popüler kültür, halk kültürü ile aynı sayılamaz. Popüler kültürün aksine halk kültürü, toplumsal çatışma yerine toplumsal oйдаşmayla karakterize olmuş, istikrarlı geleneksel toplumsal düzenin bir ürünüdür. Popüler kültürü halk kültürünün bir formu olarak kabul etmek, onun çatışmacı öğelerini göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda halk kültürünün aksine popüler kültür oldukça kısa ömürlüdür ve kısa sürede silinir. (2021: 286- 287)

1.3 Halk Kültürü

Bu kavram belirli bir halkın inançlarını, anlayışlarını, tutumlarını ve davranışlarını yansıttığı özgün alanları temsil etmektedir. Halk kültürü bilgisi, bu anlayış ve uygulamaların toplumdan topluma nasıl farklılık ya da benzerlik gösterdiğini saptayabilmek açısından önemlidir. Zira temelde insan olmaktan gelen benzerlikler olsa

da, gelenekler, ritüeller, mitler, sanatsal formlar vb. toplumların karakteristik yapılarına göre şekillenmekte ve değişiklik göstermektedir.

Halk kelimesi, genellikle, belli bir topluluğu anlatmakla birlikte, bazı özellikler dolayısıyla belirgin bir anlamı kapsamaktadır; dünya görüşü, ortak düşünce ve ortak değerler, inanışlar, görenek ve gelenekler, yaşayış şekli, tarihin akışı içinde uygulanan korunma yöntemleri ve mücadele vasıtaları bunların başında gelir. Zaman boyunca, gücüyle kendini kabul ettirme, başkalarına mahkum ve bağımlı yaşamama hâli de halk olarak tanımlanan topluluğun nitelikleri arasında yer alır. Halkın kişiliği, kendine özgü güçlü bir kültüre sahip olması noktasında kendini gösterir. Bu bakımdan halk kültürü toplumun kendi gücüyle ve imkânlarıyla yarattığı, eserlerden, meydana gelir; halk, ihtiyaçlarını kendisi karşılamalı, dışa bağımlılığa meydan vermemelidir. Bu da halkın kişiliğinin gereğidir. Çünkü halk kültürü toplumun istek ve ihtiyaçlarını yansıttığı kadar yaratıcı gücünün, görüş ve düşüncelerinin de belgesidir (Kazmaz, 2001: 198).

Güngör'e göre halk kültürünün bazı belirgin özellikleri şu şekilde sıralanabilir; **Halk kültürü yerel veya bölgeseldir;** belli bir coğrafya ve bölgede, kendilerine özgü toplumsal gelenek içerisinde yaşayan insanların buldukları yere ve koşullarına göre geliştirdikleri kültüre halk kültürü adı verilmektedir. Özellikle iletişim ve ulaşım imkanlarının bu denli gelişmediği sanayi öncesi dönemlerde tüm hayatlarını belirli bir bölgede geçiren insanlar arasında oluşan ve kuşaklar arasında aktarılması mümkün olan bir kültürel değer olarak kabul edilmektedir.

Kendiliğindenlik özelliğine sahiptir; özellikle modern dönem öncesi geleneksel toplumlarda kültür yaşam pratikleri içerisinde ve toplumsal koşullarda doğal olarak üretilmektedir. Burada kültür üretimi bir uzmanlık alanı değildir.

Paylaşımsaldır; geleneksel toplum yapıları içerisinde oluşan kültür, toplumun tüm bireyleri arasındaki ortak bir çabanın ürünüdür. Burada düğün, ölüm, eğlence vb. durumlarda insanlar tam bir katılım ile bir arada olmaktadır.

Toplumsaldır; halk kültürünün en belirleyici özelliklerinden biri toplumsallıktır. Endüstriyel ortamda üretilen kültür kitlesel olmakla birlikte esasında bireyi hedef almaktadır. Halk kültürüne dair iletiler ise bütünleştirici bir etkiye sahiptir.

Ticari değildir; halk kültürü ürünleri yaşam pratikleri içerisinde kendiliğinden doğar, endüstriyel ortamda bir iş ve ticari kazanç kaynağı olarak tüketime sunulmamaktadır.

Kuşaklar arası bütünlüğü sağlar; hangi biçimde aktarılmış olursa olsun halk kültürünün önemli bir işlevi kuşaklar arası bütünlüğü ve sürekliliği sağlamaya yönelik olmasıdır.

Halkı temsil eder ve birleştiricidir; halk kültürü, içerisinde doğduğu ve geliştiği topluluğun bilinç, ruh ve duygu dünyasını yansıtmaktadır. Bu topluma özgü gelenekler, görenekler ve genel itibarıyla tüm değerler kültür aracılığı ile yeniden üretildikçe güçlenmekte ve böylece ait olduğu toplumun üyeleri arasında birleştirici bir etki yapmaktadır (2018: 309-312).

1.4 Folklorun Tanımı

Bu disiplin, geleneksel halk anlatılarını, gelenekleri, ritüelleri ve diğer kültürel ifade biçimlerini incelemektedir. Halk kültürü, Folklor Bilimi'nin odaklandığı temel konuların başında gelmektedir.

Bilimsel bir disiplin olarak tanınışını 19. yüzyılın başlarında gerçekleştiren Folklor Bilimi, halk kültürünün derinlemesine incelenmesinde temel bir rol oynamıştır. Bu dönemde folklor araştırmacıları halk hikayeleri, efsaneler, şarkılar ve gelenekleri sistematik bir şekilde incelemeye başlamışlar ve halk kültürü alanında kapsamlı çalışmalar yapmışlardır.

"Folklore" kelimesi İngilizce "Folk" ve "Lore" kelimelerinden bir araya getirilmiştir. "Folk", İngilizcede "Halk"; "Lore" da "Bilgi" anlamına gelir. Folklor, Türkçeye "Halk Bilgisi" olarak çevrilmiştir. Folklor, halka ilişkin maddi ve manevi geleneklerin sistemli ve bilimsel bir şekilde incelenmesini öngörür ve de oldukça genç bir bilimdir (Yönetken, 1959: 43 akt. Daloğlu, 2017: 30).

Folklor sözcüğünün tam karşılığı, halk bilgisidir. Halkı yalnızca köylü ya da öteki sınıflarla ilgisi az, kapalı bir çevrede yaşayan, dar gelirli sınıf olarak yorumlamak, büyük şehirleri folklor kavramından uzaklaştırmaktadır. Büyük şehirlerin değişen zaman ve etkilerle bir kültür yabancılaşması yaşadığı, kitlelerin köklerinden koptuğu da doğrudur. Ancak bu durum sürekli olmamakta, kalabalıklar yeni gelenekler, inanışlar edinmektedir" (Sezer ve Özyalçın, 2005: 13).

Çobanoğlu'na göre folklor çalışmalarında genel olarak kabul gören iki başlangıç tarihi vardır. Bunlardan ilki Alman derlemeci olan Grimm Kardeşlerin 1812 yılında "*Ev ve Çocuk Masalları*" adlı sözlü gelenekten derleyerek oluşturdukları masal kitaplarını yayınlamaları, ikincisi ise "Folk- Lore" teriminin 1846 yılında İngiliz William John Thoms tarafından icat edilip, *Athenum* adlı dergiye Ambrose Merton müstear adıyla

gönderilerek yayınlanmıştır (2021: 25). Bahsedilen bu mektupta William John Thoms'un folklor kelimesinden nasıl bahsettiğini ve bununla ne anlatmak istediği şu şekilde yazmaktadır:

Derginizde bizim, İngiltere "halk edebiyatı" veya "halk antikileri" dediğimiz konularda yayınlanmakta olan yazılar, bu konuya karşı duyulan yakın ilginin birer kanıtı olmaktadır. Ancak, sırası gelmişken hemen belirteyim ki; bu konular birer edebiyat ürününden çok bir başka bilimin incelemesi gereken konulardır. Ben bu bilimin adını karşılayacak en uygun terimin Saksonca güzel bir bileşik sözcük olan "folk-lore" (halkbilim) olabileceği düşüncesindeyim. Sizin ve okuyucularınızın yardımları ile atalarımızdan kalan ve gittikçe azalmakta olan bu bilim dalı ürünlerinden büyük bir bölümünün derlenebileceği konusunda ümitsiz değilim. Eskiden kalan gelenekler, görenekler, boş inançlar, türküler, atasözleri vb. konularda araştırma yapacak olanlar, çalışmaları bittiğinde, böylesine ilginç ve sanatsal incelik gösteren ürünlerin kaybolmakta olduğunu görecektir ve zaman yitirilmeden büyük bir girişimle derlenecek olurlarsa bunların çoğunun kaybolmaktan kurtarılabilceğini düşüneceklerdir.

...Sizin küçük bir çağrınızla, okuyucularınız ülkenin her tarafından derlenmiş çeşitli geleneklerden, masallardan, türkülerden vb. oluşan yığınla malzeme göndereceklerdir. Öyle zannediyorum ki okuyucularınız bu işi, sanki sizin onlara gösterdiğiniz ilgiye karşı duydukları minnettarlığın küçük bir karşılığı olarak değerlendireceklerdir. Bu duygunun onları mutlu edeceğini de eklemek isterim (Serikli, 1975: 120).

Güner Serikli¹, Türk Folklor Araştırma Yıllığı'nın 1975 yılındaki yayınında yazdığı bölümde mektubun tam metnini² yazdıktan sonra *Athenaeum* dergisi yöneticilerinin Thoms'un beklediğinin üzerinde bir ilgi gösterdiklerini yazmakta, İngiltere'deki folklorik ürünlerin derlenmesi ve korunması işinde Thoms kadar bu anlayışlı editörlerin payının da büyük olduğunu söylemektedir.

1.5 Folklorun Amacı

"Folklor, halk kültürünü araştırıp değerlendirmekle toplumun sosyo-ekonomik dinamiklerini ortaya çıkarmakta, milletin kültür birliğini sağlamakta, mahalli kültürü önce milli kültür, daha sonra da evrensel kültür haline getirerek, insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaktadır" (Tan, 2000 : 6)

---

¹ Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Araştırmacısı (1975)

² Burada bahsi geçen mektubun bir kısmı yer almaktadır.

19. yüzyılda bilimsel bir disiplin haline gelen folklorun ortaya çıkış sebeplerinden belki de en güçlüsü döneme hakim olan Ulusallık anlayışı, Milliyetçilik ve Romantizm akımıdır. Çobanoğlu'na göre bu dönemde yoğun biçimde başlayan sözlü kültür ürünlerinin derlenip değerlendirilişindeki temel amaç, her araştırmacının mensup olduğu milletin “milli ruhunun” zenginliğini ortaya koymaya yöneliktir. (2021: 34)

“Halk”, “Millet”, “Ulus” gibi kavramların öne çıkmaya başladığı bir dönemde, halka ait olan her şey de ön plana çıkmaya ve değer kazanmaya başlamıştır. Avrupa’da zuhur edip daha sonra tüm dünyaya yayılan Milliyetçilik akımının etkisiyle halklar kendilerinin diğerlerinden farkını ortaya koyma çabası içine girmişlerdir.

“Avrupa halklarının her biri derlenen halk bilimi malzemelerini kanıt göstererek kendi milli varlıklarının medeniyete daha büyük katkı sağladığını ve daha üstün özelliklere sahip olduklarını ispatlamaya çalışırlar” (Düzgün, 2016: 43)

Bu doğrultuda halklar kendilerini keşif sürecine girmiş ve sahip oldukları ulusal ruhu vurgulayacak nitelikte çalışmalar yapmaya başlamışlardır.

...Her ulus biriminin kendine özgü bir ulusal karakteri ve ortak ulusal ruhu vardır. Her ulusun bu yüzden değişik bir kültürü olacaktır. Uluslar özgür birimler olarak yaşamak ve insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunabilmek için öz kültürlerini geliştirmeli, geçmişin deneylerinden süzülüp gelen kendi ortak kültür özüne bağlı kalmalıdır.

Ulusların bağımsız yaşaması ve gelişmesi, şu veya bu nedenle kesintiye uğrar ya da tehlikeye düşerse, ulusu ve ulus kültürünü kurtarmak için tutulacak en doğru yol halk türkülerini toplamak, onları ulusal ruhu canlandırmak ve korumak için kullanmaktır (Başgöz, 2002: 9 akt. Yolcu, 2016: 227).

Bu çaba aynı zamanda ulusların kendi halklarını da daha yakından tanıma sürecini beraberinde getirmiştir. Buna örnek olarak Avrupa kökenli olup tüm dünyaca bilinen birçok yazarın, derlenen folklor malzemelerinden etkilenecek romanlarında bunlara yer verdikleri gösterilebilir.

Özellikle edebiyat alanında olsa da, bilinen diğer birçok sanat dalında ve yapıtında folklor malzemeleriyle ilgili içerikler görmek mümkündür. Hüseyin Görür’ ün Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile yaptığı röportaja göre, Fındıkoğlu bu noktada folklorun gayesinin, halkın olan şeyleri alıp modern ölçüde yeni örnekler yaratmak olduğunu söylemekte ve *Faust* adlı eserin Alman folklorundan çıktığını belirtmektedir (1974: 12).

Peter Burke de halk kültürünün keşfinin milliyetçiliğin yükselişiyle ilgili olduğunu söylemekte ancak bununla bitmemektedir. Burke, Johann Gottfried Herder için durumun farklı olduğunu düşünmektedir. Zira Herder halk şarkıları koleksiyonu yapmıştır ve bu koleksiyonda İngilizce'den, Fransızca'dan, Danca'dan, İspanyolca'dan, Letonca'dan ve Eskimo dilinden çeviriler vardır. Burke göre bu çaba Herder'in tam bir dünya vatandaşı olduğunu göstermektedir. Burada salt bir milliyetçi anlayışın çok ötesinde, diğer kültürlere ve milletlere duyulan büyük bir ilgi vardır. Bunun gibi Grimm Kardeşlerin de Slav halk kültürüne büyük bir ilgi gösterdiklerini söylemektedir. Ancak daha sonraki derlemelerde esin kaynağı ve duygu olarak çoğunlukla milliyetçiliğin olduğundan bahsetmektedir (1996: 25).

Folklor çalışmalarının amacı milliyetçilik anlayışı ya da dünya vatandaşı olma çabasıyla sınırlı kalmamıştır. Tarihsel süreçte sistematik bir şekilde yapılan derlemelerin ve folklor çalışmalarının propaganda amacıyla kullanıldığı da bir başka gerçektir. Emperyalist ülkelerin sömürü ülkelerine daha iyi hükmedebilmek adına onların halk kültürlerini öğrenip buna göre hareket ettikleri, ya da Sovyetler Birliği döneminde mevcut düzeni pekiştirmek için folklor malzemelerinin değiştirilerek halka yeniden aktarıldığı bilinmektedir.

Halk bilimi malzemesinin ideolojik olarak geniş çaplı ve planlı kullanımının ilk gerçekleştirildiği ülkelerin başında Sovyet Rusya gelir. ...Bolşevik İhtilali'nden hemen sonra Rus halk bilimciler, halk bilimin sosyal yaşam üzerindeki etkisi üzerine çalışmaya başlarlar. Din adamları, hekimler ve asilzadeler ile ilgili hikayeler derlenip yayınlanır. Bu dönemde özellikle din adamlarını hicveden komik ve popüler hikayelerle dinsizlik propagandası yapılır. İhtilali öven asker türküleri, fabrika ve madenlerde çalışan işçi türküleri başlıca çalışma konuları olur. Masallarda çar aciz ve suçlu olarak gösterilir hatta kimisinde yargılanıp idam edilir (Onias, 2003: 113-114 akt. Düzgün 2016: 44).

Evrensel çabalarla, milliyetçi duygularla, ya da etik olmayan bir kullanım biçimiyle folklor çalışmaları tarihsel süreçte pek çok amaçla karşımıza çıkmaktadır.

1.6 Folklorun İnceleme Alanları ve Konuları

Folklor, halk kültürüyle ilişkili her türlü unsuru kapsamakta, halkın yaşamından gelen her türlü ifadeyi içermekte ve bu sebeple de oldukça geniş bir inceleme alanına sahip olmaktadır. Sistematik sınıflandırmalar altında birçok farklı halk kültürü unsuru detaylı bir şekilde incelenerek halkın kültürel mirası belgelenmekte ve değerlendirilmektedir.

...Folklorculara göre halk, ortak sosyal ve kültürel özellikleri bulunan insan topluluğudur. Halk yalnızca köyde değil, şehirde de yaşamaktadır. Çiftçi, işçi, memur, esnaf, profesör, cumhurbaşkanı halk kültürünün taşıyıcısı olarak halkı oluşturmaktadır. Çiftçi, halk kültürünü en çok taşıyan, yaşatandır.

Öğrenim görmüş kişiler, gördükleri öğrenimin derecesine göre halk kültürünün yanında evrensel kültür değerlerinin bir bölümüne de sahip olurlar. Milletleri diğer milletlerden ayıran kültürel özelliklerin esası, halk kültürüdür; başka bir deyişle folklorudur. Milli kültür denilen kültür değerleri de folklordan kaynaklanmaktadır” (Tan, 2000, 5).

“Dursun Yıldırım’ın (1985) işaret ettiği gibi, folklorun “köylülerin geleneklerinde yaşayan eski devirlerin kültür kalıntıları” olduğu görüşü günümüzde artık geçerliliğini kaybetmiştir. Çünkü folklor sahasında yapılan çalışmalar göstermiştir ki zamanın ihtiyaçlarına göre yeni ürünler meydana gelmektedir ve bu ürünler sadece köylülerin değil, toplumun bütün sosyal grupları arasında yaşamaktadırlar (Çobanoğlu, 2021: 27).

Yönetken’e göre ise folklorik bir üründe esas olanın onun “halka özgü” olmasıdır. Folklor, kolektif (ortaklaşa) olanı inceler çünkü bu ürünler halkın ortak malıdır. Ancak bu ortaklık halk tarafından bir anda, topluca yaratılmamıştır. Elbette folklor ürünlerini fertler yaratmaktadır ancak bu fertlerin teker teker kimler olduğunu, nerede, hangi kültür seviyelerinde olduğunu her zaman kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bu bilinmezlikle beraber bu fertlerin yarattıkları ürünler bireysellikten çıkarak topluma mal olmuştur. Bu adsız bireyler “anonim” kavramını oluştururlar ve bilinmezliklerinin arkasında o toplumun duygularına tercüman olmuş, toplumsal beğeni ve ihtiyaca yanıt vermişlerdir. Unutmamamız gereken bir gerçek de, folklorun yalnızca eskiye ait olanı değil, hala yaşayan, eskiden kalanın bugünkü halini de incelediğidir (2017: 40).

Nail Tan, folklor konularına ilişkin yazdığı bölümde hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde yapılan bazı tasnifleri detaylı bir biçimde ele almaktadır. Bu bağlamda, 1977’de Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek tarafından yapılan tasnif şu şekilde aktarılmaktadır; köy, kasaba ve kent yaşamı (monografiler), yerleşim ve yerleşim türleri, barınma (halk mimarisi), aydınlanma- ısınma, taşıtlar ve taşıma teknikleri, ekonomi türleri, halk ekonomisi, beslenme, mutfak, kiler, ölçme, tartma, hesaplama birimleri; zaman ve mesafe kavramları, halk sanatları ve zanaatları, giyim, kuşam, süs, halk bilgisi, halk inançları; töreler, adetler, gelenekler, görenekler, geçiş dönemleri, bayramlar, karşılamar, uğurlamalar, kalıp hareketler (tavırlar, jestler, mimikler), dernekler, kuruluşlar; dayanışma ve yardımlaşma, dinsel ve büyüsel içerikli inançlar, işlemler, halk edebiyatı, halk tiyatrosu (geleneksel tiyatro), halk oyunları (danslar), halk müziği ve

müzik araçları, çocuk oyunları ve oyuncaklar, halk eğlenceleri; sporlar, adlar... (Tan, 2000: 9).

Çok daha detaylandırılabilir bu başlıklar, folklorun inceleme sahalarını geneli itibariyle kapsayarak, alanın geniş kapsamını ve derinliğini yansıtmaktadır.

2. BÖLÜM

FOLKLOR VE HALK MÜZİĞİ

2.1 Folklor ve Halk Müziği

Halk müziği, folklor çalışmalarının önemli bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü halk müziğiyle ilgili edinilen bilgiler, incelemesi yapılan bölgeyle ilgili sadece müzikal değil, pek çok konuyla ilgili fikir verebilmektedir. Örneğin, bir bölgenin folklorik incelemesinde insanların günlük yaşamlarında tercih ettikleri kıyafetler, yemek kültürleri ve iletişim biçimleri gibi konular genellikle ayrı başlıklar altında ele alınırken, bu bölgenin halk şarkıları, bu unsurlarla ilgili zengin bilgileri bir arada sunabilmektedir. Dolayısıyla folklor araştırmacıları için halk müziği, sosyal hayatı anlamanın önemli kaynaklarından biridir.

Halk musikisi, klasik mûsikî yahut san'at mûsikîsi dışında kalan, halk dehâsının umumi, müşterek mahsûlü olan ve bestekârları meçhul bulunan musiki. Basit, sade, san'at tekellüflerinden uzak, yüksek bilgi ve teknik isteyen hususiyetlerle ilgisiz bir san'attır. Klasik mûsikî şekil, üslûp ve hususiyetlerden mahrum olmakla beraber, yer yer fevkalâde güzellikte mahsuller veren bir musiki dalıdır (Öztuna, 2000: 140).

2.2 Halk Müziği Derleme Faaliyetlerinde Temel Kavramlar

Amatör olarak ya da kişisel beğeniye dayalı bir arşiv oluşturmanın yanı sıra bilimsel bir faaliyet alanı olarak yürütülen derleme faaliyetleri bazı temel kavramları içermektedir. Bu alandaki temel kavramlar, genellikle birçok alt başlık altında incelense de, eserleri derleyen kişi olan derlemeci, çalışma alanı, eserlerin kaynak kişileri ve derlenen halk şarkıları ve onların değerlendirilmesi gibi unsurları kapsamaktadır.

2.2.1 Derlemecilik

Derlemeciler, profesyonel ya da amatör olarak derleme faaliyetlerinde bulunan kişilerdir. Bu kişiler, seçtikleri çalışma alanlarında daha önce derlenmemiş ya da bilinen bir ezginin farklı bir varyantını kaynak kişilerden dinleyerek toplamaktadırlar. Çoğu zaman müzik eğitimi almış olan derlemeciler, eserleri dinlerken kayıt almakta ve bu kayıtları kullanarak notaları yeniden oluşturmaktadırlar. Bu şekilde, halk müziği ve sözlü kültürel değerleri koruma ve paylaşma sürecine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun resmi sitesinde "seçme yaparak toplamak, bir araya getirmek, tedvin etmek, düzgün bir biçimde toplamak, dağınık olan şeyleri bir araya getirmek, düzene sokmak" gibi anlamlarla açıklanan "derleme" sözcüğü, folklor araştırmalarında temel bir faaliyeti işaret etmektedir.³ Derlemeciler, alan araştırması yaptıktan sonra planladıkları bölgelere giderek gelenek temsilcisi olabilecek kişilerden derlemeler yapmaktadırlar.

Derleme sürecinde, derlemecinin hâkim olması gereken metot bilgisinin dışında, teknik yeterlilik de gerekmektedir. Ses ya da video kayıt cihazı gibi materyallerin kullanımı, derlemenin daha sağlıklı bir şekilde ilerlemesini mümkün kılmaktadır. Derleyicinin bu teknik cihazları da iyi derecede kullanabiliyor olması elzemdir, çünkü derleyici kişi duyduğunu unutabilir ya da içeriği başka birine aktarırken zorluk yaşayabilir.

Derleyicilik aynı zamanda iyi bir iletişim kabiliyetini gerektirmektedir. Çünkü derlemecinin muhatabı insandır ve bu nedenle iletişimin en doğru şekilde ilerlemesi hedeflenmektedir. Bunun için derleyicinin insan ilişkileriyle ilgili kabiliyetli ve bilgili olması önem taşımaktadır. Derlemeciler kaynak kişilerle iletişim kurarken doğru zamanı ve mekânı seçebilmeli, onlara kültürün birer taşıyıcısı gözüyle bakabilmeli ve verilen bu değeri onlara hem derleme esnasında, hem de derleme sürecinden sonra da hissettirmelidirler. Nail Tan, derlemecinin nasıl davranması gerektiği konusunda araştırmacı ile kaynak kişi arasındaki kıyafet, konuşma, davranış gibi farkların olabildiğince aza indirilmesinin önemli olduğunu belirterek kaynak kişilerde güven uyandırılması gerektiğini söylemektedir. "Folklor araştırmacısı bir psikolog gibi hareket etmek zorundadır" (Tan, 2000: 90). Derlemecilik bu anlamda hem teknik hem de sosyal yönü ağır basan bir faaliyettir.

2.2.2 Alan Araştırması

Alan araştırması, derleme çalışmasının odak noktasını oluşturan belirli bir bölgeyi temsil etmektedir. Bu bölgenin seçimi ve derleme sürecine yönelik hazırlık, derlemeyi yürüten araştırmacılar için oldukça önemlidir. Zira araştırmacıların seçtikleri alanlar hakkında derinlemesine bilgi birikimine sahip olmaları, çalışma sürecinde önemli avantajlar sağlayabilmektedir. Bu durum çoğu zaman araştırmacılara analizlerini

---

³ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T: 13. 02. 2023)

zenginleştirme, verileri daha etkili şekilde yorumlama ve derleme çalışmasının genel kalitesini artırma imkânı sunmaktadır.

Alan çalışması araştırmacının “alan” olarak tanımladığı yerde görerek, duyarak, gözlemleyerek, katılarak bilgi edinmesi ve böylece eylemlerin, sözel ifadelerin kısaca topluluğu saran tüm olay ve olguların anlamlarına vakıf olma çabasıdır. Peki “alan” neresidir? Etnomüzikolojinin başlangıç dönemlerinde alan, sözlü geleneğin, kırsal alanlarda yaşayan toplulukların, “egzotik” ve “ilkel” toplulukların araştırılabildiği yerlere işaret ediyordu. Fakat disiplin ve alan araştırması yöntemi olgunlaştıkça alan kavramı coğrafi olarak genişlemekle kalmadı, fiziksel sınırlarla belirlenme zorunluluğundan da sıyrıldı. Örneğin çok geniş bir alana yayılmış bir etnik bir etnik grubun kendisi de artık alan olarak tanımlanabilmektedir (Myers, 1992, s.23 akt. Karahasanoğlu& Yavuz, 2015: 59-69).

2.2.3 Kaynak Kişi

Derlemeciler tarafından kendisine ulaşılan ve daha önce duyulmamış halk şarkılarını söyleyen, bunu bilen kişidir. Kaynak kişi olmak için yaşa, cinsiyete, ekonomik düzeye bağlı bir ayırım gözetilmemektedir. Önemli olan kaynak kişinin bunları sağlıklı bir biçimde derleyici ile paylaşabilmesidir.

Kaynak kişiler, yaşanan belli olaylar sonucunda ortaya çıkmış veya farklı bölgelerden kulaktan kulağa aktarılması suretiyle öğrenilen şarkıları, türküleri, hikâyeleri, atasözlerini, fıkraları, yöresel kelimeleri ve derlemeciler açısından önem arz eden buna benzer materyalleri bilen ve aktaran insanlardır. Derlemeciler öncelikle alan araştırması yaparak kaynak kişi olabilecek insanları tespit etmeye çalışmaktadırlar. Bu süreçte odaklandıkları bölgenin yöre halkına da danışabilmekte ve en doğru kaynak kişinin kim olduğuyla ilgili fikir alabilmektedirler. Daha sonra tespit edilen kaynak kişiler, kendi rızalarına dayalı olarak derlemecilere kültürel aktarımda bulunmaktadır.

2.2.4 Halk Şarkıları

Kaynak kişilerin söylediği, derleyicilerin ise derlediği ezgilerdir. Çoğu kez anonim olmakla birlikte bazı derlemelerde halk şarkılarının hikâyeleri ya da söyleyeni bilinmektedir. Halk şarkıları her türlü konuyla ilgili, çok çeşitli melodik yapılarda ve ritim kalıplarında olabilmektedir.

2.2.5 Arşivleme ve Değerlendirme

Arat'ın (2001) aktardığına göre derleme sonrası yapılacak işlemlerde öncelikle kılavuz ve kaynak kişilere teşekkür edilmeli ve mümkün mertebe kurulan ilişkiler sürdürülmelidir. Daha sonra alandan getirilen malzemeler değerlendirilerek bir araştırma raporu hazırlanmalı ve teknik materyallere yönelik gerekli işlemler yapılmalıdır.

Derlenen ezgiler, bilimsel ve çok yönlü yaklaşımlarla tasnif edilip arşivlenmelidir. Son safhada ise alan araştırması sonucu elde edilen malzemeler muhtelif kuramsal bakış açılarıyla değerlendirilmelidir (2001: 51-52).

2.3 Türk Halk Müziği

Coğrafi zenginliği, kültürel çeşitliliği ve geleneksel yapısı ile çok farklı toplumsal özelliklere sahip bir ülke olarak Türkiye, halk müziği derlemecileri için ilgi çeken ve yoğun çalışmalar gerektiren bir saha olarak görülmektedir;

...Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden ve bugün Türkiye dışında kalmış, bilhassa Rumeli ve Kuzey Irak gibi ülkeler, mevzuumuza dahildir ve bu ülkelerin halk müzikleri, Anadolu'daki halk müzikisi san'atı ile tamamen aynıdır. Dar mânâsıyla "Türk Müzikisi dediğimiz zaman, Anadolu ve çevresindeki ülkelerde yaşayan veya yaşamış olan halk müzikisini anlıyoruz. Bu müzikî, büyük merkezlerden uzaklaştıkça klasik müzikimize yaklaşır. Meselâ İstanbul, İzmir, Bursa, Edirne, Konya gibi büyük tarihî Türk kültür merkezlerinde ve hemen hemen Meriç'ten Avusturya sınırlarına kadar Balkan Türklüğü'nün vaktiyle yaşadığı ve umumiyetle "Rumeli" dediğimiz ülkelerdeki halk musikisi, hemen hemen tamamen Klasik Türk Müzikisi kaidelerine dayanmaktadır ve üslup farkları bile ehemmiyetsizdir. Buna karşılık Doğu Karadeniz bölgesi köyleri gibi, merkezlerden uzak ve XV. asırdan önce Türk toplumuna girememiş bölgelerdeki halk müzikimiz, ilkindir ve klasik müzikimizle irtibatı hiç yok denecek kadar azdır (Öztuna, 2000: 141).

Türk Halk Müziğinde de, diğer halk müziği türlerinde olduğu gibi sözler, ezgiler, duygular, isimler, olaylar, öğütler, yaşananlar en doğal haliyle halkın ifade ettiği şekilde oluşmakta ve yayılmaktadır. Söylemler temelde halkın her türlü duygusunu somutlaştırarak dışa vurma biçimidir. Ataman'a göre Türk Halk Musikisi, Türk halkının ve ulusunun tarihteki olayları, duygu ve düşüncelerini, kültür ve sanat anlayışlarını müzik yolu ile ifadesidir. Halk müziği, halkın yurt ve insan sevgisini, kahramanlığını, sağlam ve güzel karakterini, ince ve derin duygularla ifade edebildiği en değerli folklor unsurudur. Halkın tümünü kapsayan duygu ve düşünceleri sade, fakat içten ezgi ve cümlelerle anlatan anonim kültür ve sanat ürünleridir (2009: 59).

2.4 Türkü Formu

Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileri ile bestelenmiş manzume" olarak tanımlanan türkü kavramı, genellikle sözleri ve ezgisi bakımından anonim olan, yaşanmış önemli bir hadiseyi, tarihi bir olayı, halkın ve kişilerin duygularını yansıtan müzik türüdür. Türküler çoğu kez anonim olması bakımından kimse tarafından sahiplenilemez, herkesindir. İsteyen herkes onu söyleyebilir ve yaşatabilir.

Köken olarak, Türk sözcüğüne nispet î'si eklenerek Türkî şeklinde türetilen Türkü, Türk'e özgü, Türk'e ilişkin anlamlarına gelmektedir. Türkü sözü ilk olarak Horasan'da aruzla yazılmış ve ezgili olarak söylenmiş ürünler için kullanılmıştır. Anadolu'daki ilk örneği ise, eldeki bilgilere göre 16. Yüzyıl şairlerinden Öksüz Dede'nin türkü şekline uygun olarak yazdığı "Türkü" adlı şiiridir.

...İlk söyleyeni, söylendiği andan başlayarak unutulma ve bu unutulma ile birlikte içeriğinde ve şeklinde bozulmalara, eklemelere zenginleşmelere uğrayarak ezgili olarak söylenen şiirlerin geneline Anadolu'da türkü adı verilmektedir. Belli bir şekli yoktur. Koşma, mani, semai, destan vb. bir şekilde olabildiği gibi değişik kümelenmeler şeklinde de bulunabilir. Hem anonim hem de ferdi bir ürün olan türkünün en önemli özelliği ezgisidir. Türkü halk hayatını doğumdan ölüme kadar içine alan bir konu genişliğine sahiptir. Halkın içinde yaşadığı doğal, toplumsal çevre, sevgi, aşk, ayrılık, ölüm, kahramanlık değişik insani durumlar, felaketler, yıkımlar, kısacası halkın ilgisini çeken her şey, türkülerin konularını oluşturur (Sever, 2013: 92).

2.5 Türk Halk Müziği Çalgıları

Kınık'ın belirttiğine göre Türk halk kültürünün yaşamakta olduğu coğrafyada sayı, renk ve tür bakımından zengin özellikte olan halk çalgılarının sınıflandırılmasında en önemli faktör yapısal farklardır. Bu sınıflandırma çalgı aletinin yapımında kullanılan malzeme, çalınış biçimi, topluluk içerisindeki işlevi gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Çalgılar telli, yaylı, nefesli ve ritim olmak üzere dört ana grupta sınıflandırılabilirler ve Türk halk çalgıları kendi içlerinde de malzeme yönü ile ayrılırlar (2011: 225). Adnan Ataman "Sazlarımız" başlığı altında yaptığı sınıflandırmada Türk Halk Müziğinde kullanılan enstrümanları şu şekilde tasnif etmektedir;

Tezeneli Sazlar (büyükten küçüğe): Meydan Sazı, Divan Sazı, Kara Düzen Saz (Bozuk Düzen), Tambura, Bağlama, Cura, Tar

Yaylı Sazlar: Kabak Kemane, Karadeniz Kemeçesi, Tırnak Kemeç, İkliğ (İklık)

Nefesli Sazlar: Kaval: Dilsiz, Hortlatmalı (Diatonik), Dilsiz (Kromatik), Dilli (Diatonik), Dilli (Kromatik), Düdük Kaval, Zurna, Kaba zurna, Orta zurna, Cura zurna, Zil zurna

Mey: Ana mey, Orta mey, Cura mey, Tulum: Tulum zurna, Trakya tulum (Borulu tulum/ Kırklareli) , Sipsi, Çifte, Argun, Zimbon (Buğday sapından çocuk çalgısı)

Vurmalı Sazlar: Davul: Meydan davulu, Koltuk davulu, Nağara, Tef: Zilli tef, Zilsiz tef, Darbuka: Madeni darbuka, Küp (seramik) darbuka, Kaşık: Çiftli, 3'lü, 4'lü, (Diz üstü bağlı 2 ele), Çalpara, Zil: Parmak zili, Zilli maşa (Arap) : Çankırı sohbet toplantılarında elden ele özel ezgisi ile gezdirme ritüelinden olan unsur. Çifte nara, Balaban, Tepsi, Dümbelek (2009: 91- 94).

Bu tasnifte de görüldüğü üzere halk müziğinde kullanılan çalgılar oldukça çeşitlik göstermekte ve özellikler bakımından da farklılıklar taşımaktadır. Burada her bir çalgının tarihçesi ve özelliklerini aktarmak çalışmanın sınırlılığı kapsamında mümkün olmasa da kültürümüzde, yaygın kullanımı açısından ön plana çıkan bazı çalgılara yer verilecektir.⁴ Bu bağlamda bakıldığında bağlama, Türk Halk Müziği çalgıları içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir.

Martin Stokes'un ifade ettiği gibi, Türk müziğini anlamak isteyen bir yabancı işe bağlama ile başlamalıdır. Stokes, Türk dünyasında farklı biçimlerine rastlanan ve 14. yüzyılda Dede Korkut kitabında 'kopuz' olarak adlandırılan bu enstrümanın, müzikte Türk kültürüne ait her şeyi temsil ettiğini ve halk müziği eğitiminde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır (1998: 109). Mehmet Öncel'in detaylı analizine göre ise, Anadolu'da bağlama ailesine ait çalgıların yaygınlaşması ve bu çalgıların çalınma ve söylenme imkânı sağlaması önemli bir özelliktir. Yaylı çalgılar arasında, İkliğ, Türklerin Anadolu'ya gelirken yanlarında getirdikleri ve yaylı çalgıların atası olarak kabul edilen bir çalgı olarak bilinmektedir. Üflemeli çalgılar arasında zurna, keşfinden günümüze kadar neredeyse hiç değişim geçirmeden ve en yaygın olarak kullanılanı olarak öne çıkmaktadır. Osmanlı döneminde de kullanılan bu çalgı, günümüzde hala sıkça

---

⁴ Türk halk müziği çalgıları ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Öncel, M. (2022). *Türk halk müziği formlar-çalgılar ve yedi bölgeden hikâyeli türküler*. Evrensel Değerler Derneği.

kullanılmakta ve genellikle davul ile birlikte icra edilerek vazgeçilmez bir ikili oluşturmaktadır.

Vurmalı çalgılarda ise Davul, gür ve tok sesiyle açık hava çalgısı olarak önemli bir yer tutmakta ve geçmişten bu güne savaşlarda düşmana korku vermek, yöresel halk oyunlarında icra edilmek, düğünlerde veya ramazan aylarında sahur vaktini haber vermek gibi çok çeşitli sebeplerle de kullanılmıştır. Ayrıca, Sümerlere ait tasvirlerde dahi davulun varlığına rastlanması, onu en eski çalgı aletlerinden biri olarak konumlandırmamıza olanak tanımaktadır. (Öncel, 2022: 75-89).

2.6 Anadolu'da Söylenen Halk Müziğinde Türler ve Konular

Anadolu'da var olan, söylenen müzik türlerinin çok çeşitli ve zengin olduğu bilinmektedir. Bu türlerin sınıflandırılmasının bugün son halini bulduğuna dair bir yorum yapılamamaktadır, zira yaşayan bir kültür alanı olarak halk müziği kendisini sürekli olarak bambaşka biçimlerde var edebilmektedir

Anadolu Türk Halk Müsîkîsi'nde, kendine mahsus şekiller vardır. Bu şekiller, çok defa bestelenen şiirin formunun adını taşır: Koşma, destan, varsağı, mânî, dîvân, kalenderî, karşılama, semaî... gibi. Kompozisyon bakımından, şarkı formunun daha serbest bir çeşidi olan türkü şekli çerçevesinde mütalâ edilebilirler. Usul ve üslupça da isimlenir: maya, bozlak, uzun hava, kırık hava, oyun havası... gibi. Büyük merkezlere yakın çevrelerde teşekkül eden halk müsikî mahsulü ve sahibi meçhul türkülerin, çok defa klasik müsikimizin şarkıları ile ayırd edilebilmeleri imkânsızdır. Bunların, çok kabiliyetli, hatta tereddütsüz iddia edilebilir, bazıları şüphesiz dehâ sahibi meçhul bestekârların eserleri olduğu anlaşılmaktadır (Öztuna, 2000: 141).

Öncel'e göre Türk halk müziğine yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında türkülere dair içerik ve edebi özellik yörelere göre çeşitli tasniflere tabî tutulmuşlardır ancak genel olarak bakıldığında bir konsensüsün oluşmadığı görülmektedir. Bu ise alanın zenginliğine yönelik bir işaret olarak gösterilebilir (2022: 17-18). Ataman'a (2009) göre de halkımızın hayatında, tüm düşünce ve duygularına ayna olan halk türküleri, her türlü konu, olay ve hissiyatı içermesi sebebiyle baş edilemeyecek kadar çoktur. Yine de çeşitli müzik türlerini ve tema alanlarını içeren tasnifinde, Türk halk müziğinin geniş bir yelpazesini tanımlamaktadır. Bu yelpaze içinde halk dansları, sözsüz ve sözlü oyun havaları, lirik türküler, pastoral (doğa ve tabiatı anlatan), satirik (yergi içeren), temsili (halkın eylemlerini simgeleyen), kahramanlık ve serhat havaları, ritüel (törenselsel ve mistik içerikli), sosyal temalı türküler, gurbet ve hasret konulu türküler, mizahi ve alan oyun

türküleri, âşıklamalar, ağıt ve kıran destanları ile karşılıklı deyişleme ve atışmalar bulunmaktadır (2009: 95-96).

2.7 Bölgelere Göre Türk Halk Müziği

Farklı bölgelerden meydana gelen ülkemizde, her bölgenin kendine has kültürel dokusu, yaşam pratikleri ve sanatsal anlayışı oluşmuştur. Elbette yöreler kendi içerisinde dahi pek çok çeşitlilik muhteva etmektedir ancak bölgeden toplanan folklorik ürünlerin geneline bakıldığında bazı karakteristik özelliklerden söz edilebilmektedir. Halk yaşantısının bir parçası olan halk müziği ise bundan etkilenmektedir ve egemen olan kültürün yansıması halk müziğinde açıkça görülebilmektedir. Bu sebeple halk müziğinin bölgelere göre tasnifi ve buna dair görüşler büyük önem taşımaktadır. Öztuna' ya göre Türk Halk Müziği coğrafi bölgelere göre altı ana bölgede toplanabilir.

İstanbul ve Rumeli Bölgesi: Bu bölge, Anadolu halk müziğinden farklı ve klasik müziğe daha yakındır. Türk Müziği'nin en yüksek sanat eserlerinden birçoğu bu bölgelerde oluşmuştur.

Ege Bölgesi: İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir, Çanakkale, Muğla, Antalya, İçel ve çevresini içermektedir. Özellikle İzmir ve Aydın'da klasik müziğin etkisi belirgindir. Bölgenin halk müziği renkli ve zengindir.

Karadeniz Bölgesi: Trabzon, Rize, Artvin, Giresun ve çevresini kapsamaktadır. Dar bir coğrafyada bulunmasıyla müzik özellikleri daha sınırlı ve az renklidir. Bu bölge, bazı Kafkas ülkeleriyle benzerlik göstermektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi: Kars, Van, Siirt, Bitlis, Muş, Ağrı ve çevresini içermektedir. Azeri Türk halk müziğine benzerlik göstermektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Gaziantep, Mardin, Malatya, Urfa, Hatay ve çevresini kapsamaktadır. Klasik müzik etkileri burada belirgindir. Irak'ta kalan Türk topraklarına geçildiğinde tekrar Azeri müziği etkisiyle karşılaşılır.

Orta Anadolu Bölgesi: Anadolu halk müziğinin en büyük alanını oluşturmaktadır ve farklı alt bölgelere ayrılabilir. Bursa, Konya gibi merkezlere yakın yerlerde klasik müzik etkisi en yüksektir. Bu tesir doğuya doğru zayıflamaktadır ve en doğuda Azeri, en batıda ise Ege müziği etkisi başlamaktadır (2000: 142)

2.8 Türkiye’de Halk Müziği Derleme Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Tarihsel sürece bakıldığında Türkiye’de halk müziği derleme faaliyetlerine yönelik çok sayıda girişim olmuştur ve halen olmaya devam etmektedir. Bu faaliyetler ne kadar kapsamlı olursa olsun, ne yazık ki halk müziğimizin çeşitliliğine yetişecek boyutta olamamaktadır. Bu durum, bir yandan kültürel zenginliğimizin genişliği ile ilgili mutluluk verici olsa da, aynı zamanda çalışmaların o boyutta derinleşmesi gerektiğiyle ilgili bir hatırlatmadır.

Türkiye’de halk müziği derleme faaliyetleri denildiğinde, çabası ve hizmetleri bakımından bu sürece dâhil olan çokça isim mevcuttur. Bu kıymetli çaba içerisinde bulunan isimlerin tamamını yazmak çalışmamızın kapsamını aşacağından, en bilinen isimlere ve derleme faaliyetlerine yer verilecektir.

Yönetken’e göre bizde folklordan ilk defa söz edilme tarihi 1329 (1914) yıllarıdır. Ancak döneme hâkim olan Osmanlılık düşüncesi ve siyaseti içerisinde ulusal bir yaklaşımın hâkim olduğu folklor çalışmaları ön plana çıkamamıştır. Çünkü o dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun bütün uyrukları bir tek millet sayılmaktadır ve bu durum folklor çalışmalarına olanak vermemiştir. Ancak Balkan faciası⁵ ile ulusallık duyguları ve bilinci güçlenmeye başlamış, bu da folklor çalışmalarının boyutunu değiştirmiştir. Bizde halk müziğinin derlenmesi gerektiğinden bahseden ilk musikici Musa Süreyya Beğ⁶ olmuştur (2017: 63).

Evvel emirde bir kere rûh-i milliyi hakikaten ihtivâ eden o türkûleri cem’ etmeli ki sonraları onlardan ve onların rûhundan âsâr-ı îcâd edebilsin. Bu husûsda muvaffakiyet bestekârın kudret-i ilmîne derece-i vukûf ü istidadına bağlıdır. Ancak bu sûretle milli rûh yaşar ve Garb esâs ve fennyâtını tatbîk imkânı husûl bulur. Bu tarz mesâ’i Avrupalılarca da icrâ edilmiştir.

...Memleketimizde dahî pek kesîr olan rûh-i millîyi muhtevî bu gibi âsârın cem’ ve tedvini ve asr-ı hâzır terâkkiyat-ı mütekâmilesiyle te’lif edilerek ona asrî bir mâhiyyet ve şekil verilmesi temenni edilir” Musa Süreyya (Yönetken, 2017: 64- 65).

---

⁵ Balkan Savaşları kast edilmektedir.

⁶ **Yazarın notu:** Musa Süreyya Beğ (18884- 1932). Besteci ve müzik öğretmeni. Gerek çoksesli, gerekse tek sesli musiki türlerinde eserler bestelemiştir. En ünlü eseri, sözleri Cemal Edhem’e ait olan Vatan ya da diğer adıyla Mekteb-i Mülkiye marşıdır.

Yönetken 'in aktardığında göre, özellikle I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ulusalcılık duygu ve düşüncesi daha da güçlenmiş, savaşın en şiddetli döneminde gazetelerde halkın ve toplumun eğitimi gibi konular yer almaya başlamıştır;

“Milli mûsikîmizi ibda ‘içün de bir taraftan Avrupa’nın fenniyâtını öğrenmek, diğer cihetten dağlarda ve köylerde terennüm edilen halk türkülerinin seslerini toplamak lâzımdır. Ancak bu suretlerle Avrupa medeniyeti içinde Türk şiiri, Türk romanı, Türk musikisi yapabiliriz” (Gökalp, 1918 akt. Yönetken, 2017: 66).

Folklor çalışmalarının ve özellikle milli musikinin öneminin vurgulandığına dair yazı ve düşünce örnekleri, tarihi gazete, dergi vb. yayınlarda çokça mevcuttur. Daha sonraki süreçte buna yönelik olarak çalışmalar başlamış, folklor çalışmalarının sistematik bir şekilde yapılmasına ve bunun kurumsallaşmasına ehemmiyet verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulması ile birlikte halk müziği hareketlerinin de ciddi olarak başladığını görüyoruz. Ama bundan önce, dönemin en eski müzik kurumu olan Dâru'l Elhan'ın Müdürü Musa Süreyya ve yardımcısı Yusuf Ziya'nın (Demirci) girişimleriyle bir “anket” başlatılıyor. Bu ankete zamanın Maârif Vekâleti Hars Dairesi Müdürü Hamit Zübeyr'in (Koşay) de büyük katkıları oluyor. 14 sorudan oluşan ankete Anadolu'dan yüz kadar nota geliyor ve bu notalardan 85 tanesi, iki defter halinde, 1926 yılında yayımlanıyor. Anket sonuçları henüz yayımlanmadan, bu kez Avusturya'dan, eğitimden yeni dönmüş olan Seyfettin ve Mehmet Sezai (Asaf) kardeşler, yine Hamit Zübeyr'in (Koşay) teşviki ile, 1925 yılında, Batı Anadolu'da bir saha araştırması yapıyorlar ve gezinin sonunda da 76 adet notanın yer aldığı Yurdumuzun Nağmeleri adlı kitabı, yine 1926 yılında yayımlıyorlar. Bütün bu faaliyetler içerisinde gerek anket yoluyla yapılan çalışmanın, gerekse ses kaydı kullanmaksızın sahada yapılan çalışmaların tatmin edici bir netice vermemesi üzerine de Dâru'l Elhan tarafından, bir heyet halinde, Anadolu'da saha çalışması yapılması yönünde bir karar alınıyor (Şenel, 1996: 29).

İstanbul Belediye Konservatuvarı (eski adı ile Dâru'l Elhan) Türk Halk Müziğinin sistematik bir şekilde derlenip kaydedilmesinde önemli ve öncü bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çeribaş ve Aça 'nın belirttiğine göre bu kurum 1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tam anlamıyla konservatuvar kimliği kazanmıştır ve dört araştırma gezisi tertip edilmiştir. Bu gezilerden ilki 1926 yılında Yusuf Ziya, Rauf Yekta Dürri ve Ekrem Besim'in katılımlarıyla gerçekleşmiş, Güney ve Orta Anadolu yörelerine düzenlenmiştir. Bu araştırma gezisinden 250 adet türkü tespit edilmiş ve *Anadolu Halk Şarkıları* adıyla yayımlanmıştır.

İkinci araştırma gezisi 1927 yılında Yusuf Ziya, Ekrem Besim, Muhittin Sadık ve Ferruh Arsunar tarafından gerçekleştirilmiştir. Konya, Ereğli, Karaman, Alaşehir, Manisa, Ödemiş ve Aydın yörelerinde gerçekleştirilen bu derleme sürecinde 250 civarında halk türküsü tespit edilmiş ve yayınlanmıştır. 1928 yılında bir önceki araştırma gezisi heyeti tarafından üçüncü araştırma gezisi sırasında 200 kadar türkü tespit edilmiş ve konservatuvar yayınlarında yer almıştır. Konservatuvarın düzenlediği dördüncü gezi ise 15 Ağustos 1929 yılında Yusuf Ziya, Mahmut Ragıp, Remzi ve Ferruh beylerin katılımı ile gerçekleşmiştir. Halk Bilgisi Derneği'nin temsilcisi olarak Abdülkadir İnan da bu gezide yer almıştır. Doğu ve kısmen Kuzey Doğu Anadolu bölgelerinde gerçekleştirilen derlemede çalışmasında 300 kadar türkü tespit edilmiş ve yayınlanmıştır.

Belirtildiğine göre daha sonraki süreçlerde konservatuvar bünyesinde yapılması planlanan derleme çalışmaları maddi yetersizliklerden dolayı gerçekleşmemiştir. Konservatuvar müdürü olan Yusuf Ziya (Demircioğlu) Bey'in özel çabasıyla Halk Bilgisi Derneği'nin destek ve katılımıyla, 1932 yılında beşinci bir derleme gezisi düzenlenmiştir. Dernek üyelerinden Mehmet Halit (Bayrı) ve Hikmet Turhan (Dağlıoğlu)'nın da nezaret ettiği bu gezide Balıkesir yöresinden pek çok türkü tespit edilmiştir. Ancak gezinin sonucuna yönelik bir yayın gerçekleşmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün, dönemin Milli Eğitim Bakanı Vasıf Bey ile görüşmesi ve okullarımızda müzik ile ilgili nitelikli çalışmalar yapılması gerektiğini söylemesi üzerine 1924 yılında Musiki Muallim Mektebi kurulmuştur. Müzisyen ve müzik öğretmeni yetiştirmek üzere açılan bu okulda müzik folkloru ile ilgili çalışmalar da yer almıştır (2016: 108- 109). Sadi Yaver Ataman, *Atatürk ve Türk Musikisi* adlı kitabında bu konudan şöyle söz etmektedir.

Nitekim Devlet konservatuvarının temeli olan musiki muallim mektebinin (1925) büyük ATATÜRK'ün bu işareti üzerine gerçekleşmiştir. Musiki muallim mekteplerinin amacı sanatçıdan çok orta öğretim için öğretmen yetiştirmektir. İkinci adım, bir milli musiki ve temsil akademisinin kurulmasıydı. ATATÜRK, musikinin sadece nazari (didaktik) bir uğraşı olarak değil, pratik ve uygulayıcı bir sistemle geliştirilmesini vurgulamış oluyordu. Kurulan musiki muallim mektebinin sanatkârdan çok, öğretmen yetiştirmek amacına yönelik olması, genç öğretmenler marifetiyle, memleket sathında bir musiki eğitiminin gerçekleştirilmesini sağlamaktı⁷ (1991: 2).

---

⁷ Ataman, bu maksatla yetiştirilmiş öğretmenlerden birisinin de kendisi olduğunu söylemektedir.

Daha sonraları Ankara Devlet Konservatuvarı adını alan bu kurum da farklı zamanlarda farklı bölgelere araştırma gezileri düzenlemiştir. Halil Bedi Yönetken, Muzaffer Sarısözen, Ulvi Cemal Erkin gibi isimlerin yer aldığı bu gezilerin sonunda çok önemli bir halk müziği repertuarı ortaya çıkmıştır.

Türk Halk Müziğinin derlenmesi, araştırılması, faaliyetlerine önem vermiş ve bu alanda önemli hizmetleri olmuş kuruluşlardan biri de Halkevleridir. 1931'lerde Türk Ocakları'nın yerine kurulan Halkevleri, özellikle 1931- 1951 dönemi içerisinde bu alanda yaptığı derleme, araştırma, yayın, konferans ve benzeri etkinliklerle dikkati çekmektedir. Yurt çapında örgütlenerek yaygınlaşan halkevleri, halk müziğinin yanı sıra halk kültürünün diğer dallarının da su yüzüne çıkartılıp tanıtılmasında, inceleme ve yayınları ile büyük rol oynamıştır. 1927 yılında kurulup daha sonra Halkevleri 'ne devredilen Türk Halk Bilgisi Derneği de halk müziği alanında çeşitli derleme ve bilimsel yayınlar yapmıştır. ...Bunun yanı sıra çeşitli bankalar, dernekler, üniversiteler, amatör kişi ve kuruluşlar, halk müziği alanında derleme, yayın ve gösteriye yönelik çalışmalar yapmışlardır (Müzik Ansiklopedisi, 1992: 579).

3. BÖLÜM

TÜRKÜLER ÜZERİNDE TEMATİK BİR ANALİZ

3.1 Araştırmanın Metodolojisi ve Yöntemi:

İnsana ait olan süreçler kesinliklerle ve tekil sebeplerle açıklanamamaktadır. İnsanın kendisi karmaşık bir yapıdan meydana geldiği gibi, içinde yaşadığımız çağ gereği giderek çok daha karmaşık süreçlere tanık olmaktadır. Dolayısıyla insana dair yapılacak olan tüm araştırmalar çoklu cevaplara ve disiplinlerarası bir bakışa ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda çalışmada tercih edilen araştırma yönteminin yorumsamacı ve disiplinlerarası bir perspektife sahip olması hedeflenmiştir.

Toplumsal yaşamın girift doğasının tanımlanması ve anlamlandırılmasında yorumsamacı ve çok boyutlu bir araştırma tekniğine sahip olan nitel araştırma yöntemleri, araştırmacının öznel boyutunu da işin içine katarak ele alınan sorunlara ilişkin bütünsel bir bakış açısı sunmaktadır. Çünkü insan hayatına dair süreçlerin anlaşılmasında istatistiksel verilerden çok daha fazlasına ihtiyaç duyulduğu bir gerçektir. Bu çalışmanın hedef aldığı XX. yüzyıl başları, iletişim teknolojisinin alışılmadık ölçüde büyümeye başladığı, propaganda süreçlerinin dünya çapında bir savaşa eşlik ettiği ve insanın giderek her yönden uyaranlarla kuşatıldığı bir dünyayı anlatmaktadır.

Eski çağlara ve geleneksel dönemlere kıyasla nüfuzu çok artan, ulaşım, iletişim ve savaş teknolojileri bakımından çok gelişen, Sanayi Devrimi'yle beraber sömürgecilik ve ham madde arayışı gibi kavramların getirdiği rekabete dayalı şiddete maruz kalan insanlık, artık sınırlı değil, sonsuz sayıda etkenle yüz yüze gelmektedir. Dolayısıyla buradan çıkan anlaşmazlıklar eski çağlarda olduğu gibi yerel düzlemde kalmayarak, dünya çapında etki etmiş ve I. Dünya Savaşı'nı doğurmuştur.

İnsanın bu kadar etken tarafından kuşatıldığı bir sistemde, ona dair yapılacak olan çalışmaların tek boyutlu olamayacağı kültürel çalışmacılar tarafından kabul gören bir gerçektir. İnsanın içinden geldiği kültür, ona dayatılan kültür, maruz kaldığı gerçeklikler, sıkışık kaldığı koşullar, ideal olana dair düşünceler vb. birçok konu bilimsel ve entelektüel dünyada tartışılırken, buralarda daha kapsamlı ve derinlemesine analizlerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu doğrultuda çalışma metotları tarafımızca örnek alınan ve bir ekol olarak süren “Kültürel Çalışmalar” ın öznel tarihi ile ilgili kısa bir hatırlatma olarak şunlar söylenebilir;

İncelemelerinin merkezine kültürü koyan, akademik ve entelektüel bir çalışma alanı olarak biçimlenen kültürel çalışmalar ilk olarak İngiltere’nin Birmingham Üniversitesi’nin İngiliz Dil ve Edebiyatı Bölümü bünyesinde 1964 yılında Richart Hoggart, Raymond Williams ve Stuart Hall’ın öncülüğünde Çağdaş Kültürel Çalışmalar adıyla bir araştırma merkezi olarak kuruldu.

Merkezin çalışmaları kısa sürede hem akademik çevrelerin hem de entelektüel çevrelerin dikkatini çekti. Merkezde ele alınan konuların (ırk, etniklik, cinsiyet, çevrecilik, medya, ideoloji vb.) o sıralarda Batı dünyasında gerek siyasi gerekse de entelektüel çevrelerde ateşli tartışmalara hedef olan konu ve sorunlara da karşılık gelmesi merkezin kısa sürede söz konusu çevrelerin dikkatini çekmesine neden oldu (Güngör, 2018: 325).

Kültürel Çalışmalar disiplinlerarası bir perspektifle sosyoloji, antropoloji, iletişim ve sosyal psikoloji gibi bilim alanlarından yararlanarak ele aldığı toplumsal fenomenleri çok boyutlu incelemesiyle ana akım iletişim çalışmalarından ayrılan bir alanı işaret etmektedir. Toplumsal yaşamın ve kültürün oluşum sürecinde insanın öznel üretim ve ifade ediş süreçlerini gözden kaçırmadan dönemin toplumsal dinamikleriyle etkileşim sürecinde bir algılama setine sahip olan Kültürel Çalışmalar disiplini bu çalışmanın metodolojik çerçevesini oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinin bir tekniği olan “tematik analiz” kullanılmıştır. İnsan ve toplumsal yaşamın özellikle kültürel pratikler gibi birden çok sosyo-ekonomik ve politik dinamikçe şekillendirildiği fenomenlerin incelenmesinde nitel analiz yöntemleri bütüncül ve yorumlayıcı süreçleri ön plana çıkarması nedeniyle bu çalışmada tercih edilmiştir. W. Lawrence Neuman nitel araştırmanın safhalarını ve özelliklerini bu şekilde açıklamaktadır;

Nitel araştırmacılar, toplumsal- tarihsel bağlamda konumlandırılmış olarak kendileri hakkındaki düşünceleri ve bir öz değerlendirmeyle başlar. Bu, son derece öz- bilinçli bir biçimde toplumsal benliğin kabul edilmesi ya da araştırmacının toplumdaki konumunun kabulüdür. Nitel araştırmacılar, dar anlamda belli bir soru üzerine yoğunlaşmaz, bir bakış açısı benimserken kuramsal- felsefi paradigma hakkında sorgulayıcı, açık uçlu bir yerine oturtma süreci dahilinde enine boyuna düşünürler. (Neuman, 2006: 22).

Bu çalışmada kullanılan tematik analiz, bir nitel araştırma tekniği olarak uygulanmaktadır ve özellikle nitel araştırmalara yeni başlayanlar için uygun olabilecek esnek bir çalışma yöntemidir. Aslında sıklıkla kullanılan bir teknik olmasına rağmen alandaki tanınırlığı henüz yeterli ölçüde görülmemektedir. Bu sebeple tematik analiz hakkında açıklama yapmak yerinde olacaktır;

Tematik analiz, verilerdeki örüntüleri (temaları) belirleme, analiz etme ve raporlama için kullanılan bir yöntemdir. Tematik analiz, veri setinizi en küçük boyutlarda düzenlemenizi ve derinlemesine (zengin) betimlemenizi sağlar. Ne var ki tematik analiz sadece bu boyutta kalmaz ve genellikle bir adım daha öteye gider ve araştırma konusunun birçok boyutunu da anlamlandırır (Boyatzis, 1998). Olası farklı tematik analiz sınıflaması, her birinin bir yöntem olarak görüldüğü bir kaç uyarı başlığı altında daha kapsamlı bir şekilde vurgulanacaktır.

...Tematik analiz, mevcut herhangi bir kuramsal çerçeveye bağlı olmaması nedeniyle (hepsi olmasa da) farklı kuramsal çerçeveler içerisinde ve farklı amaçlarla kullanılabilir. Tematik analiz, katılımcıların deneyimlerini, anlamlandırmalarını ve gerçekliklerini aktaran esasici ya da gerçekçi bir yöntem olarak kullanılabilirdiği gibi olayların, gerçeklerin, anlamların, deneyimlerin vb. toplumdaki çok çeşitli söylemleri nasıl etkilediğini inceleyen oluşturmacı bir yöntem de olabilir.

...Dolayısıyla, tematik analiz hem gerçeği yansıtan hem de “gerçekliğin” üstündeki örtüyü kaldırmaya ya da açmaya çalışan bir yöntem olabilir (Braun, V. ve Clarke, 2019: 875- 877).

Bu doğrultuda bu çalışmada kullanılacak olan tematik analiz kapsamında 1912-1938 yılları arasındaki döneme yönelik olan toplamda 16 türkü incelenecektir. Bunların tematik analizleri yapılarak söz konusu kültürel formların benzerlik ve farklılıkları ortaya konulacak, içerik düzeyinde taşıdıkları sembolik anlamların deşifre edilmesi sürecinde dönemin sosyal ve siyasi koşulları göz önünde bulundurularak taşıdıkları örtülü “*latent*” anlamlar açığa çıkarılmaya çalışılacaktır.

3.2 Araştırmanın Amacı:

1789 Fransız Devrimi sonrası tüm dünyada etkisini gösteren Milliyetçilik fikir ve hareketleri sonrası, bugün karşımıza bilimsel bir disiplin olarak çıkan Folklor giderek önem kazanmıştır. İçerisinde birçok alt başlığa ayrılan bu disiplinin önemli alanlarından biri olan Halk Müziği ise insanların tarihsel süreçte gerçekleşen olayları kendi dünyalarında müzikal bir formla anlamlandırmaları olarak değerlendirilmektedir.

Bu sebeple Halk Müziği, oluşturulduğu döneme dair derin izler muhteva ederek aktarılan kişilere duygu, düşünce, kavram, kişi isimleri, yaşanan olaylar ve günün koşullarına dair bilgilendirici bir rol oynamaktadır. Bu açıdan halk müziği sanatsal bir alan olmanın ötesinde toplumsal gerçekliklere erişebilmenin önemli bir kaynağı olarak görülmektedir.

Buna yönelik olarak diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de gerçekleştirilen derleme faaliyetleri, halk arasında oluşturulan bu müzik formunun olabildiğince birinci kaynaklardan dinlenilmesi, kaydedilmesi, daha sonraki süreçte uzmanlar tarafından notalandırılması ve arşivlenmesi konusunda çok önemli girişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’nin tarihsel süreci içerisinde müzik okulları, konservatuvarlar ve TRT, derleme faaliyetlerini bir misyon olarak gerçekleştirmesi, toplanan materyalin arşivlenmesi ve daha sonra ilgili uzmanlar tarafından yeniden yorumlanması sürecinde önemli kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Burada özellikle TRT’nin yayıncılık alanında önemli bir yeri olması sebebiyle hem radyo, hem de televizyon yayınları aracılığıyla yerel konumda bulunan birçok halk türküsünü çok daha geniş alanlara yaydığı ve toplumsal düzeyde bilinirliğini yükselttiği bir gerçektir.

Folklor ve onun inceleme sahalarından biri olan halk müziği alanında yapılan tüm bu çalışmalar hiç şüphesiz çok önemli ve kıymetli bir yer edinmektedir, bununla birlikte toplumsal gerçekliklere ve daha kapsamlı yorumlara ulaşmak için yeni adımlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Derlenen materyallerin müzikal anlamda en iyi yorumlarının yapılmasının hedeflenmesi ötesinde, türküler içerisindeki tarihsel, sosyolojik, psikolojik, iletişimsel vb. süreçlerin çözümlenmesi, bunların gündeme getirilmesi ve türkü sözlerinin determinist bir yaklaşımla yeniden yorumlanması, kültürel gerçekliğimizin daha iyi anlaşılması açısından gereklidir. Bunun için ise disiplinlerarası bir çalışma biçimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın amacı bu ihtiyaca yönelik olarak ve müzik formlarının toplumsal dışsallaşma ürünü olduğundan yola çıkarak Türk Halk Müziği’ndeki sözel unsurların, dönemin toplumsal yapısı ile ilişkisine bakmaktır. Dönemin toplumsal koşullarını, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısıyla ilişkilerini açığa çıkarmak, onları deşifre etmek amacındadır. Bu çalışmada halk müziği üzerinden bir dönemin genel portresi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı bağlamında araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Halk müziği ile dönemin sosyo-kültürel ve politik iklimi arasında nasıl ilişki kurulabilir?
- 2- Belirli bir dönemin genel atmosferini anlama sürecinde halk müziği toplumsal ve bireysel dışavurumların anlaşılmasında ne şekilde rol oynamaktadır?
- 3- 20. yüzyıl başındaki sosyo-politik iklim temelinde halk müziği ele alındığında bu eserlerin dönemin egemen ideolojik formlarıyla ilişkisi nasıldır?

3.3 Araştırmanın Önemi:

Halk müziği ve ona ait araştırma yöntemleri belirli bir sıralama, ulaşılan materyaller çalışılan bölgelere hastır. Burada derlenen materyalin içerdiği anlatı biçimi, halk şarkılarının kaynağı olan kişilerin deneyimleri, toplumsal ve kişisel süreçleri anlamlandırma biçimleri özel olarak çözümlenmelidir çünkü burada standart bir içerikten bahsedilememektedir.

Öznel bir anlatı diline dayanan halk müziği, farklı coğrafyalardaki insanların olayları kendi perspektiflerine göre yorumlamasına bağlı olarak ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Toplumsal süreçlerdeki benzerlikleri olduğu kadar farklılıkları da saptamaya ve anlamaya çalışan sosyal bilimler için ise bu alanları tespit etmek büyük önem taşımaktadır. Halk müziği veya halkların şarkıları bunu anlamamıza giden yolda önemli bir bilgisel zemin oluşturmaktadır. Çünkü halk müziği sanatsal ya da müzikal bir forma sahip olmanın ötesinde bize içinden çıktığı toplumun sosyal yapısı ile ilgili önemli ipuçları vermektedir. Dolayısıyla halk müziklerinin yalnızca müzikal formuna bakmak tarafımızca yetersiz sayılmış ve daha bütüncül bir yaklaşım hedeflenerek farklı disiplinlerin ortaklık ettiği analizlerin yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Buna yönelik olarak ortaya çıkacak olan disiplinlerarası çalışmalar, toplumsal süreçlerin daha iyi anlaşılmasında ve geçmişte yaşanan olayların toplum üzerinde bıraktığı izlerin tespit edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Zira bugün devam etmekte olan toplumsal olayların ve buna yönelik anlamlandırmaların azımsanmayacak bir bölümü tarihsel bir süreklilik ve diyalektik bir süreç içerisinde devam etmektedir.

Bu doğrultuda literatür tarandığı zaman müziğin daha armonik ve tonal tarafıyla ilgilenildiği, oysa halk müziği repertuarı içerisindeki türkülerin meydana geliş sebeplerini determinist bir bakış açısı ile inceleyebilmek için sosyolojik, psikolojik, tarihsel, iletişimsel ve toplumsal boyutlarla incelenmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür.

Kültürel çalışmaların doğasına uygun olarak bu çalışma türkülerin bilhassa sosyal ve tarihi zeminle olan bağını öne çıkararak yorumlama amacındadır. Böylelikle ışık tutulan dönem ve dönemin halk türkülerinin, yaşanan sürecin gerçekliklerini derinlemesine anlayabilmemiz konusunda yardımcı olması amaçlanmaktadır.

3.4 Araştırmanın Varsayımları:

- 1- Sanat eserleri içinde yaşanan dönemin kültürel ve siyasal iklimiyle ilişki halinde olup dönemin egemen ideolojisi altında şekil almaktadır.
- 2- Kültür ve sanat formlarının psiko- sosyal bir dışavurum aracı olması nedeniyle halk türkülerinin işlevlerinden biri, bireysel ve toplumsal düzeyde psikolojik sağaltımdır.
- 3- İletişim formlarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında halk müziği ve deyişler gibi ürünler sözlü iletişim formlarının bir parçasını oluştururken bu alanda eser veren sanatçılar ise toplumun kolektif iletişim sürecindeki icracılardır.
- 4- Halk müziği toplumsal olayların anlamlandırılması ve gelecek nesillere aktarılmasında öğretiler muhteva ederken söz konusu öğretiler nesiller arasında enkültürasyon sürecinde etkindir.

3.5 Araştırma Evreni ve Örneklem:

Araştırmanın evrenini tüm Türk Halk Müziği repertuarı oluşturmaktadır. Ancak bunun tamamını incelemek mümkün olmamakta, bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Bu sebeple bu çalışmada amaçlı örneklem çeşidi kullanılarak 1912- 1938 tarihleri arasındaki türküler ulus devlet anlayışının doğuşu ve milliyetçilik akımlarının güçlendiği bir dönem olması sebebiyle ele alınmıştır.

Tarihsel olarak incelendiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girdiği ve akabinde Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulduğu bu dönem aralığında dönüm noktası olarak adlandırılabilir dört önemli başlık vardır. Bunlar sırasıyla Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele Dönemi ve Cumhuriyetin Kuruluşu olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla söz konusu tarihsel dönemeç noktaları çıkış noktası olarak ele alınarak 1912- 1938 arasındaki dönem dört başlık olarak kategorileştirilmiştir.

Söz konusu dönemlere ait dört, toplamda on altı türkü basit rastlantısal örneklem çeşidiyle belirlenerek türkülerin içeriğindeki temalar (Din, Göç, Savaş, Ölüm, Aşk) bağlamında sınıflandırılmıştır. Türkülerin temalar ekseninde içerdiği alt metinler göz önünde tutularak yapılan sınıflandırma sürecinde benzerlik ve farklılıklar belirlenmiş, söz konusu türkülerin dönemin sosyo- ekonomik ve politik düzlemle ilişkisi kurulmuştur. Bir toplumsal dışavurum aracı olarak kabul edilen halk türküleri eleştirel perspektiften değerlendirilmiştir.

3.6 Araştırmanın Sınırlılıkları:

Bu araştırma halk müziği üzerinden bir dönemin genel portresini çıkarmaya, onu okumaya, dönem koşullarının detaylarıyla anlaşılmasına odaklanmıştır. Ancak çalışmanın getirdiği sınırlılıklar şu şekilde sıralanabilir: ilk olarak geçmişe ait retrospektif özellikteki çalışmalarda araştırmacının söz konusu dönemi sosyo- kültürel fenomenlerin çok boyutlu doğası gereği bütün detaylarıyla bilemeyecek oluşudur.

İkinci önemli sınırlılık ise dönemin yorumlanmasıyla ilgilidir. Sosyolojik, politik, ekonomik, teknolojik vb. birçok alanda yaşanan değişiklikler bugün bulunduğumuz dönemden bakarak geçmişi yorumlamamızı zorlaştırmaktadır. Söz konusu sınırlılık durumunu aşmaya yönelik olarak ele alınan dönem kendi toplumsal gerçekliği içinde yorumlanmaya çalışılırken, kültürel çalışmalar alanının bütüncül bakış açısı araştırma boyunca kuramsal ve yöntembilimsel olarak korunarak geniş bir perspektiften araştırma sorusuna yanıt aranmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte araştırma evreni içerisindeki bütün öğelerin incelenmesi mümkün olmadığından burada seçilen örneklem üzerinden derinlemesine bir yorumsama süreci hedeflenmiştir. 1912- 1938 arası dönem hem Osmanlı Devleti hem de kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti için çok kritik bir dönemdir ve bu sebeple bu döneme ışık tutmanın yalnızca bahsedilen dönemi değil, bugüne dair birçok noktayı da aydınlatacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada türkülere konu olan olayların dönem aralığı 1912’de Balkan Savaşları ile başlayıp, 1938’de Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı ile son bulmaktadır. Bu çalışmada türkülerin yakılma veya derlenme tarihinin bahsi geçen dönem aralıklarında olması koşulu aranmamış, farklı bir tarihte ortaya çıkmış olsa bile seçilen dönem aralığını anlatması koşulu esas alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan literatür taramasında on altı adet türkü bu dönemi anlatması koşulu ile taranmış ve bahsi geçen dört kritik evrenin her birisi için dört türkü basit rastlantısal yöntem ile belirlenmiştir.

3.7 Araştırmanın Bulguları

1912- 1938	Temalar	Savaş	Göç	Din	Ölüm		Aşk		
Dönem Aralığı	Türküler				Şehitlik	Diğer	İnsani Aşk	Vatan Aşk	İlahi Aşk
Balkan Savaşları	<i>Sultan Reşad Türküsü</i>	X	X	X		X		X	
	<i>Muhacir Türküsü</i>	X	X	X		X			
	<i>Kırat Kırat Nallı Kırat</i>	X	X				X		
	<i>Kurlar Kışlaları</i>	X				X	X		
I. Dünya Savaşı	<i>Bir Sandığım Vardır</i>	X					X	X	
	<i>Sarıkamış Ağdı</i>	X		X	X		X		
	<i>Bitlis'te Beş Minare</i>	X	X				X		
	<i>Çanakkale Türküsü</i>	X				X	X		
Millî Mücadele Dönemi	<i>Demirci Mehmet Efe</i>	X							
	<i>Şu Dalma'dan Geçtin Mi?</i>								
	<i>Kolumu Salladım Toplar Oynadı</i>	X				X		X	
	<i>Ankara'nın Taşına Bak</i>	X							
Cumhuriyet Dönemi	<i>Hoş Gelişler Ola Mustafa Kemal Paşa</i>								
	<i>İzmir'in Dağlarında Çiçekler Açar</i>	X		X	X			X	
	<i>Cumhuriyet Türküsü</i>	X						X	
	<i>Atatürk'e Ağıt</i>			X		X			

3.7.1 Türkülerde Savaş

Savaş demek bir yerlerde feryat eden insanlar demektir. Tarafları, sebebi, gerçekleşen dönemi ne olursa olsun bu, hiç değişmeyen bir gerçektir. Çünkü savaştan çıkar elde eden grupların haricinde kalan ve bu sürecin içine çekilen kimselerin söylemleri çoğu kez bu doğrultuda karşımıza çıkmaktadır.

Tarih boyunca gerçekleşen buna benzer olaylarda büyük güçler ya da iktidarlar savaşların sonucunda elde edecekleri çıkarları düşünmekteyken, savaş sürecinde insanların çekeceği acıyı çoğu kez görmezden gelmiş ya da önemsememişlerdir. Oysa yaratılışı itibarıyla son derece sınırlı güce sahip ve hassas bir varlık olan insanın yaşanan savaşlarda korkunç boyutlarda acılar çektiği, yalnızca fiziksel olarak değil ruhsal olarak da tarifsiz derecede yıkıma uğradıkları bilinmektedir.

Tarihsel olarak sebeplerini, taraflarını ve dönem aralığını bilmenin yeterli olduğu düşünülen savaşların daha ötesine bakabilmek, buralarda gerçekleşen mikro hikâyeleri ve içsel süreçleri yakalayabilmek için bazı kaynaklara başvurmak gerekmektedir. Çünkü savaş süreçlerindeki ana akım yayınlar, propaganda amacı, halkta oluşabilecek bir isyan ya da umutsuzluk kaygısı, halk tabanına olan mesafe ve empati yoksunluğu, veri eksikliği, mecburiyet vb. sebeplerle gerçek olanı yansıtamayabilirler. Yaşanmış bazı savaş dönemlerinde, mağlup ülkelerin, askerlerin ve halkın moralini yüksek tutmak için savaşın kazanıldığına dair olumlu yayınlar yapmasının yanı sıra, diğer ülkeler ve halklarla ilgili gerçekte olmayan ya da abartılı düşmanlık içeren söylemlerde buldukları bilinmektedir. Dolayısıyla gerçekte ne yaşandığını bizzat göremeyeceğimiz geçmiş dönemlere dair insanî hislere ulaşmak için bu yayınlar yeterince güvenilir görülmemektedir. Söz konusu dönemdeki insanların deneyimlerine ve duygularına ulaşmak için, araştırmacıların daha farklı kaynaklara başvurması gerekmektedir. Bu kaynaklar ise genellikle anı yazıları, günlükler, edebi eserler, mektuplar ve halk şarkıları gibi alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür kaynaklar, dönem insanının kişisel yaşam tecrübelerini, duygularını ve olaylara bakış açılarını daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. Ayrıca bu alanlara bakarak tarihsel süreçleri derinlemesine anlamaya çalışan birçok araştırmacı, savaşların “kaybetmek” ya da “kazanmak” amacından çok daha fazlası olduğunu görebilmektedir. Bu alanların tamamına bakmak çalışmamızın sınırlılıklarını aşacağından, savaş teması yalnızca türküler üzerinden değerlendirilmeye alınmıştır.

Tematik analiz yöntemine bağlı olarak yapılan taramada Balkan Savaşları döneminde ait seçilen dört türkünün tamamında, I. Dünya Savaşı döneminde ait seçilen dört türkünün tamamında, Milli Mücadele dönemine ait seçilen dört türkünün üçünde ve Cumhuriyetin kuruluş sürecine ait olan dört türkünün ikisinde savaş temasına rastlanmıştır. Tematik analiz sonucunda ortaya çıkan bu sonucun salt bir bulgu olarak kalmaması ve yaşanan bu sürecin iyi anlaşılabilmesi için döneme daha yakından bakmak ve onu nedensellik yaklaşımı ile izahına çalışmak gerekmektedir.

Savaş teması için bu çalışmada bakılan ilk dönem Balkan Savaşları⁸ (1912- 1913) dönemidir. Bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış sorunlarla karşı karşıya kaldığı, Trablusgarp Savaşı'nda İtalyanlar ile mücadele ettiği, ordu güçlerinin yetersiz olduğu, askerler arasındaki görüş ayrılıklarının ciddi boyutlara ulaştığı, isyanların ve ekonomik problemlerin etkisinin derinden hissedildiği dolayısıyla yönetilmesi oldukça zorlu bir dönemdir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ekonomik durumu çok bozuktur. Sürekli savaşların masraflarına ek olarak Arnavutluk, Suriye ve Yemen isyanları devletin maddi gücünü tüketmişti. İç ve dış borçlar ile bunların faizleri, altından kalkılamayacak duruma gelmiş ve dolayısıyla ordunun araç, gereç ve silah ihtiyaçları temin edilememiştir.

Ordunun muharebe eğitimi çok yetersiz, birlik mevcutları %35 gibi çok düşük seviyede, ulaştırma imkânı kısıtlı, ikmal teşkilatı işlenemez durumda, harp stokları yetersiz ve hareket kabiliyetinden yoksun durumda idi. En önemlisi de ordu içinde birlik beraberlik, disiplin ve askerlik anlayışı yok idi (Görgülü, 2021: 5)

Balkan Devletlerinin Osmanlı hâkimiyetinden koparak özerklik istemeleri ve buna yönelik girişimleri devleti oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Bu taleplere karşılık veremeyen Osmanlı Devleti, sonunda kendisini karşısında “Balkan İttifakı”⁹ olan bir savaşın içerisinde bulmuş, bu ittifak içerisinde ilk olarak 8 Ekim 1912’de Karadağ, Osmanlı İmparatorluğuna savaş ilan ederek bu süreci başlatmıştır.

---

⁸ Balkan Savaşları, I. ve II. Balkan Savaşı şeklinde iki aşamadan meydana gelmiştir. Birinci savaşta Balkan İttifakı, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmışken İkinci Balkan Savaşında ittifak bölünmüş ve bu kez ittifak içindeki ülkeler Bulgaristan'a savaş ilan etmiştir. Bunun en büyük sebebi yapılan ilk savaşların ardından en çok toprak elde eden tarafın Bulgaristan olması ve diğer ittifak üyelerinin buna karşı çıkmasıdır. İlk savaşta yer almayan Romanya, İkinci Balkan Savaşı'na dâhil olmuş ve yeniden şiddetli çarpışmalar cereyan etmiştir. II. Balkan Savaşı, 10 Ağustos 1913'te yapılan Bükreş Antlaşması ile sona ermiştir.

⁹ Balkan İttifakı, Karadağ, Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan olarak dört ülkeden oluşmaktadır.

Balkanlı müttefiklerle savaş patlak verdiğinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki bunalım doruk noktasındaydı. Müttefikler imparatorluğu saran sorunları iyi biliyorlardı. Trablusgarp Savaşı'nın başlamasının üzerinden bir yıl geçmişken, Arnavut Ayaklanması da Büyük Devletlerin reformların yapılmasını isteyen baskıları ile güç kazanarak iki yıldır sürerken, boşalan devlet hazinesi ve devletin en üst kademelerindeki çatışmalar ile dört Balkan Devletinin birleşik güçlerine karşı çıkacak bir çatışmada olumlu bir sonuca varılması mümkün gözüküyordu (Despot: 2020: 32).

Rumeli bölgesinde gerçekleşen bu savaşın sonucu bir yenilgiden ziyade bozgun şeklinde cereyan etmiştir. Bu savaşa hazırlıksız olarak yakalanan Osmanlı Devleti, Rumeli'deki topraklarını kaybetmiş ve orada yaşayan Müslüman Osmanlı tebaası çok büyük kayıplar ve acılar yaşamışlardır. Sürekli farklı tarafların hâkim olmaya çalıştığı topraklar üzerinde yaşayan sivil halk için bu süreç bir kâbusa dönüşmüş, onlar bu savaşın en belirgin kurbanları olmuşlardır. “Tüm taraflar tarafından gerçekleştirilen silahlı eylemlerin yegâne kurbanları, sürekli baskınlara, yakmalara maruz kalan, önde gelen ve eğitilmiş cemaat üyelerini cinayetlerle kaybeden yerel halktan başkası değildi” (Despot, 2020: 19). Bu döneme dair seçilen türküler genel olarak tarandıığında, hâkim olan en baskın duyguların kişinin hayatını ve sevdiğini kaybetme korkusu, geleceğe yönelik yoğun kaygı ve çaresizlik hissi, öfke, umutsuzluk, şok ve kabullenememe olduğu görülmektedir.

Müslüman Türkler'in yaşadığı şaşkınlık ve korku Sultan Reşad¹⁰ türküsünde ise şu şekilde ifade edilmektedir;

Sırp asçerlerinen doldu Kosova ovası

Kurdun kuşun hayvanatın bozuldu yuvası

Tellallar bağırdı, Sırp 'm oldu burası

Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar

Verdiğin idareyi vermiyor çüffar

---

¹⁰ Sultan V. Mehmet Reşat, otuz beşinci Osmanlı padişahı ve İslam halifelerinin yüzüncüsüdür. (Hüküm süresi 27 Nisan 1909 - 3 Temmuz 1918) Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sürecinde tahtta kalmıştır.

Osmanlı Devleti hazırlıksız yakalandığı I. Balkan Harbi'nde hiçbir varlık gösterememiş ve bütün cephelerde yenilmiştir. Ordunun hazırlıksız olması, cepheler arasındaki kopukluk, istihbarat zafiyeti ve liyakate göre idarecilerin seçilmemesi ve ordu içindeki siyasi çekişme (ittihatçı- itilafçı) yenilginin başlıca nedenleri arasında sayılabilir.

Osmanlı Devleti'nin zor durumda kalmasından faydalanan Arnavutlar da Balkanlar'da bağımsızlığını son kazanan millet olarak bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Bulgarların Çatalca'ya kadar ilerlemesi üzerine Osmanlı Devleti ateşkes istemek zorunda kalmıştır. Bu ateşkes sonunda imzalanan antlaşma ile Osmanlı Devleti zaten varlık gösteremediği yerlerden resmen çekilmiş oldu (Yıldırım, 2011: 117).

Balkan Savaşları'nın yaşanmasının ardından oluşan anlaşmazlıklar, diplomatik krizler vb. sorunlar devam etmiş, sonunda I. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Rumeli'yi kaybetmenin derin acısını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, kaybettiği toprakları geri alma amacı, güçlü bir müttefik bulma düşüncesi, bloklaşan ülkelerin Osmanlı Devleti topraklarını bölüşmeye yönelik anlaşmaları karşısında yalnız kalmama isteği vb. sebeplerle Almanya'nın yanında bu sürece dâhil olmuştur.

“Meydanda bulunan tehlikeye karşı Boğazların müdafaa kudretini ve dolayısıyla vatan müdafaasını başka suretle temine imkânımız kalmamıştı. Avusturya- Macaristan ile Sırbıye arasında bir harp çıkacağı ve bunun da bir cihan harbi şekline dönmek istidadında olduğu artık görülüyordu” (Karabekir, 2014: 53)

Bu durum ise Balkan Savaşları sırasında zaten çok yıpranmış olan Osmanlı ordusunun daha da zor bir sürece girdiği ve savaşın dünya geneline yayıldığı bir dönemdir. Almanya'nın müttefiki olarak savaşa dâhil olunduktan kısa bir süre sonra açılan taarruz ve savunma cephelerinde tüm taraflar çok büyük kayıplar vermiştir. Ancak savaş yalnızca cephelerde kalmamış, sivil halk da şiddet eylemlerine maruz kalmıştır. Bu döneme yönelik olarak seçilen türküler üzerinde yapılan taramalarda, dönemin ruh hali şu şekilde aktarılmaktadır;

Bir yanım Erzincan vermem Bayburtu

Yıkılsın düşmanın taht ile yurdu

Sağ olası anam beni doğurdu

Sene kardaş sene ille bu sene

Gide de gelmeye bu kötü sene

Bu türküde, Osmanlı Devleti'nin Doğu Anadolu bölgesinde kalan, özellikle Erzurum- Bayburt- Erzincan yörelerinden bahsedilmektedir. I. Dünya Savaşı sürecinde bu bölgelerin Rusya tarafından işgal edildiği bilinmektedir, ancak Merdan Güven'in aktardığına göre bu türkünün hikâyesinde yöre halkı Ermeni çeteler tarafından büyük bir yıkıma uğratılmıştır (2005: 325- 326). Bu dönem içerisinde Ruslar ve Ermenilerin birlikte hareket ettiği ve burada Rusların yönlendirici bir konumda olduğu düşünülmektedir.

Ermenilerle gizli bir anlaşma içinde olan Ruslar dünya kamuoyunda katliamcı olarak görünmemek için katliam işini Ermenilere havale etmişti. Bu sebepten bu sıradaki katliamların hemen hemen tamamı Ermeni çeteleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Rusların bu çeteleri tamamen kontrol edebildiklerini söylemek zordur. Zaten kontrol etmek gibi bir düşünceleri de yoktu. Ruslar Ermenilerle üstü kapalı bir anlaşma içinde idiler (Arkun, 2013: 77-78).

Burada yer alan “*yıkılsın düşmanın taht ile yurdu*” ifadesi Anadolu'daki bir beddua ya da ah etme ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öfkenin bir dışavurumu olarak beddualar türkü metinlerinde sıklıkla yer almaktadır.

Türküde Erzincan ve Bayburt yörelerinin adı geçmekte, düşmanların tahtının yıkılıp yurdunun dağılması için âh edildiği görülmektedir. Ayrıca devamında sıkıntılar ve düşmanlıklar ile geçen yıllar için sitem de söz konusudur. Bu bağlamda geçen seneler kötü, hain ve gidip de bir daha gelmeyesi yıllar şeklinde ifade edilmiştir. Zira aynı sıkıntıların tekrar yaşanması, hiç de arzulananı bir hâl değildir (Dikmen & Terkin, 2022: 751).

Yine aynı ifadede geçen “*düşmanın taht ile yurdu*” vurgusundan dönemin yönetim şekline yönelik çıkarımlar yapmak da mümkündür. Bilindiği üzere bu dönemde (1914-1918) Rusya hala Çarlık tarafından yönetilmektedir ve bu sebeple türküde geçen “*taht*” ifadesi monarşiyi işaret eden doğru bir kullanımdır.

Paytonlar geliyor üstü karalı

Askerler geliyor bağı yaralı

Kimimiz nişanlı kimimiz evli

İşte şöyle böyle hal deli gönül

İster ağla ister gül deli gönül

Türkünün devamında yer alan “*paytonlar geliyor üstü karalı*” ifadesinde öncelikle dönemin ulaşım ve taşımacılık araçlarına dair verilen bilgi göze çarpmaktadır. “Payton”

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “Fayton” olarak geçmektedir ve “tek körüklü, dört tekerlekli, genellikle çift atlı binek arabası” olarak açıklanmaktadır.¹¹ Türkü metninde geçen ulaşım aracını günümüz ile kıyasladığımızda, ulaşımın bahsedilen dönem koşulları içinde çok daha yavaş gerçekleştiğini ve haber bekleyen insanların bekleyişe uzun süreler tahammül etmek zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Çeşitli duyguların iç içe geçtiği bu bekleyiş sürecinin ise ruhsal olarak oldukça zorlayıcı olduğu açıktır.

Burada önemli noktalardan biri de savaştan dönen askerlerin ruh halleridir. Askerlerin hayatta kalarak ailelerine dönmüş olmaları büyük bir şükür sebebi olsa da, “*askerler geliyor bağı yaralı*” ifadesi onların yaşadıkları savaş dramının etkisiyle birçok yönden eskisi gibi olamayacaklarını, aldıkları fiziksel ve ruhsal yaraların derin etkisinde olduklarını anlatmaktadır. Bu durumun, savaşa katılmış ve sağ kalmış bireylerin ilişkilerini ve iletişimsel süreçlerini etkileyerek, bekleyenlerine ve çevrelerine yansıtacağını öngörmek mümkündür. Savaşın geniş çapta toprakları ve çok sayıda insanı etkilediği göz önüne alındığında, bu etkinin toplumsal boyutta gerçekleşmiş olması muhtemeldir. Çalışma kapsamında incelenen türkülerde, dönüş yapan askerlerin sonrasında yaşadıkları iletişim süreçlerine dair belirgin ifadeler bulunmamaktadır. Türküler, bu konuda önemli bir kaynak olsa da tek başına yeterli bir kaynak olarak değerlendirilememektedir.

Türküde yer alan “*gide de gelmeye bu kötü sene*” ifadesi, yaşanan bu korkunç olayların tüm insanlık tarihinde bir daha asla tekrarlanmaması gerektiğine yönelik bir vurgudur ancak savaş yurt genelinde tüm hızıyla devam etmiş ve bu durum Anadolu’nun başka yörelerindeki türkülerde de ifade bulmuştur.

Bu doğrultuda Osmanlı İmparatorluğu için “*facia*” olarak değerlendirilen Sarıkamış Harekâtı, I. Dünya Savaşı’nın en yıkıcı olaylarından biridir ve bu hadiseyi konu alan türküler dönem insanının duygu dünyasını anlamaya yönelik önemli bir kaynaktır. Bu dönemde, Sarıkamış bölgesine gönderilen askerlerin çoğu, dondurucu soğuklar nedeniyle savaşa fırsatı bulamadan yaşamlarını yitirmişlerdir ve durum çok büyük kayıplara neden olmuştur.¹²

---

¹¹ <https://sozluk.gov.tr/> (E.T: 02. 05. 2023)

¹² Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Sönmez, B. (2021). *Sarıkamış-Kafkas Cephesi*. İstanbul: Tarihçi Kitapevi.

Arazi ve iklim pek dikkate alınmadığından birlikler düşmandan ziyade tabiatla savaşmıştır. Geniş kuşatma kavisleri zaman kaybına sebep olmuş bu ise düşmanın çekilmesine ve karşı tedbirler almasına imkân hazırlamıştır. Ordumuzun kış ve dağ teçizatı ve eğitimi yeterli değildi. Böyle olmakla Sarıkamış'ı hazırlayan başlıca etken hava iklim ve arazidir (Aydın, 2015: 117).”

Bu hadise Sarıkamış Faciası olarak türkölere, şiirlere konu olmuş, Türk Milletinin derin bir yarası olarak tarihteki yerini almıştır. Bu dramı anlatan en meşhur ağıtlardan birisi Âşık İmami'ye ait olan *Sarıkamış Ağıdı*'dir. Dönemin Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırı Enver Paşa ağıt içerisinde ismen yer almakta ve kendisine seferberliği durdurması için feryat edilmektedir.

Gadasın aldığım Eşe

Tekerim dayandı taşta

Seferberliği durdurun

Elini öpem Enver Paşa

I. Dünya Savaşı'nın Türkiye için sembollerinden biri de “Çanakkale Türküsü ”dür ve türküde geçen ifadeler arasında şunlar yer almaktadır:

Çanakkale içinde bir dolu testi

Analar babalar ümidi kesti

Ah gençliğim eyvah

İtilaf Devletlerinin Rusya'ya yardım götürmek, savaşın süresini kısaltmak ve Osmanlı topraklarından pay almak vb. maksatlar ile Çanakkale Boğazını geçmek istemeleri ve buna yönelik olarak Çanakkale/ Gelibolu civarını kuşatmaları, Çanakkale'de bir savunma cephesinin açılmasına ve o bölgede çok büyük çatışmalar gerçekleşmesine sebep olmuştur. Önce denizde ve ardından karada gerçekleşen bu savaş, her iki tarafın çok ağır kayıplar vermesi ve itilaf devletlerinin geri çekilmesi ile sonuçlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra 1914 yılının sonuna gelindiğinde, Avrupa Cephesinde savaşın artık durgunlaşıp siper çatışmasına dönüştüğü, “zaman ve yıpratma” faktörlerinin giderek ağırlık kazandığı belli olmuştur.

Ortaya çıkan ve her geçen gün açıklık kazanan bu yeni durum, kaçınılmaz olarak, Almanya'ya karşı Avrupa dışında başka bir yerden, yeni bir cephe açılması zorunluluğunu gündeme getirir.

...Tüm bu tartışmalar olurken, Çanakkale Boğazı'nı donanmayla zorlamak fikri yeniden ortaya atılır (Tuncoku, 23: 46-47).

18 Mart'ta (1915) İtilaf donanmasının denizden Çanakkale'ye girme girişimi başarısızlığa uğradı. Onun üzerine 25 Nisan'da Gelibolu Yarımadası'na çıkarma yapıldı. Donanma toplarının bombardıman desteğine ve çok kanlı muharebelere rağmen, İtilaf kuvvetleri Aralık 1915 ve Ocak 1916 tarihleri arasında Gelibolu'yu terk etmek zorunda kaldılar (Akşin, 2022: 103).

Gelibolu ve Çanakkale savaşları sürecinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden ve yaşı çok genç erkeklerden oluşan binlerce insan savaşa katılmış, onlar adına birçok türkü yakılmıştır. Daha sonra derleme gezilerinde kayda geçecek olan bu türküler, dönemin koşullarını ve bu süreci yaşayan insanların duygularını derinlemesine anlayabilmemiz açısından bize ışık tutmaktadır. Çanakkale savaşına yaşı henüz çok küçük olan erkek çocuklarının gittiği bilinmektedir ve bu yaşlar çocukluk çağının anneye henüz çok muhtaç olduğu ve onay ihtiyacının yoğun olarak hissedildiği bir dönemdir. Bununla birlikte çok korkutucu ve bilinmezlikle dolu savaş olgusunun karşısında, kişinin kendisini en güvende hissettiği yer olan anne karnı- anne yanına dönme ihtiyacı belirginlik kazanmaktadır. Bu sebeple burada yer alan seslenişin bir güç figürü ve sembolü olan "baba" yerine, şefkati ve güveni temsil eden anneye yönelik yapılması dikkat çekicidir. Dolayısıyla "anne"nin vurgulanması bu çoğu küçük yaştaki erkek çocuklarının anneleri tarafından avunma ihtiyaçlarının bir ifadesi olarak düşünülebilir. Nitekim türküde en çok tekrarlanan "*gençliğim eyvah*" ifadesi savaşa giden erkeklerin ne kadar genç yaşta olduklarına yapılan daimi bir hatırlatmadır. Artık burada gençlik, hayatın umut dolu olan değil, elden kayıp giden bir dönemi olarak görülmektedir ve bu çaresizlik karşısında feryat edilmektedir.

Türkünün varyantları olsa da, bu çalışmada yer alan metnin son bölümünde "*Çanakkale içinde bir dolu testi, analar babalar mektubu kesti*" ifadesi yer almaktadır. Burada dikkat çekici olan anaların ve babaların mektubu kesecek kadar derin bir ümitsizlik ve tükenmişlik yaşamasıdır. Bununla birlikte savaş nedeniyle ulaşım ağlarında yaşanan aksaklıklara bağlı olarak mektupların ulaşmıyor olması da yüksek ihtimal dâhilindedir ve bu durum cephedeki askerlere, anne babalarının kendilerinden

vazgeçtiklerini düşündürmüş gibi görünmektedir. Dolayısıyla bu ifade savaş nedeniyle yaşanan iletişim kopukluklarına dair önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde ise, türkülerin dil ve üslubunda belirgin bir değişiklik görülmektedir. Buradaki dört türküde de anlatım dili bozguna uğrayan, motivasyonunu kaybetmiş, inancı sarsılmış kişilerin kullandığı dile benzerlik göstermemektedir. Aksine savaş kaçılan değil üzerine gidilen, kazanılacağından emin olunan ve sahip olunan tüm gücün harcandığı bir alan olarak anlatılmaktadır. İsimleriyle ve özellikleriyle kahraman olarak adlandırılan kişiler doğmuş, bunlar bu dönemin türküleri içerisinde sıkça yer almıştır.

Egeliler Yunan işgaline karşı örgütlenmek ve silahla mücadele etmek gerektiğini anlamışlardı. Alaşehir ve Balıkesir’de kongreleri yapılan Redd-i İlhak Cemiyeti ve şubeleri kuruldu. Eşrafın girişimleri ve maddi katkılarıyla Kuva-yı Milliye (Ulusal Güçler) birlikleri kuruldu. Ayvalık’ta Ali (Çetinkaya) komutasındaki 172. Alay, Nazilli’de Şefik (Aker) komutasındaki 57. Fırka (Tümen) gibi birlikler, bizzat savaşarak, ya da Kuva-yı Milliye’yi destekleyerek, önemli roller oynadılar. Yörük Ali Efe gibi efeler de mücadeleye katıldılar. Yunanlıların işgal edebildikleri yerlerin karşısında bir Kuva-yı Milliye cephesi kuruldu (Akşin, 2022: 125).

Bu dönem, söylenişi gibi “Milli” bir boyuta geçmiş, savaş yalnızca cephelerde ve siperlerde, askerlere özgü bir alan olarak kalmamıştır. Yaşanan işgaller ve kayıplar Osmanlı halkında derin bir yankı uyandırmış, çoğu kişi içten içe bu gidişatın değişmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Bu düşünceyle birlikte Anadolu’da çeşitli cemiyetler kurulmuş, mitingler düzenlenmiş ve halk arasında bu işgale karşı direnişler başlamıştır.

Mustafa Kemal Paşa’nın burada önemli adımlarından biri, işgale karşı direnme düşüncesiyle oluşan cemiyetleri birleştirerek örgütlemek ve organize hale getirmek olmuştur. Kuvayımillie¹³ milislerinin öne çıktığı, meclisin Ankara’ya taşındığı, halkın katılımının çok aktif olduğu bu süreç Milli Mücadele Dönemi olarak anılmaktadır ve burada türkülere hâkim olan dil de buna paralel olarak oldukça meydan okuyucu bir tavır yansıtmaktadır.

---

¹³ TDK’ ya göre Kuvayımillie “Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Yunanların İzmir’i işgal etmeleri ve Anadolu’da ilerlemeleri üzerine kurulan ve onlara karşı savaşan millî teşkilat” şeklinde açıklanmaktadır. (<https://sozluk.gov.tr/> E.T: 21.09.2023)

Buna bir örnek olarak “Kolumu Salladım Toplar Oynadı” adlı türküde geçen şu ifadeler verilebilir;

Çekerim çekerim gitmez kadana

Fransızın kurşunu değmez adama

Dönmezsem haber verin anama

Di yeri yeri kumandanlar yeri

Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Bu ifadede ölüm, endişe ve korku duygularıyla değil, mevcut olasılıklardan biri olarak rasyonel bir biçimde ele alınmıştır. Bu ifadenin, gücü vurgulayarak korku ve endişeyi gölgede bıraktığı söylenebilir. Bu da söylemde bulunan kişi veya kişilerdeki hâkim ruh halini yansıtmaktadır. “25 Ocak’ta Çukurova bölgesinde genel gerilla savaşına girişilmesi için emir verildi. Maraş, Antep, Urfa’da etkili bir mücadele başladı. 11 Şubat’ta Fransızlar dayanamadılar ve Maraş’ı terk etmek zorunda kaldılar” (Akşin, 2022: 145).

Döneme ait bir başka türkü olan “Ankara’nın Taşına Bak” adlı türküde bu coşkulu söylem yer almakta ve savaşta üstünlüğün sağlandığı anlaşılmaktadır;

Ankara’da şanlı ordu

Her tarafa çadır kurdu

Türk ordusu karşısında

Zalim düşman kaçıyordu

Son olarak Cumhuriyetin kuruluş dönemiyle ilgili seçilen türküler savaş teması üzerinden taranmış ve bu türkülerde savaşın bitimi ve sonrasındaki sürecin coşkulu bir dille, aydınlık bir gelecek tasavvuru içinde anlatıldığı gözlenmiştir. Savaşların nihayete erdiği ve yeni bir dönemin başladığı Türkiye Cumhuriyeti’ne giden yolda çok büyük acılar çekilmiş, bu zafer sürece aktif katılım sağlayan ve her türlü fedakârlığı yapan halk için gerçek bir destana dönüşmüştür. Yaşanan sürecin ne kadar çetin olduğunu, bununla birlikte umutsuzluğa kapılmamanın ve mücadele etmenin önemini anlatan türküler gelecek kuşaklara bir öğüt mahiyetinde bırakılmıştır.

Türkiye tarihinin en tanınmış ozanlardan biri olan Âşık Veysel Şatıroğlu, bu dönem aralığında ön plana çıkmıştır ve türküleri dönemi anlamak açısından önemli bir kaynaktır. “Cumhuriyet Türküsü” adlı türküsünde savaş sonrası kazanılan askeri ve diplomatik zaferi yansıtmış, bu hislerini şu şekilde aktarmıştır;

Türk Milleti, Türk Milleti

Sarf edelim var kuvveti

Bu ganunu adaleti

Çok yaşasın, bin yaşasın

Türkiye'nin yüksek şanı

Zapt etmiştir bu vatani

Gamutayı bay bayanı

Çok yaşasın bin yaşasın

Burada öncelikle dikkati çeken noktalardan biri “Millet” ifadesidir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus yapısına paralel olarak türkülerde kullanılan dil de değişmiş, yeni rejime yönelik vurgular yer almıştır. Bu aşamaya gelene dek halkların bir arada tutulmasını sağlayacak olan birçok düşünce akımı denenmiş (Osmanlıcılık, İslamcılık, Turancılık vb.) ancak bu fikir akımlarından hiçbiri tek başına halkları bir arada tutmaya yetememiştir. Gelinen son noktada ise Türkiye Cumhuriyeti eşitlikçi, birleştirici ve demokratik bir yönetim anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Yeni kurulan bu genç devlet, vatandaşlık hakları, eşitlik, eğitim, sağlık, ziraat, iktisat, bilim vb. konularla müstakil olarak ilgilenmiş, bunlara yönelik yeni kurumlar inşa etmiş ve politikalar geliştirmiştir.

Türküde “millet” ifadesinden sonra “bay” ve “bayan” vurgusunun yapılması Cumhuriyet ile birlikte kadınların haklarının tanımlandığı, toplumda eşit statüde sayıldıkları bir dönemin halk dinindeki yansıması olarak düşünülebilir. Cumhuriyete sahip çıkılmasında onların da en az “baylar” kadar etkisinin olduğu bilinmekte, bu sebeple türküde ayrıca vurgulanmaktadır.

Yine bu döneme hâkim olan umut dolu ve coşkulu hisler başka bir türküde şu şekilde aktarılmaktadır;

İzmir'in dağlarında çiçekler açar

Altın güneş orda sırmalar saçar

Bozulmuş düşmanlar, hep yel gibi kaçar,

Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa;

Adın yazılacak mücevher taşa

Hem bu çalışma kapsamında yer alan, hem de bunun dışında kalan birçok türküde Mustafa Kemal Atatürk sevilen bir lider olarak büyük bir saygı, sevgi ve kahramanlık vurgusu ile anılmaktadır. Örnek olarak, çalışmamızın dışında yer alan türkülerden birinde, bu durumu ifade eden bir söz “*Kemal Atatürk'ün aydın izinden, bugün bize hoş geldiniz erenler*”¹⁴ olarak yer almaktadır.

Türkülerde geçen bu ifadelerin anlaşılması için Mustafa Kemal Atatürk'ün bu süreç içindeki rolü, konumu, çevresi ve genel olarak halkla kurduğu iletişimin derinlemesine bilinmesi gerekmektedir. Çünkü askeri veya siyasi süreçlere önderlik eden her liderin türkülerde iyi anılmadığı ya da isminin dahi geçmediği düşünülürse, burada Mustafa Kemal Atatürk'ün sevgiyle anılması yalnızca aldığı kararların değil, aynı zamanda şahsi özelliklerinin de halk nezdinde bulunduğu yankı ile açıklanabilir.

Balkan Savaşları'nın başından itibaren çok büyük zorluklar ve kayıplar yaşamış olan Osmanlı tebaası henüz kendine gelemeden I. Dünya Savaşı'na sürüklenmiş ve iyileşmemiş eski travmaların üzerine yenileri eklenmiştir. Bu süreçte kayıplar yalnızca fiziksel, siyasi veya ekonomik olarak değil, ruhsal olarak da çok büyük çapta olmuştur. Bu ruh haline haiz ve birçok noktada umudunu yitirmiş olan halkın Milli Mücadele için desteğini kazanmak, onları yeniden savaş için ikna ve organize etmek ancak sarsılmaz bir inanç ve azim gerektirmektedir. Bu noktada soğukkanlı olabilme, psikolojik sağlamlık, akılcı ve gerçekçi kararlar alabilme, organizasyon yeteneği, askeri ve diplomatik bilgi, halk ile kurulan yakın iletişim vb. birçok başlık altında değerlendirildiğinde Mustafa

---

¹⁴ https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/arzu_ederdiniz_bir_yol_gormeye.pdf (E.T: 21. 09. 2023)

Kemal Atatürk bu alanlardan her birinde büyük bir başarı ile süreci yönetmiştir. Bu sebeple de hem Türk halkının gönlünde, hem de türkülerinde derin izler bırakmıştır.

Sonuç olarak bu bölümde seçilen türkülere bakıldığında ilk iki dönemin tüm türkülerinde savaş temasının işleniyor olması şaşırtıcı değildir. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ve giderek dünyanın en büyük gündemi savaş olmuş, insanlar bundan bağımsız bir gerçeklik içinde var olamamışlardır. Elbette savaşın yarattığı iklim herkesi eşit ölçüde etkilememiştir, ancak saldırılara karşı koyma gücü bulunmayan sivil halklar için bu süreç son derece yıkıcı olmuştur. Dolayısıyla kıyıma uğrayan bu halkların şarkıları yaşanan bu etkileri görebilmemiz açısından çok önemlidir.

Milli Mücadele döneminin ardından Cumhuriyetin kurulması sürecinde savaş teması azalma eğilimine girmiştir. Çünkü bu dönemin gündeminde yalnızca yaşanan büyük savaşlar değil, bunların ardından doğan yeni ve bağımsız bir ülkeye yönelik politikalar, kurumlar ve inkılaplar süreci yer almaktadır. Bu da savaş temasının yanı sıra türkülerde işlenen farklı konuları beraberinde getirerek dönemin iklimine dair önemli ölçüde fikir verebilmektedir.

3.7.2 Türkülerde Göç

Göç etme olgusunun mahiyetini anlatmaya yönelik atasözlerinden biri olan “*Üç göç, bir yangın yerini tutar*” ifadesi, bunu hiç yaşamamış kişilere bile önemli ölçüde fikir verebilmektedir. Çünkü göç etmek ve göç hareketleri yalnızca kişilerin içsel dünyalarında değil, aynı zamanda fiziksel çevrelerinde de çok büyük etkiler yaratabilmektedir. Bununla birlikte insanlık tarihi, birçok küçük veya büyük ölçekli göç hikâyesiyle doludur ve bu göçlerin sonuçları yüzyıllardır sosyal, siyasi, ekonomik, demografik ve birçok başka alanda etkisini sürdürmektedir.

Göç hareketleri birçok sebeple gerçekleşebilmektedir. Kıtlıklar, hastalıklar, yeni toprakların keşfedilmesi veya fethedilmesi, politik sebepler ve savaşlar kitlesel göçlerin en bilinen nedenleri arasındadır. İnsanoğlu her ne kadar yaratılışı gereği gittiği yere uyum sağlayabilme yeteneğine sahip olsa da, uyum sağlama ya da adapte olmaya kadar geçen süreç son derece sancılı olabilmektedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan 1912- 1938 arası dönem kitlesel göç hareketlerinin gerçekleştiği ve dönem insanının bu hareketlerden derinden etkilendiği yıllardır.

Bu etkinin ne şekilde gerçekleştiğini ve hissedildiğini anlamaya yönelik olarak dönemi anlatan ve çalışmamız gereğince seçilen 16 türkü g teması üzerinden taranmıştır.

Türk sosyal hayatında “g” n özel bir önemi vardır. G bazen bir yurt edinmek, bazen düşman istilsından, tabii afetlerden korunmak ve bazen de eski yurtlarından Anavatan’a kavuşmak için olmuştur. Hatta yle ki, ”g en eski destanlarımızdan başlayarak, milli folklorumuzda yerini almıştır. Balkanlardan Türkiye’ye meydana gelen gler ise, eski yurtlarını bırakmak zorunda kalan insanlarımızın Anavatan’a gelişlerinin hikyesidir (Halaçoğlu, 2022: 9).

Yapılan incelemede Balkan Savaşları dönemine ait seçilen dört türkünün üçünde ve I. Dünya Savaşı ile ilgili olarak seçilen dört türküden birinde g temasına rastlanmış, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemini anlatan türküler de ise g temasına rastlanmamıştır. Bu incelemenin sonucunu anlamak ve bir karşılaştırma yapabilmek için bahsi geçen dönemlere daha yakından bakmak gerekmektedir.

Balkan Savaşları dönemine dair seçilen trklere ve edebi yapıtlara bakıldığında bunlar arasında önemli benzerlikler göze çarpmaktadır. Örneğin çalışmada seçilen türküler kapsamında yer almayan ancak dönem atmosferinin anlaşılmasında önemli olabilecek, Ziya Gökalp’in 1913 yılında *Halka Doğru* adlı dergide yazmış olduğu ninnide geçen ifade şoyledir;

“Uyu yavrum, tepesinde ha yanan

Camiler var, bu mu seni ağlatan

Dayanamaz iğnenmeye bu vatan

Camilere götür hilal ninni

Hem yurdu, hem öcünü al ninni”

Burada özellikle dikkati çeken husus “camilere hilal götürülmesi” şeklindeki sembolik anlatımdır. Zira işgal bölgelerindeki insanlar Müslüman kimliklerinden dolayı baskı ve kitlesel göç politikalarına maruz bırakılmış ve bu süreç “camilerin tepesinde ha yanması” şeklinde sembolize edilmiştir. Son satırda yer alan “*hem yurdu, hem öcünü al*” ifadesiyle, işgallerde baskı gören ve yaşanan bu süreç sonunda bölgeden göç etmek zorunda kalan insanların yurtlarını geri alma hayali ile yanıp tutuştukları anlatılmaktadır.

...Birinci Balkan Harbi sırasında yüz binlerce Türk ya geri çekilen Türk kuvvetleriyle ya da aralarında oluşturdukları kabileler halinde işgal sırasında veya sonrasında Bulgarlar tarafından alınmış topraklardan kaçarak Anadolu'ya ulaşmaya çalışır.

...Bulgarlar, bunun yanı sıra işgal ettikleri topraklarda kalan aç, evsiz ve perişan haldeki Pomak Türklerini zorla Hıristiyanlaştırmaya başlar, camilerini tahrip eder veya minareleri yıktıktan sonra kiliseye dönüştürür. İkinci Balkan Harbi'ne kadar süren bu uygulamadan sonra da pek çok Pomak Türkü, dinini korumak amacıyla Anadolu'ya göç etmeyi seçer (Zafer, 2001: 111).

Muhacir Türküsü adlı türküde, savaş sırasında evini ve ailesini kaybeden, bakacak kimsesi olmayan çocuklara vurgu yapılmıştır. Zira “muhacir” kelimesi aslen “göçmen”¹⁵ anlamına gelmektedir ve türküde bu çocukların yaşadıkları dram aktarılmıştır;

“Bir muhacir kızım

İntikam yıldızım

Acı benim halime

Yüreklere sızıyım

Atma beni efendim

Ben de senin gibiydim

Gül bahçeli evimde

Gonca gelin gibiydim”

Savaş sürecinden önce aileleri olan, nispeten çok daha iyi bir yaşam süren birçok çocuk savaş dolayısıyla perişan olmuş, yalnızca ailelerini ve evlerini değil, yurtlarını da kaybetmişlerdir. Dolayısıyla bu ifadelerde aslında savaşa tanıklık eden çocukların hep bu perişan halde olmadıklarını, bundan önce bir hayatlarının olduğunu ve yaşanan yıkımla gördükleri zararlar anlatılmaktadır. Muhacir denilen ve savaştan etkilenerek göçe sürüklenen çocuklar bir insanlık dramıdır.

---

¹⁵ <http://www.lugatim.com/s/muhacir> (E.T: 05. 11. 2023)

Yürekleri sızlatan göçmen manzaralarına savaş aylarında daha destan ve türküler hasredilmiştir. Aka Gündüz'ün Halka Doğru dergisinde yayımladığı Muhacir Türküsü adlı eserinde Rumeli göçmenlerinin uğradığı mezalim ve çektikleri sıkıntılar dile getirilmektedir (Yenisoy, 2012: 102).

I. Balkan Savaşı ile ilgili olduğu düşünülen bu türkünün güftesinde Balkan topraklarının elden çıkararak son sınır şehri olan Edirne'de kalışı anlatılmaktadır (Kaçar: 2011: 18). Kırat Kırat Nallı Kırat adlı türküde de anlatıldığı üzere göçlerin çok yoğunlaştığı bu dönemde Edirne önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırat kırat nallı kırat

Beni Balkanlarda bırak

Ben o Balkanlarda durmam

Beni Edirne'de bırak

Halaçoğlu'nun belirttiğine göre Balkanlarda Türklere karşı kurulan komitacılık Balkan harbinden çok daha önce başlamış ve bu sebeple huzuru kalmamış olan Türkler'in önce Edirne ve oradan da İstanbul'a doğru göçleri hızlanmıştır. Ardından Balkan savaşının başlaması ve Osmanlı Devleti'nin mağlup olması üzerine acı tablolar sergilenerek başlayan göçler, Balkan facialarının acıklı safhalarını oluşturmaktadır (2022: 47). Bu çalışma içerisinde yer alan Sultan Reşad türküsü, Balkan Savaşları sırasında yaşanan şiddet olaylarını en detaylı şekilde betimleyen türküdür.

"Prizren ahalisi oldu acami

Topsuz tüfeksiz sattılar vatani

Aman Sultan Reşat gel bizi kurtar

Verdiğin idareyi vermiyor çüffar"

Burada yer alan "*Prizren ahalisi oldu acami*" ifadesi bu bölgede yaşayan Müslümanların dışlanarak göçe zorlanmasını yansıtmaktadır. Justin McCarty'nin incelemesine göre yaşanan katliamlar ve zorunlu göçler nedeniyle 1913 yılı sonlarına doğru, Müslümanlar Balkanlarda azınlık durumuna düştüler. Oysa Balkan Savaşlarının başlamasından önce Müslümanlar, savaşlar sırasında kaybettikleri bu topraklarda, kesin çoğunlukta idiler (2022: 182).

I. Dünya Savaşı dönemine gelindiğinde, özellikle Ruslar ve Ermeniler tarafından işgal edilen Doğu bölgelerinde büyük kitlesel göç hareketleri görülmektedir. Köylere yapılan saldırılar ve Müslümanlara yönelik baskılar onları bölgeden ayrılmaya itmiş ve bu süreç türkülere yansımıştır;

“Akşamdan yükleri pay eylediler

Sabah öküzlere hay eylediler

Erzurum satıldı pay eylediler

Sene kardaş sene ille bu sene

Gide de gelmeye bu kötü sene”

Türküde yer alan ‘Erzurum satıldı’ ifadesi, bu bölgenin artık elden çıktığı veya başka bir güce geçtiği şeklinde yorumlanabilir. Bu endişe ve korku ortamı sebebiyle, bu yöreden birçok insan göç etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Doğu Bölgesinde, Ermeniler ile Müslümanlar arasında yüz senedir kaynamakta olan mücadele, Birinci Dünya Savaşı sırasında doruğa çıktı. Doğuda, aynı anda iki savaş birden veriliyordu; hem Osmanlı ile Rus orduları arasında bir savaş, hem de Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya’nın Müslümanları ile Ermenileri arasında bir iç savaş. Doğuda 1914-1920 yılları arasındaki savaşlar, sivil ve askeri kayıplar bakımından insanlık tarihinin en feci savaşları arasındadır. Osmanlı’nın güçsüzlüğü, Rus Emperyalizmi ve Avrupa’nın müdahalesi ile bir arada gelen ihtilalci Ermeni milliyetçiliği geniş kapsamlı tahribatla sonlandı.

Bu savaşların sonunda Van, Bitlis, Bayazıt ve Erzincan gibi şehirler genellikle harabe yığına dönmüş, binlerce köy yok olmuş ve her iki taraftan da milyonlarca insan can vermişti (McCarty, 2022: 189).

Bu çalışma kapsamında Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemine dair seçilen türkülerde göç temasına rastlanmamıştır. Bu dönemle ilgili yapılacak olan daha geniş bir başka incelemede göç temasının işlendiği farklı türkülere rastlanılabilir. Fatma Acun “*Milli Mücadele Dönemi Türküleri Üzerine Örnek Bir Çalışma*” adlı çalışmasında Milli Mücadele dönemine ait türküleri çok boyutlu bir biçimde incelemiş ve bu dönemin türkülerinde yer alan konuları özet bölümünde şu şekilde ifade etmiştir;

Amaç Osmanlı Devleti'nin yıkılışının ardından, yeni bir devlet kurmak üzere, milletçe verilen Milli Mücadele'nin, toplum katmanında ne tür tesirlerinin olduğu ve toplumun buna nasıl tepki verdiğini, türküler üzerinden tespit etmeye çalışmaktadır. Çalışma sonunda varılan netice şudur; Türküler genellikle, bireysel kahramanlıklar ve kayıpları konu edinmiş ve toplumun buna gösterdiği toplu tepkileri dile getirmiştir. Toplumun beraberce ve birbirine kenetlenmiş biçimde ölüm- kalım mücadelesi verdiğini anlatan türküler, zor zamanlarda toplumsal dayanışma örneğini sergilemekte ve toplum hafızasında daha kolay yer ettiğinden, toplumun kahramanlıkları ve acıları da bu bireysel kahramanlar üzerinden dile getirilmiştir (Acun, 2016: 113).

Bu çalışmanın sonucu ile tarafımızca yapılan inceleme benzerlik göstermekte, Milli Mücadele türkülerinde göç temasından daha ziyade, burada da değinildiği gibi “ölüm- kalım mücadelesi ve kahramanlık anlatısı” ağır basmaktadır.

3.7.3 Türkülerde Din

İnsan hayatının önemli bir parçası olarak karşımıza çıkan din ve inanışlar tarihten bugüne çeşitli biçimlerde ve rollerde varlığını sürdürmüştür. Bazen savaş sebebi sayılan dini konuların, zaman zaman barışın sembolü olarak da kullanılması kavramın giriftliği ve insan hayatındaki rolünün kolayca açıklanamayacağına bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte hangi bakış açısında olursa olsun dini inanışlar ve din temsilcileri olan kimseler tarihsel süreçte toplumlar için çoğu kez yönlendirici olmuş ve olayların akışlarını etkileyebilmişlerdir.

Çok uluslu olan ve farklı dinlerden insanları bünyesinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu için din, sosyal ve siyasi alanlarda son derece önemli bir yere sahiptir. Kuruluşundan dağılışına kadar yöneticilerinin İslam inancına mensup olduğu Osmanlı Devleti, bünyesinde barındırdığı farklı inançlara karşı hoşgörü ilkesini benimsemiş, Müslüman olunmasına yönelik teşvik uygulamalarından öteye gitmemiştir.

İslam, insanların hayatlarını belli bir düzene sokmak üzere Allah tarafından gönderilen bir dindir. Bu bakımdan, İslam'ı kabul etmiş olan insanlar (Müslümanlar), gerek diğer insanlara karşı olan hak, vazife ve salahiyetlerinde, gerekse Allah'a karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmede, onun emirlerine uygun hareket etmeyi bir vazife bilirler.

Tarihteki Müslüman devletlerden biri olan Osmanlı Devleti de, bünyesi ve dönem şartlarının gerektirdiği gelişmeleri göz önünde bulundurarak bu emirlere uygun hareket etmeye çalışıyordu (Kazıcı, 2003: 62).

Bilindiği üzere Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonrası hilafet makamı İstanbul'a gelmiş, dolayısıyla padişah yönetiminde hem siyasi hem de dini bir kimliğe sahip olmuştur. Bu durum ise padişahın otoritesini artırmış ve onu tüm İslam âleminin önderi konumuna getirmiştir. “Yavuz Sultan Selim, Hazret-i Peygamber'in 73. Halifesi olmuştur. Ondan sonra Osmanlı hâkanı olan Türk imparatorlarının hepsi, aynı zamanda İslam halifesidir. Bu suretle İslâm dininin en büyük makamı ve başkanlığı da, Osmanoğulları'na geçmiş oluyordu” (Öztuna, 1970: 126)

Ahmet Emin Yalman *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* adlı kitabında, savaş öncesi İstanbul'da ilan edilen Cihad-ı Mukaddes'in ardından yayınlanan bildiriye yer vermiştir. Bu bildirinin içinde yer alan bazı ifadeler padişahın hem siyasi hem de dini konulardaki yetkinliğini anlamak açısından önemlidir;

...İki mukaddes şehrin hizmetkârı, Müslümanların halifesi ve Müslümanların kumandanı, kutsal fetvalarda belirtilen kurallara uygun olarak, Müslümanların coşkusu ile tüm önlemleri almak ve Allah'ın yardımıyla bütün müminlerin gözbebeği peygamberin kabri, Necef, Kerbela, halifelik makamı, kısaca peygamberlerin yadigârları, evliya ve şehitlerin mezarlarının bulunduğu yerleri murdar olmaktan kurtarmak amacıyla tüm Müslüman halklara cihad çağrısında bulunmayı ve İslamiyet düşmanlarını yok etmek üzere şefaatinin bahşetmesi için yaradana niyaz etmeyi Halifeliğin en önemli görevi addetmiştir (2021: 206).

Bununla birlikte yine Osmanlı döneminde hukuk sistemi de dini esaslar çerçevesinde oluşturulmuş, verilen hükümleri doğrudan etkilemiştir. Kazıcı'nın ifade ettiği gibi Osmanlı hukukunu, şer'î ve örfî olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Biri klasik fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemlerde devletin müdahalesinden bağımsız olarak teşekkül eden “Şer'i Hukuk”, diğeri ise padişahların emir ve fermanları ile oluşan “Örfi Hukuk” tur (2003: 65). Şeyhülislamlık ise, dini kuralların uygulanmasına yönelik bir makam olarak tarihteki yerini almaktadır. “Şeyhülislamlar verdikleri fetvalar ile siyasi olayların yanı sıra sosyal ve kültürel gelişmelerde de etkili olmuşlardır. Verdikleri fetvalar ile bazı padişahların tahttan alınmasına neden olmuşlardır. Hasmane uluslararası ilişkilerin en uç noktasında yer alan savaşların ilanında Şeyhülislamların fetvaları gerekli görülmüştür” (Arı, 1994: 174).

Tüm bunlar Osmanlı Devlet sistemine tabi olarak yaşayan tebaa için de din kavramının oldukça önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda bu çalışma kapsamında ele alınan türkülerde din temasına bakıldığında Balkan Savaşları dönemini anlatan dört türkünün ikisinde ve I. Dünya Savaşı'na dair seçilen türkülerin birinde din temasına rastlanmıştır. Milli Mücadele dönemine dair seçilen dört türküde rastlanmamış, Cumhuriyet dönemine dair seçilen türkülerin ikisinde dini ifadeler görülmüştür.

Balkan Savaşları dönemine bir örnek olarak Sultan Reşad türküsündeki ifadeler şu şekilde yer almaktadır;

Prizrenin meşhur cami Sinan Paşa

Mübarec bayrağımız atarlar aş

Bağurdular, yaşa Kral Petar yaşa

Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar

Verdiğin idareyi vermiyor çüffar

Yine aynı türkünün bir başka bölümünde şu ifadeler yer almaktadır;

Prizren'in kalası yüksek tepede

Çüffar kurmuş rakı takımı medresede

Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar

Verdiğin idareyi vermiyor çüffar

Uzun yıllar Osmanlı idaresinde yaşamaya alışmış ve Rumeli olarak adlandırılan bu bölgede yaşayan Müslüman halk, Balkan Savaşları'nın getirdiği bu kaotik iklimde eski düzen ve sistemlerini aramakta, bir kurtarıcı ve güç kaynağı olarak gördükleri Sultan Reşat'a seslenmektedirler. Burada Sultan V. Mehmet Reşad imparatorluğun yöneticisi ve halife olarak kendisinden yardım beklenen, kurtuluşun çaresi olarak görülen bir sembol olarak konumlanmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti için Birinci Balkan Savaşı beklenmedik saldırıların gerçekleşmesi, ordunun büyük bir kısmının kısa bir süre önce terhis edilmesi, stratejik hatalar, siyasi çekişmeler ve istihbarat zayıflığı gibi birçok sebepten ötürü bozguna uğranılan bir süreç olmuştur. Tüm bunlarla birlikte bölgede yalnız kalan ve yalnız kaldığını derinden hisseden Müslüman halkın durumu ve morali giderek vahim bir hal almaktadır. "Osmanlı'nın Balkan Savaşı'nda kısa zamanda uğradığı ağır yenilgi büyük bir maneviyat çöküntüsüne yol açmıştı" (Akşin, 2022: 90).

Arka planında böylesi siyasî çekişmelerin ve ordunun siyasetle ilgilenmesinden kaynaklanan problemlerin yaşandığı 1912 yılı Ekim ayına gelindiğinde, Osmanlı Devleti Balkan Savaşları'nın ayak seslerini duymazdan gelmekte ve iç çekişmelerle, iktidar, güç ve mevki kavgalarıyla çalkalanmaktadır. Döneme ait hatıralarda; bu çekişmeler ayrıntılı bir şekilde anlatılmakta, Balkan Savaşları öncesi yetkililerin savaşın çıkacağını görmezden gelmesi, ordunun jandarma kuvveti gibi kullanılması, en kuvvetli birliklerin Yemen'e gönderilmesi, terhislerin zamansız yapılması vs. gibi pek çok husus ele alınarak bu tür aksaklıkların hezimete olan etkileri üzerinde durulmaktadır (Toker, 2018: 5)

Osmanlı Devleti'nin yönetim esaslarından biri olan dini hoşgörü ilkesi Milliyetçilik akımının etkisiyle İmparatorluktan ayrılarak henüz bağımsızlığını kazanan Balkan Hristiyan devletleri tarafından Müslümanlara tanınmamıştır. Bunun da ötesinde bu devletler Müslümanlara baskı uygulayarak din değiştirmeye zorlamış ve ülkelerinde Müslümanlığa alan bırakmamayı hedeflemişlerdir. Bu dönemde Muhacir Türküsü 'nde geçen bir ifade ise şu şekilde yer almaktadır;

Ne ışık var, ne sadâ

Ne merhamet var, ne vefa

Söyle bana Ya Rabbî

Bu ne âlem, ne dünya...

Balkan savaşları sürecinde yaşanan büyük kayıplar, travmalar, korku ve belirsizlik gibi birçok etken, buna maruz kalan birçok insanın zihninde anlamlandıramadığı bir süreç olarak tezahür etmiştir. Uzun yıllar komşu olarak bir arada yaşamaya alışmış olan halkların, bu yeni süreçte döneme hakim ideolojik akımlara, propagandalara ve kışkırtmalara kapılarak kontrolsüzce yaptıkları katliamlar, buna maruz kalan insanların ne olduğunu bile anlayamadığı bir gerçektir. Oysa insan zihni yaşanan olayları anlamlandırmaya ihtiyaç duymaktadır ve türkü sözlerine bakıldığında dini inancın, olayları anlamlandırma ihtiyacına yönelik olarak kullanıldığı görülmektedir.

I. Dünya Savaşı dönemiyle ilgili olan dört türküye bakıldığında ise, burada dine yönelik ifadeler karşımıza Sarıkamış Ağıdı olarak bilinen yalnızca bir türküde şehitlik kavramı üzerinden çıkmaktadır;

Yüzbaşılar, binbaşılar

Tabur taburu karşılar

Yağmur yağıp gün değince

Yatan şehitler ışılar

Bu dönem aralığında savaş yalnızca balkanlara değil, dünya geneline yayılmış, savaşta katılan tüm halklar bu süreçte çok büyük kayıplar vermeye başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun şartları ise savaşa girmesi için oldukça zayıf bir durumdadır ve savaşa giren büyük devletlerle baş edebilecek gibi değildir. Özellikle sanayileşme, gelişmişlik ve kaynak yeterliliği bakımından savaşta olan diğer ülkelerin gerisinde kalmış, bunun bir sonucu olarak da yitirilen insan sayısı bakımından çok büyük zarara uğramıştır. Başlangıçta var olan öngörü ve varsayımlar, yerini somut gerçekliklere bıraktığında dini söylemlerin ve cihad çağrısının, Müslüman dünyasını toplamak için yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Zira artık dünya etnik kökene dayalı bir milliyetçilik politikasına doğru sürüklenmekte ve bu doğrultuda savaşa tanık olan insanların sahip olduğu dini motivasyon yerini büyük bir yıkıma ve umutsuzluğa bırakmaktadır. Yaşanan bu kaotik süreçte Osmanlı ordusunun ve halkının nasıl bir ruh haline doğru gittiğini, her açıdan ne derece yorgun ve umutsuz düştüğünü anlatan en önemli kaynaklardan biri Mustafa Kemal Atatürk'ün kaleme almış olduğu 20 Eylül 1917 Tarihli Raporudur. Korkmaz' a göre bu rapor, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel özelliklerini de yansıtmakta, onun askeri kimliğiyle beraber siyasi ve idari yönünü de ortaya koymaktadır (2023: 176)

Memleketin genel durumu, her şeyden önce dikkati çekmektedir. Harp, her milletten olan unsurlarımızı istisnasız son dereceye getirmiştir. Ahali ile idare arasındaki bağlar sarsılmıştır. Evlerinde kalan ahali, her bakımdan hükümetten uzak kalmaktan menfaattar bir hale gelmiştir. Çünkü kalan ahali ya kadınlardan ya acizlerden veya firarilerden ibaret olup, bütün çabaları hayatlarını sürdürmeye yetmezken, mülkî hükümet ve askerîye, onlardan açlık ve ölüm karşılığında varını yoğunu istemek ve almakta ısrar etmek ve inatçı olmak mecburiyetindedir. Diğer taraftan, mülkî hükümetin tam bir acz içinde bulunuşu, genel bir anarşiyeye sürüklenen halkın yaşantısını idareye engel olup, ahalinin hukuku için ne tasarlanmış ise hepsi hak ve adalete aykırı, dolayısıyla halkın nefretini üstüne çeken bir biçimde çözümlenmek zorunda ve alışkanlığında kalmıştır. Mülkî hükümetin acz içinde olması; güçlü bir zabıta kuvvetinin noksanlığı, ihtiyaçları yüzünden tüm memurların genellikle irtikâp, ihtikâr, suistimal ve keyiflerine düşkün bir hale gelmesinden (ATASE Arşivi, Atatürk Koleksiyonu (ATAZB), K: 35, G: 74, B: 1) ve adli işlerin doğru bir biçimde işlememekte olmasından ileri gelmektedir. Bu nedenler, genel hayatı her köşede ve her beldede esasından çürütmektedir. Umumi iaşenin, ticarî ve iktisadi işlerin müthiş bir süratle iniş geçmeye başlaması belirgin alâmetlerdendir.

Bugün bir para meselesi hâsıl olmuştur ki, bu dert ne ahalide ne memurlarda geleceğe güven bırakmamakta ve namuslu kimseleri kutsal bildikleri değerlerden uzaklaşmaya yöneltmekte ve zorlamaktadır. Bu nedenle harp devam ettiği takdirde karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her taraftan çürüyen muazzam saltanat binasının bir gün içerden birdenbire ve hep birden çökmesi ihtimalidir (Korkmaz, 2023: 181)

Bu raporda da anlaşılacağı üzere kaybedilen bir savaş, yıkıma uğrayan bir ekonomi, yaşanan büyük acılar yalnızca bir ülkenin siyasi, sosyal alanlardaki değil, aynı zamanda ahlaki bakımdan da çöküşüne zemin hazırlamaktadır. Bu da dini hassasiyetlerin azalması, toplumsallık duygusunun körelmesi ve yaşanan travmalara bağlı olarak motivasyonsuzluk ve duygusal küntlük durumunun yaygınlaşmasına sebep olabilmektedir. Nitekim I. Dünya Savaşı sürecine ait türkülerde var olan anlatı dili bunu destekler niteliktedir.

Milli Mücadele dönemine dair seçilen türküler incelendiğinde herhangi bir dini söyleme ve dini ifadeye rastlanmamıştır. Bununla birlikte bu döneme dair seçilen türkülerde Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşına ait türkülerde hâkim olan pasif dilin kullanılmıyor oluşu dikkat çekmektedir. Milli Mücadele dönemini konu alan türkülerde meydan okuyucu, bazı kişilerin kahramanlık vasfı ile öne çıkarıldığı, dinamik bir dil kullanımı mevcuttur. Bu durum dönemin iklimi düşünüldüğünde uyum göstermektedir, çünkü Milli Mücadele döneminde örgütlenen Kuvayı Milliye Milisleri artık devlet erkânından ya da padişahıtan yardım dilemek, onlardan emir beklemek yerine bizzat savaşa ve karar süreçlerine dâhil olmuşlar, aktif bir rol oynamaya başlamışlardır. Bu da karakterlerin özelliklerinin ön plana çıkmasını, yaşanan direniş sonucu alınan başarıların getirdiği özgüveni, katılımcı bir anlatıyı türkülere yansıtmaktadır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise bu döneme dair seçilen dört türküden ikisinde dini ifadelerle rastlanmış ve savaş sürecine destek verirken ölen askerler ve süreçte yer alan önderler yüceltilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılında vefat etmesinin ardından ise Âşık Veysel Şatıroğlu'nun yazdığı "Atatürk'e Ağıt" adlı türküde onun Tanrı'nın gönderdiği bir kurtarıcı, bir lütuf olduğu söylenmiştir;

Şüphesiz bu dünya fani

Tanrı'nın aslanı hani

İnsi cinsi cem'i mahluk

Hepsi birden ağladı

Genel olarak bu sürece dair seçilen türkülerde din teması üzerinden bakıldığında özellikle Balkan Savaşları sırasında sıklıkla yer alan dini ifadelerin I. Dünya Savaşı döneminde azaldığı, Milli Mücadele döneminde görülmediği, Cumhuriyet döneminde ise yeniden görüldüğü söylenebilir.

Burada dikkat çekilecek bir unsur, türkülerde kullanılan dini ifadelerin ve motiflerin başlangıçta yaratıcıdan yardım dileme ve olayları anlamlandırma çabasının bir yansıması olarak karşımıza çıkması ancak giderek kahramanları yüceltmek için kullanılmasıdır. Bu sonuç ele alınan dört farklı döneme bakıldığında anlaşılır bulunmaktadır çünkü türkülerin içerdiği anlatı dili yaşanan olayların dönem insanında yarattığı ruh halinin bir yansımasıdır.

3.7.4 Türkülerde Ölüm

Ölümlerle ağıtlar iç içedir. Çünkü ölümler, çoğu kez ağıtları doğurur. Bu ağıtlar ise yalnızca ölümlerin nasıl gerçekleştiğini değil, ne şekilde gerçekleştiğini, kimi alıp götürdüğünü, varsa öldüreni, öfkeyi, duayı, bedduayı, özlemi anlatan, acının bir tür müzikal dışavurumudur. Ağıtları yakanların acıları zamanla küllense de ya da kendileri vefat etseler de, ağıtlar her zaman yakıldığı andaki hüznü korumakta, onu dinleyenleri belki yüz yıllar önceden gelen bu hissiyata ortak edebilmektedir. Bu sebeple ağıtlar, yalnızca bir acının yansıması değil, aynı zamanda bu acının nasıl hissedildiğini, nasıl anlamlandırıldığını ve nasıl aktarıldığını anladığımız çok önemli insanî yapıtlardır.

İlk insandan bu güne herkesin ortak olarak paylaştığı ölüm gerçeği insanların tamamının yaşadığı ve hakkında en az şey bildiği nadir konulardan biridir. Bu yüzden tarih boyunca insanlar bu bilinmez olguyu çok farklı anlamlandırmalarla açıklamaya çalışmışlar, hatta ona çözüm bulmaya çalışmışlardır. Ahiret inancına sahip olan, ölünün ruhunun bir başka bedende yeniden vücut bulacağına inanan, ölümün mutlak bir son olduğunu düşünen, onu doğum sürecine benzeterek başka bir evrende yeniden var olma olarak değerlendiren inanış biçimleri mevcut olmuştur.

Tüm görüşlere ve çabalara rağmen ölümün çare bulunamayan bir gerçek olduğunu kabullenen insanoğlu, çoğu kez ölümün karşısındaki çaresizliğine ve yenilişine feryat etmiştir. Bu feryatlar her toplumda başka biçimlerde cereyan etseler de, bizim toplumumuzda ağıtlar olarak karşılık bulmuş ve kültürümüzde çok özel bir yer almıştır.

Dini inanç ve kavramlar da ölüme yönelik açıklamalarda oldukça önemli bir yer tutmaktadır zira çoğu kez ölüm gerçeği ile din arasında güçlü bağlar kurulmaktadır.

Bunun en somut örneği ise “şehitlik” kavramıdır. İslamiyet inancını taşıyan kişiler şehitlerin ölümünü bir yok oluş, acı ve belirsizlik dolu, korkutucu bir kavram olarak değil, aksine çok yüksek bir mükâfata erişebilmenin bir yolu olarak görmekte-dirler. Kuran-ı Kerim’de şehitlerle ilgili bir ayet şu şekilde yer almaktadır; “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz” (Kuran-ı Kerim, 2: 154). Bu inanç ve motivasyon ise tarihsel süreçte birçok askerin zor koşullara dayanmasına ve çoğu kez ölümcül şartlara hiç düşünmeden girebilmesine sebep olmuştur. Çünkü onlar vatani sorumluluk esnasında çekilen her çilenin kutsal olduğuna ve eğer bu çileler ölüm ile sonuçlanırsa, varılacak olan yerde çok yüce bir mertebe ile taçlandırılacaklarına inanmaktadırlar. Bu inanç geride kalanların yaşadıkları acıyla da ilişkilidir. Zira şehit aileleri kaybettikleri kişilerin eriştikleri mertebeden dolayı bir nebze teselli bulmakta, kaybedilen kişinin sonsuz bir huzura kavuştuğu inancını taşımaktadırlar. Acıları azaltmasa da kaybedilen kişinin yaratıcı tarafından çok yüce bir mükâfata kavuşturulacağı düşüncesi, yas sürecindeki kişilere bu acıya yönelik bir anlam sunmaktadır.

İslam inancının şekillendirdiği Osmanlı Devleti ve içinde yaşayan Müslüman tebaa için de şehitlik kavramı son derece önemli bir konumda bulunmakta idi. Bu düşünceye göre fetih politikaları sırasında ölen her asker şehit olmakta, kutsal bir mertebeye erişmekteydi. Dolayısıyla bu inancın savaşlar sırasında askerleri daha cesur ve metanetli kıldığı söylenebilir.

Çalışmanın inceleme alanı olan 1912- 1938 arası yıllar birçok savaşın yaşandığı, dolayısıyla askerlik, şehitlik gibi kavramların çok ön planda olduğu yıllardır. Ancak çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan dönemlerde gerçekleşen ölümler ve kayıpların tespitine yönelik istatistikler çalışmanın amacı ve kapsamı dışındadır. Bu çalışma ise dönem insanının bu kayıpları nasıl aktardığına yönelik bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla burada halk şarkılarının sahibi olan halkın bu konuda ne düşündüğü, savaşlar sırasında ya da bu yıllar içinde gerçekleşen diğer ölüm olaylarını ne şekilde değerlendirdikleri, bununla ilgili olarak ne hissettikleri üzerinde durulacak esas nokta olacaktır. Çalışmada seçilen türküler üzerinden bu söylem taranarak ölüm olgusuna yüklenen anlam çözümlenmeye çalışılacak, bunun dönem gerçekleri ile karşılaştırıldığında ne şekilde aktarıldığı incelenecektir.

Bu doğrultuda Balkan Savaşları dönemine dair seçilen dört türkünün üçünde, I. Dünya Savaşı dönemine ait seçilen dört türkünün ikisinde, Milli Mücadele dönemine ait seçilen dört türkünün birinde, Cumhuriyetin kuruluş dönemine dair seçilen dört türkünün ise ikisinde ölüm temasına rastlanmıştır. Burada yapılan incelemede ölüm teması iki alt başlığa ayrılarak “*şehitlik*” kavramı ve “*diğer*” olarak kategorize edilmiştir. Çünkü ölüm anlatısı kendi içinde farklılaşmaktadır ve bu sebeple ayrıca incelenmeye ihtiyaç duyulmuştur.

Öncelikle Balkan Savaşları yıllarına bakıldığında ölüm kavramı, bu bölgede yaşayan Müslüman tebaanın kitlesele olarak karşı karşıya kaldığı bir olgudur. Zira bu yıllara farklı grupların birbirine uyguladığı “etnik kıyım” damgasını vurmuş, dönem insanının hayatını kâbusa çevirmiştir. Buna örnek olarak dönemin atmosferini anlatan ve Aka Gündüz tarafından *Halka Doğru* adlı dergide yayınlanan Muhacir Türküsü ’nde şu ifadeler yer almaktadır;

Darağacı kuruldu

Ne arandı, ne soruldu

Anam, babam, kardeşim,

Hep bir günde boğuldu

19. ve 20. yüzyıl Balkan ulusçuluğu tarihi, bu ulusçukların gölgesinde Müslümanların yaşayabilmelerinin, barınabilmelerinin ne denli zor olduğunu çok çeşitli örnekleriyle göstermişti (Akşin, 2022: 123). Balkan Harbi’nin devamı niteliğinde olan I. Dünya Savaşı sürecine bakıldığında, bu dönem aralığı için seçilen türkülerden ikisinde ölüm teması işlenmiş, bunlardan biri şehitlik kavramına yönelik olarak kullanılmıştır. Sarıkamış Harekâtı ’nın ardından yakılan Sarıkamış Ağdı, bir bölümünde şehitlere şu şekilde yer vermiştir;

Yüzbaşılar, binbaşılar

Tabur taburu karşılar

Yağmur yağıp gün değince

Yatan şehitler ışılar

Daha önce savaş temasında da bu tarihi harekât üzerinde durulduğu gibi, çok yüksek sayıda asker soğuktan donarak şehit olmuş ve karla kaplı yollarda daha fazla

ilerleyemeden buldukları yerlerde can vermişlerdir. Bu türküde işaret edilen şey vatan müdafaası için yola çıkan bu askerlerin sorumluluklarının her aşamasının kutsal kabul edildiği, savaşa giden yolda kaybedilen her askerin şehit olarak anıldığıdır.

Yine bu dönemi anlatan türkülerden biri olan Çanakkale türküsünde işlenen ölüm kavramı ise salt şehitlik üzerinden değil, askerlerin yaşadıkları dramı vurgulamak amacıyla kullanılmıştır;

“Çanakkale içinde vurdular beni

Ölmeden mezara koydular beni”

Türküde yer alan "ölmeden mezara girmek" ifadesinin, sadece ölüm veya şehitlik temasını anlatmaktan öte, sembolik bir anlam taşıdığı da düşünülmektedir. Bu ifade, henüz hayatlarının başında, fiziksel sağlık sorunları olmayan gençlerin savaşta aldıkları yaralar sonucu hayatlarını kaybetmelerini anlatmaktadır ve bu durum, fiziksel anlamda sağlıklı gençlerin, savaşın etkisiyle hayatlarını kaybetmelerini vurgulayarak bir sembolizm barındırmaktadır. Yine "ölmeden mezara girmek" ifadesi, vurulan ve ağır yaralar aldığı için öldüğü düşünülen askerlerin tasdik edilememesi nedeniyle gömülebildikleri anlamına da gelebilir. Burada, savaş sırasında savunma amaçlı kazılan hendekler, tabutlara ya da mezarlara benzetilerek bir metafor olarak anlatılmış olabilir.

Normal ve sağlıklı kişiler için savaş ortamını görmek, orada bulunmak, o atmosferi yaşamak kişileri öylesine derinden etkilemektedir ki, çoğu çok genç olan bu insanlar bir daha eski neşelerine kavuşabileceklerine olan ümitlerini kaybettikleri için bunu psikolojik bir yıkım anlamında ifade etmiş de olabilirler. Net bir şekilde bilinmiyor olsa da bunlar öne çıkan ihtimaller arasındadır ve tartışılan bu ihtimaller dönem insanının yaşadığı trajedilerin boyutlarına dair fikirler vermektedir.

Yalnızca imparatorluğumuzu ve topraklarımızı değil, Tanzimat'tan bu yana başlayan kalkınmanın ana unsuru olan insanlarımızı kaybettik. Yani iyi çiftçimiz, iyi zanaatkârimiz, iyi mühendisimiz, bunların hepsi bu savaşta yitip gitmiştir. Okullar, sınıflar boşalmıştır. O kadar ki daha liseyi bitirmemiş gençler yedek subay olarak alınırken “dönen olamaz ama eğer olursa, buraya değil doğrudan Darülfünun’a gidin!” denilmiştir. Bu savaş döneminin yarattığı nüfus yıkımı ancak 1950’lerde onarılabildiği (Ortaylı, 2023: 45).

Milli Mücadele dönemine dair seçilen türkülerin yalnızca birinde ölüm temasına rastlanmıştır. Burada yer alan ölüm vurgusu daha ziyade işgal kuvvetlerine yönelik olarak kullanılmaktadır;

*“Ermeniler Fransıza asker yazıldı,
Şebekede Fransıza mezar kazıldı”*

Burada ayırt edici olan nokta bundan önceki iki dönemde olduğu gibi ölen, şehit olan, ölümüyle birlikte yitirilen kişilerin değil, işgalcilerin ölümlerinin anlatılması ve buna dikkat çekilmesidir. Bu anlatı dili ise Milli Mücadele döneminin ruhuna uygun düşmektedir çünkü bu dönemde Kuvayimilliyenin örgütlenerek yaptığı savunmalarla önemli başarılar elde ettiği bilinmektedir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Türkiye, 1912’de Balkan Savaşları ile başlayan (bunu 1911’de Osmanlı- İtalya arasında yaşanan Trablusgarp Savaşı’ndan itibaren başlatmak da mümkündür) on senelik çok çetin savaşlar dönemini geride bırakmış, nihayetinde yaraların sarılmaya çalışıldığı bir dönem başlamıştır. Bu noktada şehitlerle ilgili ifadeler bir türküde şu şekilde yer almaktadır;

*“İzmir’in dağlarında oturdum kaldım,
Şehit olanları deftere yazdım,
Öksüz yavruları bağrıma bastım
Kader böyle imiş ey garip ana
Kanım feda olsun güzel vatana”*

İşgal sürecinde çok zarar görmüş ve çok büyük yangınlara maruz kalmış olan İzmir, 1922 yılında meydana gelen bu büyük yangın sırasında söndürme çabalarının yetersizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yangını kimin çıkardığı üzerine farklı iddialar olsa da, temelde herkesçe kabul edilen şey orada büyük bir yıkımın gerçekleştiği ve şehrin bundan çok büyük zarar gördüğüdür.¹⁶ Burada yer alan *‘İzmir’in dağlarında oturdum kaldım’* ifadesinin, yaşanan büyük yangın ve zararlar karşısında hissedilen çaresizliği yansıttığı düşünülmektedir.

---

¹⁶ İzmir yangınıyla ilgili olarak bakılabilir; Karaşin, A. (2022). *İzmir Yangını Hakkındaki Tartışmalar Üzerine Bir İnceleme*. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 117- 157

Yine Cumhuriyet dönemini kapsayan süreçte yaşanan bir ölüm, ardından bir ağıt bırakmıştır. Bu sefer vefat eden kişi bir kurtarıcı ve kurucudur. Âşık Veysel Şatıroğlu'na ait olan ve 10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra yakılan bu ağıtta, kaybedilen kişiyle ilgili hisler şu şekilde ifade edilmiştir;

“Ağlayalım Atatürk'e

Bütün dünya kan ağladı

Başbuğ olmuştu mülke

Geldi ecel can ağladı”

Mustafa Kemal Atatürk çok çetin savaş koşullarını yönetebilmiş ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına öncülük etmiş bir liderdir ve bu yüzden vefatı ülke genelinde çok büyük bir yasa sebep olmuştur. Âşık Veysel'in ağıtı, toplumdaki genel yas havasının temsili bir dışavurumu olarak kabul edilebilir;

“Atatürk'ün eserleri

Söylenecek bundan geri

Bütün dünyanın her yeri

Ah çekti vatan ağladı”

Salahaddin Bekki (2021) Âşık Veysel'in hayatını farklı boyutları ile anlattığı kitabında onun Atatürk sevgisine yer vermekte ve Atatürk'ün radyoda dinledikten sonra kendisiyle görüşmek istediğini aktarmaktadır. Ancak ne yazık ki o gece Veysel'e ulaşılamamış ve görüşme gerçekleşmemiştir. “İlk Radyo Tecrübesi ve Kaçırılan Büyük Fırsat” adlı bölümde bunun nasıl olduğu anlatılmakta ve Âşık Veysel'in hayattaki en büyük arzusuna yer verilmektedir;

“Dünya dediğin nedir... Dünya? Ben dünyada, dünyaya hasret yaşayan biriyim.

Amma dileğim yok mu? Var... Benim de hem bir tek dileğim var...

-Bir kerecik olsun onun sesini duymak!

-Herkes onu görüyor, hiç olmazsa resmine bakıyor. Ben ki, bu saadetlerin hepsinden mahrumum, ben ki sade sesle yaşayan bir zavallıyım, ne olurdu, bir defacık onun sesini duysaydım...” (Cumhuriyet, 10 Haziran 1937 akt. Bekki, 2021: 40-41).

Bu çalışma kapsamında seçilen 16 türkü içerisinde Âşık Veysel'in türküleri zaman açısından en güncel ve bu sebeple de bilinirliği yüksek olanları temsil etmektedir. Âşık Veysel'in radyo yayınları vesilesiyle tanınmış olması ve günümüze daha yakın bir

dönemde yaşamış olması onun yalnızca türkülerine değil demeçlerine ulaşabilme imkânı da sağlamaktadır. Bu doğrultuda bakıldığında Âşık Veysel'in türkülerindeki sözler ile yayınlarda veya röportajlarda söyledikleri birbirine paralel görünmektedir. Bu durum üzerinden bakıldığında türkülerin, geçmişte yaşamış, yazılı veya sözel herhangi bir kayıt bırakmamış insanların fikirsel izlerine ulaşmada önemli bir kaynak olduğu bir kere daha görülmüştür.

Sonuç olarak incelenen türkülerde ölüm temasına yönelik olarak dönemin ikliminden özellikle savaşlarla ilgili çeşitli izlere rastlanmış, bunlar tarihsel olaylarla ilişkilendirilebilmiştir. Ancak burada belirtmek gerekir ki bu dönem aralığında yaşanan savaşlara bağlı kitlesel ölümlerin yanı sıra, salgın hastalıkların da çok can aldığı bilinmektedir¹⁷. Çalışma kapsamında bu döneme dair seçilen 16 türküde salgın hastalıklara bağlı ölümlerden bahsedilmemektedir. Bunun bir nedeni, salgın hastalıkların bu dönemde yüksek sayıda ölümlere yol açmasına rağmen savaşların ve saldırıların daha ön planda olması olabilir. Bununla birlikte döneme dair yapılacak daha geniş kapsamlı bir başka incelemede bu salgın hastalıkları konu alan türkülerin var olabileceği düşünülmektedir.

3.7.5 Türkülerde Aşk

Sevgi ve aşk gibi insanları derin bağlarla bir araya getiren ortak duygular anlaşılması kolay gibi görünse de, açıklanması ve ifade edilmesi oldukça karmaşıktır. Çünkü bu duygular bireye özgü süreçlere dayanır ve standart bir tanım ile ifade edilemezler. Bu sebeple, tarihsel olarak bu duyguların farklı toplumlarda çok çeşitli açıklamalar ve tanımlamalarla aktarıldığı bilinmektedir.

Bu çalışmanın amacı bu duyguların tanımlarının ya da psikolojik açıklamalarının yapılması değil, dönem insanının bu duyguları hangi ifadelerle aktardıklarını ve bu süreçlere hangi tarihsel olayların etki etmiş olabileceğine yönelik bir analiz yapmaktır. Buna yönelik olarak bahsi geçen dönemlere yönelik 16 türkü üzerinden yapılacak olan taramada Aşk Teması *İnsanî Aşk*, *Vatan Aşkı* ve *İlahi Aşk* olarak üç ayrı alt başlığa ayrılmaktadır.

---

¹⁷ Bu dönem aralığındaki salgınlar ve sonuçlarına yönelik olarak daha detaylı bilgi edinmek için bkz. Özdemir, H. (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914- 1918* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Burada insani aşk daha anlaşılabilir bir noktada kalırken, vatan aşkı ve ilahi aşk üzerinde ilave bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Bu çalışmada seçilen türkülerin taranması sırasında esas alınan vatan aşkı, vatan olarak kabul edilen herhangi bir bölgenin övgüsü, ona yönelik sahiplenici bir vurgu ya da duyguyu içeren ifadeler olarak sınırlandırılmıştır. İlahi aşk ise yaratıcıya duyulan ya da ondan kaynaklandığına inanılan sevgi söylemleri olarak belirlenmiştir.

Bu doğrultuda Balkan Savaşları dönemi türkülerine yönelik olarak seçilen dört türkünün üçünde aşk temasına rastlanmıştır; bunlardan biri vatan aşkını, diğer ikisi ise insani aşkı işlemektedir. I. Dünya Savaşı dönemine ait türkülerin tamamında ise aşk teması göze çarpmış ve birinde vatan aşkı da dâhil olmak üzere, bu türkülerin tamamı insani aşk kategorisinde yer almıştır. Milli Mücadele türkülerinden birinde vatan aşkı vurgulanmış, Cumhuriyet Dönemi'ne ait türkülerin ikisinde ise vatan aşkı teması öne çıkmıştır. Bu temaların dönemlere göre nasıl yansıtıldığı, o dönemdeki toplumsal ve duygusal dinamiklerle bağlantılı olarak incelenecektir.

Öncelikle Balkan Savaşları döneminde daha önce de değinildiği üzere yaşanan panik ve acılara bağlı olarak türkülerde feryat içeren bir dil yapısı hâkimdir ve burada aşk teması yalnızca bir türküde karşımıza çıkmaktadır;

Kır atuma bini verdim

Edirne'de ini verdim

On beş aydır gurbet elde

Ben yârimi çok özledim

Özlem anlatısı olarak karşımıza çıkan bu ifadeler, bu dönemde göç etmek zorunda kalan, sevdiklerini kaybeden ya da eşi askere gittiği için haber alamayan birçok kadının temsili bir söylemi olarak düşünülebilir. Bu şartlar göz önüne alındığında ise döneme dair diğer türkülerde coşkulu veya romantik bir söyleme rastlanılmaması anlaşılabilir bir durumdur.

I. Dünya Savaşı sürecinde bakıldığında türkülerin tamamında aşk temasına rastlandığı göze çarpmaktadır. Burada yer alan dört türkü de yine Balkan Savaşında olduğu gibi sevilen kişiden ayrılmak zorunda kalma, ayrılma acısının ifadesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Seçilen türkülerde bu söylemin Balkan Savaşları'na kıyasla I. Dünya Savaşı döneminde daha baskın olarak karşımıza çıkmasının sebebi, savaşın

giderek büyümesi ve dünya geneline yayılması sonucu çok büyük bir seferberliğin ilan edilmiş olması olabilir. Birçok bölge ve cepheye asker sevkiyatı yapmanın zorunlu olduğu bu dönemde ise çok sayıda ayrılık yaşanmıştır. Buna bir örnek olarak döneme ait olduğu düşünülen bir türküde geçen ifadeler şu şekilde yer almaktadır;

Bir sandığım vardır sırmadan telden,

Bir çift yavrurum vardır tomurcuk gülden

Nasıl ayrılıyım gül yüzlü yârdan

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde vatan aşkını vurgulayan bir ifade şöyle yer almaktadır;

Kolumu salladım toplar oynadı

Karataş içinde çete kaynadı

Yaşasın Urfalılar teslim olmadı

Urfalılar, şehri düşman işgalinden kurtardıkları için sevinç gözyaşları içerisinde dönerken duygularını bu türküyle dile getirmişlerdir (Acun, 2016: 93) Misak-ı Milli içerisinde yer alan ve vatan toprağı kabul edilen bu bölgede, işgale karşı gelişen direncin büyük bir coşkuyla karşılanması ve buna benzer hisler de yine vatan aşkı kapsamında değerlendirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemine geldiği zaman ise vatan aşkı kapsamında değerlendirilen ifadeler şu şekilde yer almaktadır;

Türk oğluyum ben ölmek isterim

Toprak diken olsa yatağım yerim

Allah'ından utansın dönenler geri

Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa

Adın yazılacak mücevher taşa

Sonuç olarak çalışma kapsamında yer alan ve aşk teması üzerinden taranan türkülere bakıldığında insani aşkı kapsayan tüm ifadelerin ayrılıkla ilgili olduğu görülmüştür. Vatan aşkına yönelik ifadeler ise, vatan müdafaasıyla ilgili olarak gösterilen çaba ve fedakârlıkları anlatmaktadır.

Daha önce din temasında incelendiği gibi türkülerde şehitlik, mübarek bayrak, Müslümanlık gibi dini ifadelerin yer aldığı kaydedilmiştir, ancak İlahi Aşk kapsamında *Tanrı'nın Aslanı* veya *Söyle bana Ya Rabbi!* gibi ifadelerin dışında yaratıcıya yönelik ifadeler rastlanmamaktadır. Yapılacak daha geniş çaplı taramalarda bu döneme ait olduğu düşünülen diğer türkülerde farklı sonuçların çıkması mümkün olabilir. Ancak burada açıkça görülmektedir ki savaş yıllarının bir sonucu olarak, birçok insanın birbirinden ayrılmasının etkisi, türkülerde sıkça görülen hasret temalarına yol açmıştır. Bu durum, savaşların yalnızca askerlerin bireysel deneyimleriyle sınırlı olmadığını gösterirken, aynı zamanda askerlerin durumlarının, aileleri ve yakınları üzerindeki derin etkisini ve savaşın insanların duygusal dünyasında yarattığı tahribatı da türküler aracılığıyla vurgulamaktadır.

SONUÇ

Folklor biliminin ve halk kültürünün çok önemli bir parçasını oluşturan halk müziği, bu çalışmada incelenen dönem aralığındaki insanî duyguların daha iyi anlaşılmasında aracı bir rol oynamış ve bu doğrultuda türküler üzerinden yapılan tematik analizlerle bir dönemin genel portresi ortaya konmaya çalışılmıştır. Dört ana başlığa ayrılarak incelenen 1912- 1938 arası dönem *Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, Cumhuriyetin Kuruluşu* olarak belirlenmiş ve her döneme dair seçilen türküler saptanan temalar ekseninde mercek altına alınmıştır.

Bu dönemi konu edindiği düşünülen 16 türkünün analizinde saptanan ortak temalar *Savaş, Ölüm, Göç, Din ve Aşk* olarak belirlenmiştir. Yapılan incelemede bu söylemlerin ortaklık ve farklılıkları tespit edilmiş ve tarihsel arka planı değerlendirilerek bunun olası sebepleri üzerinde durulmuştur. İncelenen türkülerin hangi temalar içerisinde yer aldığı tema matrisinde gösterilmiştir, dolayısıyla burada yapılacak olan açıklamada bunlar tekrarlanmayacak, yalnızca çıkan sonuçlar yorumsamacı bir yaklaşımla ele alınacak ve tartışılacaktır.

Savaş Temasına bakıldığında seçilen on altı türkünün içinde en yüksek rastlanma oranının bu temaya ait olduğu görülmüştür. Diğer temalarda bu kadar belirgin bir şekilde ortak bir anlatıya rastlanmamıştır. Bu sonuç, dönemin insanların gündemini savaşın nasıl oluşturduğunu ve diğer tüm koşulların bu merkez etrafında şekillendiğini göstermektedir. Ancak, söz konusu savaşlara dair ifadeler dönemler arasında değişkenlik göstermektedir. Özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda yer alan türkülerde büyük bir acı, şaşkınlık, feryat ve sıkıntılar gözlemlenirken, Milli Mücadele dönemine ait türkülerde ise belirgin bir şekilde meydan okuyucu ve özgüvenli bir dil yapısının hâkim olduğu görülmüştür. Cumhuriyet dönemi türkülerinde ise genel olarak coşku, vatan ve millet sevgisinin baskın olduğu bir anlatı mevcuttur. Bu döneme ait türkülerde en çok üzüntü duyulan konu, Mustafa Kemal Atatürk'ün erken yaştaki kaybıdır.

Göç Temasına dair yapılan analizde en yüksek rastlanma oranı Balkan Savaşları dönemine aittir. Tarihsel süreç düşünüldüğünde bu dönemin türkülerinde göç temasına yönelik ifadeler rastlanması bir tesadüf değildir. Çünkü Balkanlarda patlak veren savaş kitlesel göç hareketlerine ve büyük değişimlere yol açmış, beraberinde bir dizi zorluk getirmiştir.

Tarihsel kronolojiye bakıldığında bu dönemin daha sonraki evrelerinde de göç hareketlerinin gerçekleştiği bilinmektedir, ancak çalışma kapsamı gereği türkülerin en çok işaret ettiği olaylar üzerinde durulmuştur.

Çalışma kapsamında yer alan türkülerin *Din Teması* üzerinden incelenmesi sonucu, Balkan Savaşları dönemini konu alan eserlerde din ve siyasetin iç içe geçmiş olduğu görülmüştür. Özellikle 1912 yılı, Osmanlı İmparatorluğu'nun güç kaybettiği, çeşitli sosyal ve siyasi değişikliklerin yaşandığı bir döneme işaret etmektedir. Bu dönem, uzun süredir Millet Sistemi ile yönetilen bir imparatorluğun dağılmasına en yakın noktadır. Siyasi olayların değerlendirilmesinde dinî ifadelerin sıklıkla kullanılması, bu dönemdeki toplumsal ve siyasi dinamiklerin bir yansıması olarak görülebilir. Özellikle bu dönemde, siyasi olayların içeriğinde dini temaların sıkça yer almasının nedeni, imparatorluğun yapısı içerisinde dinin önemli bir rol oynamış olması ve siyasi olayların da dinî kimlikler etrafında şekillenmiş olması olabilir. Bu durum, siyasi olayların değerlendirilmesi ve anlaşılmasında dini faktörlerin önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, incelenen türkülerdeki dinî ifadelerin yoğunluğu ve siyasi olaylarla iç içe geçmiş olması, dönemin toplumsal, kültürel ve siyasi yapısında dinî motiflerin oynadığı rolü vurgulamaktadır. Bu bağlamda, türkülerdeki din temasının, o döneme özgü siyasi ve toplumsal değişimlerin anlaşılmasında önemli bir gösterge olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bu ifadelerin, savaşın giderek büyüdüğü ve tüm imparatorluğa yayıldığı dönemlerde azalma göstermesi ve Cumhuriyet dönemiyle birlikte yeniden artış göstermesi, savaş sürecinin yalnızca fiziksel değil manevi bir yıkıma da sebep olduğu şeklinde yorumlanabilir. Zira bu dönemde çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi, mali yetersizlikler ve iâşe sorunları, büyük anlatı ve beklentilerin çökmesi gibi durumların, dönem insanının ruhsal dünyasında büyük bir tahribe ve motivasyon kaybına sebep olduğu görülmüştür. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün 20 Eylül 1917 tarihli raporu, savaşın toplum psikolojisi üzerindeki etkisini açıkça gözler önüne sermiştir. İncelenen türkülerdeki ifadeler, toplumun yaşadığı ruhsal sıkıntıları, umutsuzlukları ve zorlukları yansıtmaktadır. Dolayısıyla yaşanan duygusal ve manevi yıkımın izleri türküler üzerinden net bir şekilde okunabilmektedir.

Ölüm Teması incelenirken ölüm anlatısı “şehitlik” ve “diğer” olarak iki alt başlığa ayrılmıştır. Bu doğrultuda bu döneme dair seçilen türkülerde ölümlerin sebeplerine de bakılmış, bunların ayrımlarının yapılması hedeflenmiştir. Balkan Savaşları dönemine ait türkülerde ölüm anlatısı daha belirgin olsa da, ölüm teması tüm dönemlerde genel bir yayılım göstermektedir. Esasında çalışmada ele alınan yıllar, salgın hastalıkların yoğun olduğu ve çok can aldığı bir döneme denk gelmektedir. İncelenen türküler arasında bu duruma dair belirgin ifadeler rastlanmamıştır, ancak daha geniş bir taramada bu tür ifadeler rastlanma olasılığı yüksektir.

Son olarak *Aşk Teması* üzerinden yapılmış olan taramada üç alt kategori *İnsani Aşk*, *Vatan Aşkı*, *İlahi Aşk* olarak belirlenmiştir. I. Dünya Savaşı dönemine ait türkülerin tamamında ve diğer dönemlerde de genel bir dağılım gösteren bu temayla ilgili dikkat çekici sonuç *İnsani Aşk* kategorisinde yer alan bütün türkülerin ayrılık ve hasret söylemi üzerinden yapılmış olmasıdır. Zira türkülerin farklı bölgelerden alındığı göz önünde bulundurulursa, savaşın ne denli geniş bir coğrafyaya yayıldığı ve insan ilişkilerinde nasıl duygusal zorluklar yarattığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sonucunda çalışmanın temel sorularına yönelik olarak şunlar söylenebilir; halk türkülerini dönemin sosyo- kültürel ve politik ikliminden etkilenmektedir. Zira tarihsel olaylar perspektifinden bakıldığında, türkülerin büyük bir kısmında direkt ya da dolaylı olarak bu olaylara ve sonuçlarına yönelik izler bulmak mümkündür. Çalışmanın sınırını oluşturan dönem, yani 20. yüzyıl başındaki süreçte egemen olan ideolojiler veya yaşanan değişimler türkülerdeki söylemlere yansımıştır. Araştırmanın varsayımlarına bakıldığında görülebilecek sonuçlar şu şekilde sıralanabilir; türküler, gündemdeki olaylara, alınan kararlara, egemen ideolojilere olumlu ya da olumsuz tepkiler muhteva etmektedir, dolayısıyla bunu müzikal bir form olmanın ötesinde halk arasından çıkan bir ses, duygusal bir dışavurum olarak kabul etmek mümkündür. Türkülerin bu duygusal işlevi, özellikle ağtaların, kültürü taşıyan ve paylaşan insanlar için psikolojik sağaltım sürecinin bir parçası olduğu düşüncesini desteklemektedir. Çoğu zaman bu türkülerini yapan kişiler veya ozanlar ise, toplumun kolektif duygularını yansıtıcı bir rol üstlenmektedirler. Türkülerde geçen ifadelerde dönem insanının düşünceleri çoğu kez açıkça yer almakta ve bir öğüt niteliğinde sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Tüm bunlar ise tarihsel olarak bir dönemi okurken, bu dönemin insanlarına dair daha kapsamlı fikirlere ulaşabilmemiz yolunda önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acun, F. (2016). Milli Mücadele Dönemi Türküleri Üzerine Örnek Bir Çalışma. *Folklor Edebiyat*, 85-114.
- Aça, M. (2016). Toplumlaşma ve Toplumsallaşma Eşiğinde Kültür. M. Y. Aça içinde, *Halk Bilimi El Kitabı* (s. 17). Konya: Kömen Yayınları.
- Aça, M. Ç. (2016). Halk Bilimi Araştırmalarının Tarihi. M. Y. Aça içinde, *Halk Bilimi El Kitabı* (s. 70-223). Konya: Kömen Yayınları.
- Akşin, S. (2022). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Arat, S. (2001, Haziran). *Türk Halk Müziğinde Derleme*.
- Arı, M. S. (1994). Osmanlılar'da Şeyhülislamlık Müessesesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 170- 178.
- Arkun, K. (2013). *Ermeni Mezalimine Ağıtlar*. İstanbul: Akademisyen Yayıncılık.
- Ataman, A. (2009). Bu Toprağın Sesi (Halk Musikimiz). (S. Şenel, Dü.) İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Ataman, S. Y. (1991). *Atatürk ve Türk Musikisi*. Ankara: Atak Ofset.
- Aydın, N. (2015). *Kafkas Cephesinin Kilit Noktası Sarıkamış ve Sarıkamış Harekatı*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Başkanlığı, T. R. (2002). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- Bekki, S. (2021). *Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel* . İstanbul: Muhit Kitap.
- Braun, V., & Clarke, V. (2019). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı– Journal of Qualitative Research in Education. 873- 898. (S. N. Şad, N. Özer, & A. Atli, Çev.)
- Burke, P. (1996). *Yeniçağ Başında Avrupa Halk Kültürü*. Ankara: İmge Kitapevi Yayıncılık.
- Burke, P. (2022). *Kültür Tarihinin Çeşitliliği*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2021). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemlerine Giriş*. Ankara : Akçağ Basım Yayım Pazarlama.
- Despot, I. (2020). *Savaşan Tarafların Gözüyle Balkan Savaşları Algular ve Yorumlar*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Dikmen, M., & Terkin, T. (2022). Türkülerde Beddua: TRT Halk Müziği Repertuarı Örneği. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 732- 761.
- Düzgün, Ü. K. (2016). Kültür Bilimlerinin Bir Şubesi Olarak Halk Bilimi. M. Y. Aça içinde, *Halk Bilimi El Kitabı* (s. 43). Konya: Kömen Yayınları.
- Eagleton, T. (2021). *Kültür*. İstanbul: Can Yayınları.
- Fiske, J. (2021). *Popüler Kültürü Anlamak*. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Gönenç, E. Ö. (2002). Kitle Kültürü ve Kitle İletişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(13), 129- 138.
- Görgülü, İ. (2021). *On Yıllık Harbin Kadrosu 1912- 1922 Balkan- Birinci Dünya ve İstiklal Harbi* . Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Görür, H. (1974). Görüş. *Folklor*, 11- 14.
- Güngör, N. (2018). *İletişim Kuram ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güven, M. (2005). *Türkiye Sahasındaki Hikâyeli Türküler Üzerine Bir Araştırma* . Erzurum.
- Halaçoğlu, A. (2022). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri 1912-1913*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kaçar, G. Y. (2011). Balkan Coğrafyasında Yaşanan Savaşlar Sonucu Ortaya Çıkan Türküler Üzerine Bir Değerlendirme. *Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı ve Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi, VII. Uluslararası Atatürk Sempozyumu Bildirisi-Makedonya*.
- Karabekir, K. (2014). *I. Dünya Savaşı Anıları*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karadeniz, B. (2010). *Notalarıyla Türküler*. İstanbul: KaraMavi Yayınları.
- Karahasanoğlu, S., & Yavuz, E. D. (2015). *Müzikte Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Yayınları: 7.
- Kazıcı, Z. (2003). Osmanlı Devletinde Din ve Hukuk. *İSTEM*, 61 - 81.
- Kazmaz, S. (2001). Halk Kültürüne Toplu bir Bakış Düşünceler ve Değerlendirmeler. *Erdem*, 13(38), 295 - 326.
- Kınık, M. (2011). Türk Halk Müziği Çalgı Topluluklarının Yapılanması ve Bağlama. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 211- 234.

- Koç, S. Ö. (2015). Kahramanlık Mitosu- Varlık Karşıtlığında "Çanakkale İçinde Vurdular Beni" Türküsü Üzerine Bir Çözümleme. *Sosyal Bilimler Dergisi* , 114-121.
- Korkmaz, E. (2023). Mustafa Kemal (Atatürk) Paşa'nın Birinci Dünya Harbinde Hazırladığı Bir Rapor Üzerine Bazı Tespitler. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi* , 176- 202.
- Kubbealtı Lugati*. (2023, 11 5). www.lugatim.com: <http://www.lugatim.com/s/muhacir> adresinden alındı
- Kur'an-ı Kerim Meali*. (2011). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurumu, T. R. (2000). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi*. Ankara: TRT Müzik Dariresi Yayınları.
- McCarty, J. (2022). *Ölüm ve Sürgün Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı 1821-1922*. (F. Sarıkaya, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Müzik Ansiklopedisi*. (1992). Ankara: Sanem Matbaası.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Yayınodası.
- Nota Arşivleri*. (2023, 11 15). notaarsivleri.com: <https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/ankaranin-tasina-bakpdf1518525123.pdf> adresinden alındı
- Nota Arşivleri*. (2023, 11 15). www.notaarsivleri.com: https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/su_dalma'dan_gectin_mi.pdf adresinden alındı
- Nota Arşivleri*. (2023, 11 15). www.notaarsivleri.com: https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/hos_gelisler_ola.pdf adresinden alındı
- Nota Arşivleri*. (2023, 11 05). www.notaarsivleri.com: https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/arzu_ederdiniz_bir_yol_gormeye.pdf adresinden alındı
- Ortaylı, İ., & Küçükkaya, İ. (2023). *Cumhuriyetin İlk Yüzyılı*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Öncel, M. (2022). *Türk Halk Müziği Formlar- Çalgılar ve Yedi Bölgeden Hikâyeli Türküler* . İstanbul : Evrensel Değerler Derneği.
- Öztuna, Y. (1970). *Resimlerle Türkiye Tarihi*. Hayat Yayınları.
- Öztuna, Y. (2000). *Türk Müsikîsi Kavram ve Terimler Ansiklopedisi*. Ankara: Can Reklamevi Basın Yayın Ofset Matbaacılık.

Repertükül . (2023, 11 15). www.repertukul.com: [https://www.repertukul.com/IZMIR-
IN-DAGLARINDA-CICEKLER-ACAR-102](https://www.repertukul.com/IZMIR-
IN-DAGLARINDA-CICEKLER-ACAR-102) adresinden alındı

Repertükül. (2023, 11 15). www.repertukul.com: [https://www.repertukul.com/TURK-
MILLETI-TURK-MILLETI-Cumhuriyet-Turkusu-5162](https://www.repertukul.com/TURK-
MILLETI-TURK-MILLETI-Cumhuriyet-Turkusu-5162) adresinden alındı

Saygılı, H. (2013). Balkan Bozgununa Prizren'den Ağıt: Sultan Reşat Türküsü. *Türk Harp Edebiyatı*. Çankırı.

Sennur Sezer, A. Ö. (2005). *Bir Zamanların İstanbulu: Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru* . İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Sernikli, G. (1975). Folklor Sözcüğünün İsim Babası William John Thoms ve Athenaeum'daki Makalesi. *Türk Folklorü Araştırmaları Yıllığı* (s. 117- 121). içinde Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.

Sever, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. Ankara : Ankara Üniversitesi Yayınları.

Seyfettin, Ö. (2011). *Balkan Harbi Hatıraları*. (T. Yıldırım, Dü.) İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Stokes, M. (1998). *Türkiye'de Arabesk Olayı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenel, S. (1996). *Béla Bartók Panel Bildirileri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı . (2023, 11 15). <https://www.ktb.gov.tr/>: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96410/aturturke-agit--asik-veysel.html> adresinden alındı

Tan, N. (2000). *Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler*. İstanbul.

Toker, H. (2018). Komutanlarının Kaleminden Balkan Savaşları Sürecinde Ordu-Siyaset İlişkisi Ve Bozguna Etkisine Yönelik Eleştiriler. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*.

Tuncoku, A. M. (2023). *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023 , 11 05). sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Vikisözlük. (2019, 08 17). 11 5, 2023 tarihinde <https://tr.wiktionary.org/>: https://tr.wiktionary.org/wiki/%C3%9C%C3%A7_g%C3%B6%C3%A7,_bir_yang%C4%B1n_yerini_tutar#:~:text=%5B1%5D%20Bir%20yerden%20ba%C5%9Fka%20bir,bu%20e%C5%9Fya%2C%20yang%C4%B1n%20art%C4%B1%C4%9F%C4%B1na%20d%C3%B6ner. adresinden alındı

Yalman, A. E. (2021). *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*. (B. Keşoğlu, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Yenisoy, H. S. (2012). 1912-1913 Balkan Savaşlarının Edebiyata Yansıması. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 102, 103.
- Yolcu, M. A. (2016). Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri. M. Y. Aça içinde, *Halk Bilimi El Kitabı* (s. 227). Konya : Kömen Yayınları.
- Yönetken, H. B. (2017). *Folklor Dersleri*. (Y. Daloğlu, Dü.) İstanbul: Opus Yayıncılık.
- Zafer, Z. (2001). Bulgaristan Türkülerinin İki Türküsünde Göç Konusu. *Millî Folklor*, 110-116.

EKLER

1- Sultan Reşad Türküsü

Karaağaç'tan gösterir Prizren kalası
Kalanın dibinde suyun âlâsı
Süngülerle doldu sokaklar varoş reayası
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Prizrenin meşhur cami Sinan Paşa
Mübarec bayrağımız atarlar aşa
Bağırdılar, yaşa Kral Petar Yaşa
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Sırp asçerlerinden doldu Kosova ovası
Kurdun kuşun hayvanatın bozuldu yuvası
Tellallar bağırdı, Sırp'm oldu burası
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Prizrenin cübeği Bayraklı cami
Prizren ahali oldu acami
Topsuz tüfeksiz sattılar vatani
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Baydarana'da teslim bayrağını astılar
Ahalimiz teslim oldu, mühür bastılar
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Prizren'in kalası yüksek tepede
Çüffar kurmuş rakı takımını medresede
Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
Haçın kapandı hüçümet kapısı
Maaş alanların mahzun hepsi
Haçın kanadı eytam sandığı

Aman Sultan Reşad gel bizi kurtar
Verdiğin idareyi vermiyor çüffar
(Saygılı, 2013: 419-420).

2- Muhacir Türküsü

Bir muhacir kızıyım
İntikam yıldızıyım;
Acı benim hâlime
Yüreklere sızıyım.

Atma beni efendim,
Ben de senin gibiydim;
Gül bahçeli evimde,
Gonca gelin gibiydim...

Darağacı kuruldu
Ne arandı, soruldu;
Anam, babam, kardeşim,
Hep bir günde boğuldu.

Kul et beni evine
Öksüz gönlüm sevine
Koğma beni kapıdan
Su dökeyim eline.

Doğrusunu söylerim
Ne arz kaldı, ne yerim
Bir lokmayı acıma
Yüreğimi ben yerim.

Dört tarafım karanlık
Bu mu acep insanlık
Her bir kapı kapalı

Hani eski âyanlık

Ne ışık var, ne sadâ

Ne merhamet var, ne vefâ

Söyle bana Ya Rabbî

Bu ne âlem, ne dünya...

(Yenisoy, 2012: 102- 103).

3- Kırat Kırat Nallı Kırat Türküsü

Kırat kırat nallı kırat

Beni Balkanlarda bırak

Ben o Balkanlarda durmam

Beni Edirne’de bırak

Kır atıma bini verdim

Edirne’de ini verdim

On beş aydır gurbet elde

Ben yarimi çok özledim

Kır atımın beli ince

Ölürüm yar görmeyince

Telli de uçkur çözedim

Asker yârim gelmeyince

(Kaçar, 2011: 18- 19).

4- Aliver Anneciğim Aliver Çantamı Asayım Koluma (Kurlar Kışlaları)

Aliver anneciğim aliver çantamı asayım koluma

Babam bana bedeller tutmadı gideyim yoluma

Kurlar Kışlaları annem taş değil tahta

Redif askerleri annem kalkıyor bu hafta

Sesle annem sesle annem Yemen’i sesle

Yemen’den yolladığım üzümle Emine’mi besle

Aşaki maleden yukar maleye kavaklar yellenir
Varın sorun nazlı Emine'me kimlere tellenir
Çalınsın davullar çalınsın davullar yaylada çalınsın
İki kardeş bir düğün yapalım ölünce anılsın.
(Güven, 2005: 298)

5- Bir Sandığım Vardır Sırmadan Telden

Bir sandığım vardır sırmadan telden
Bir çift yavrum vardır tomurcuk gülden
Nasıl ayrılalım gül yüzlü yardan
İşte şöyle böyle hal deli gönül
İster ağla ister gül deli gönül

Bir yanım Erzincan vermem Bayburt'u
Yıkılsın düşmanın taht ile yurdu
Sağ olası anam beni doğurdu
Sene kardaş sene ille bu sene
Gide de gelmeye bu kötü sene

Paytonlar geliyor üstü karalı
Askerler geliyor bağı yaralı
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
İşte şöyle böyle hal deli gönül
İster ağla ister gül deli gönül

Akşamdan yükleri pay eylediler
Sabah öküzlere hay eylediler
Erzurum satıldı pay eylediler
Sene kardaş sene ille bu sene
Gide de gelmeye bu kötü sene
(Karadeniz, 2010: 135).

6- Sarıkamış Ağdı

Sarıkamış Altınbulak
Soğanlı'yı biz ne bilek
Bizim uşak gökçek gezer
Ağca zıbın gara yelek

Yüzbaşılar binbaşılar
Tabur taburu karşılar
Yağmur yağıp gün değince
Yatan şehitler ışılar

Gadasın aldığım Eşe
Tekerim dayandı daşa
Seferberliği durdurun
Elini öpem Enver Paşa
(TRT Müzik Dairesi Yayınları, 2002: 160)

7- Bitlis'te Beş Minare

Bitlis'te beş minare, beri gel oğlan beri gel.
Yüreğim dolu yare, beri gel oğlan beri gel.
İstedim yanan gelim, beri gel oğlan beri gel.
Cebimde yok beş pare, beri gel oğlan beri gel...
Tüfenğim dolu saçma, beri gel oğlan beri gel.
Kaçma sevdiğim kaçma, beri gel oğlan beri gel.
Doksan dokuz yarem var, beri gel oğlan beri gel.
Bir yare de sen açma, beri gel oğlan beri gel...
(Güven, 2005: 328)

8- Çanakkale Türküsü

Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni

Ah gençliğim eyvah
Çanakkale içinde aynalı çarşı
Ana ben gidiyom düşmana karşı
Ah gençliğim eyvah
Çanakkale içinde bir uzun servi
Kimimiz nişanlı kimimiz evli
Ah gençliğim eyvah
Çanakkale içinde bir dolu testi
Analar babalar ümidi kesti
Ah gençliğim eyvah
(Dilçin 1992: 304 akt. Koç, 2015: 117)

9- Demirci Mehmet Efe Türküsü

Demirci de Mehmet Efem de geliyor açılısın yollar
Sıralanmışta koç yiğitler kaçılısın dağlar
Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün
Hainleri düşmanları korkuda bürüsün

Böylesi yürek, nasip olmaz olmaz her kula
Karıncalı dağlarda neler söyler bir gelse dile
Nazillinin dağlarında neler söyler bir gelse dile
Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün
Hainleri düşmanları korku da bürüsün

Bas mavzerin tetiğine de cihan titresin
Düşmesin türküm dillerden namım bitmesin
Yürü bre Demirci de Mehmet Efem dağlar yürüsün
Hainleri düşmanları korkuda bürüsün
(Acun, 2016: 102)

10- Şu Dalma'dan Geçtin Mi

Şu Dalma'dan geçtin mi
Soğuk sular içtin mi

Efelerin içinde
Yörük Ali'yi seçtin mi

Hey gidinin efesi
Efesi
Efelerin efesi

Şu Dalmanın çeşmesi
Ne hoş olur içmesi
Yörük de Ali'yi sorarsan
Efelerin seçmesi

Hey gidinin efesi
Efesi
Efelerin efesi

Cepkenimin kolları
Parıldıyor pulları
Yörük de ali geliyor
Açıl aydın yolları

Hey gidinin efesi
Efesi
Efelerin efesi

(Nota Arşivleri, 2023)

11- Kolumu Salladım Toplar Oynadı

Kolumu salladım toplar oynadı
Karataş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfalılar teslim olmadı
Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Tıfındır hastane karşıma karşı

Zalım Fransızın bomba atışı
Urfa çetelerinin süngü takışı
Di yeri yeri Bozanbegim yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Tılfındır tepesinde tabya kuruldu
Ermeniler Fransıza asker yazıldı
Şebekede Fransıza mezar kazıldı
Di yeri yeri Bozanbegim yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Çekerim çekerim gitmez kadana
Fransızın kurşunu değmez adama
Dönmezsem haber verin anama
Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Şişkonun damından atladım geldim
Cabırhaman döküldü topladım geldim
Hayın düşmanları pakladım geldim
Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri

Fransızın başında kırmızı fesler
Atılıyor bombalar gelmiyor sesler
Ruhları çekilmiş kalmış kafesler
Di yeri yeri kumandanlar yeri
Çetelerim gidiyor dönmüyor geri
(Acun, 2016: 92)

12- Ankara'nın Taşına Bak

Ankara'nın taşına bak
Gözlerimin yaşına bak
Biz düşmanı esir ettik

Ŗu feleğin iŖine bak
Pek Ŗanlıyız

Ankara'nın taŖtır yolu
Her tarafı asker dolu
Artık yetiŖ Kemal PaŖa
Kan ağlıyor Anadolu
Pek gamlıyız

Ankara'da Ŗanlı ordu
Her tarafa çadır kurdu
Türk ordusu karŖısında
Zalim dűŖman kaçıyordu

Ankara'dan uçan kuŖlar
Aydın yaylasında kışlar
DűŖman bize teslim oldu
Kolu niŖanlı avuşlar
Pek Ŗanlıyız

(Nota ArŖivleri, 2023)

13- HoŖ GeliŖler Ola Mustafa Kemal PaŖa

HoŖ GeliŖler Ola Mustafa Kemal PaŖa
Askerin Milletın Bayrağınla ok YaŖa

ArŖ ArŖ ArŖ İleri İleri ArŖ İleri
MarŖ İleri Dönmez Geri, Türk'ün Askeri
Sağdan Sola, Soldan Sağa
Al Da Bayrađı DűŖman Üstüne

Cephede Süngüler Ayna Gibi Parlıyor
Azeri Türkleri Bayrak AmıŖ Bekliyor

Arş Arş Arş İleri İleri Arş İleri
Marş İleri Dönmez Geri, Türk'ün Askeri
Sağdan Sola, Soldan Sağa
Al Da Bayrağı Düşman Üstüne

Parlayan Yıldızın Alemleri Tenvir Eder
Cumhuriyet Bayrağın Semalar İçre Süzer

Arş Arş Arş İleri İleri Arş İleri
Marş İleri Dönmez Geri, Türk'ün Askeri
Sağdan Sola, Soldan Sağa
Al Da Bayrağı Düşman Üstüne
(Nota Arşivleri, 2023)

14- İzmir'in Dağlarında Çiçekler Açar

İzmir'in dağlarında çiçekler açar
Altın güneş ordu sırmalar saçar
Bozulmuş düşmanlar hep yel gibi kaçar
Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa
Adın yazılacak mücevher taş

İzmir'in dağlarına bomba koydular
Türk'ün sancağını öne koydular
Şanlı zaferlerle düşmanı boğdular
Kader böyle imiş ey garip ana
Kanım feda olsun güzel vatana

İzmir'in dağlarında oturdum kaldım
Şehit olanları deftere yazdım
Öksüz yavruları bağrıma bastım
Kader böyle imiş ey garip ana
Kanım feda olsun güzel vatana

Türk oğluyum ben ölmek isterim
Toprak diken olsa yatağım yerim.
Allah'ından utansın dönenler geri
Yaşa Mustafa Kemal Paşa yaşa
Adın yazılacak mücevher taşa
(Repertükül , 2023)

15- Cumhuriyet Türküsü

Türk Milleti Türk Milleti

Sarf edelim var kuvveti

Bu ganunu¹⁸ adaleti

Çok yaşasın bin yaşasın

Bağlantı:

Yaşa yaşa Atatürk sen

Binler yaşa ey

Çok şanlıdır vatanımız

Şerefli dir vatanımız

Türkiye'nin yüksek şanı

Zapt etmiştir bu vatani

Gamutayı¹⁹ bay bayanı

Çok yaşasın bin yaşasın

Bağlantı

Türkiye'nin tayyaresi

Gökyüzünden gelir sesi

Öğretmeni mekteplisi

---

¹⁸ Kanunu

¹⁹ KAMUTAY: TBMM Genel Kurulu

Çok yaşasın bin yaşasın
(Repertükül , 2023)

16- Ağlayalım Atatürk'e (Atatürk'e Ağıt)

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı
Başbuğ olmuştu mülke
Geldi ecel can ağladı

Şüphesiz bu dünya fani
Tanrı'nın aslanı hani
İnsi cinsi cem'i mahluk
Hepsi birden ağladı

Doğu batı cenup şimal
Aman tanrım bu nasıl hal
Atatürk'e erdi zeval
Amir memur altın kürsü
Yas çekip mebsan²⁰ ağladı

İskender-i Zülkarneyin
Çalışmadı bunca leğın
Her millet Atatürk deyin
Cemiyet-i akvam ağladı

Atatürk'ün eserleri
Söylenecek bundan geri
Bütün dünyanın her yeri
Ah çekti vatan ağladı

---

²⁰ Mebusan

Fabrikalar icat etti
Atalığın ispat etti
Varlığın Türk'e terk etti
Döndü çark devran ağladı

Bu ne kuvvet bu ne kudret
Vardı bunda bir hikmet
Bütün Türkler İnönü İsmet
Gözlerinden kan ağladı

Tren hattı tayyareler
Türkler giydi hep karalar
Semerkand'ı Buhara'lar
İştitti her yan ağladı

Siz sağ olun Türk gençleri
Çalışanlar kalmaz geri
Mareşal Fevzi'nin askerleri
Ordular teğmen ağladı

Zannetme ağlayan gülmez
Aslan yatağı boş kalmaz
Yalnız gidenler gelmez
Felek-el mevt'in elinden
Her gelen insan ağladı

Uzatma Veysel bu sözü
Dayanmaz herkesin özü
Koruyalım yurdumuzu
Dost değil düşman ağladı

(T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı , 2023)